

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

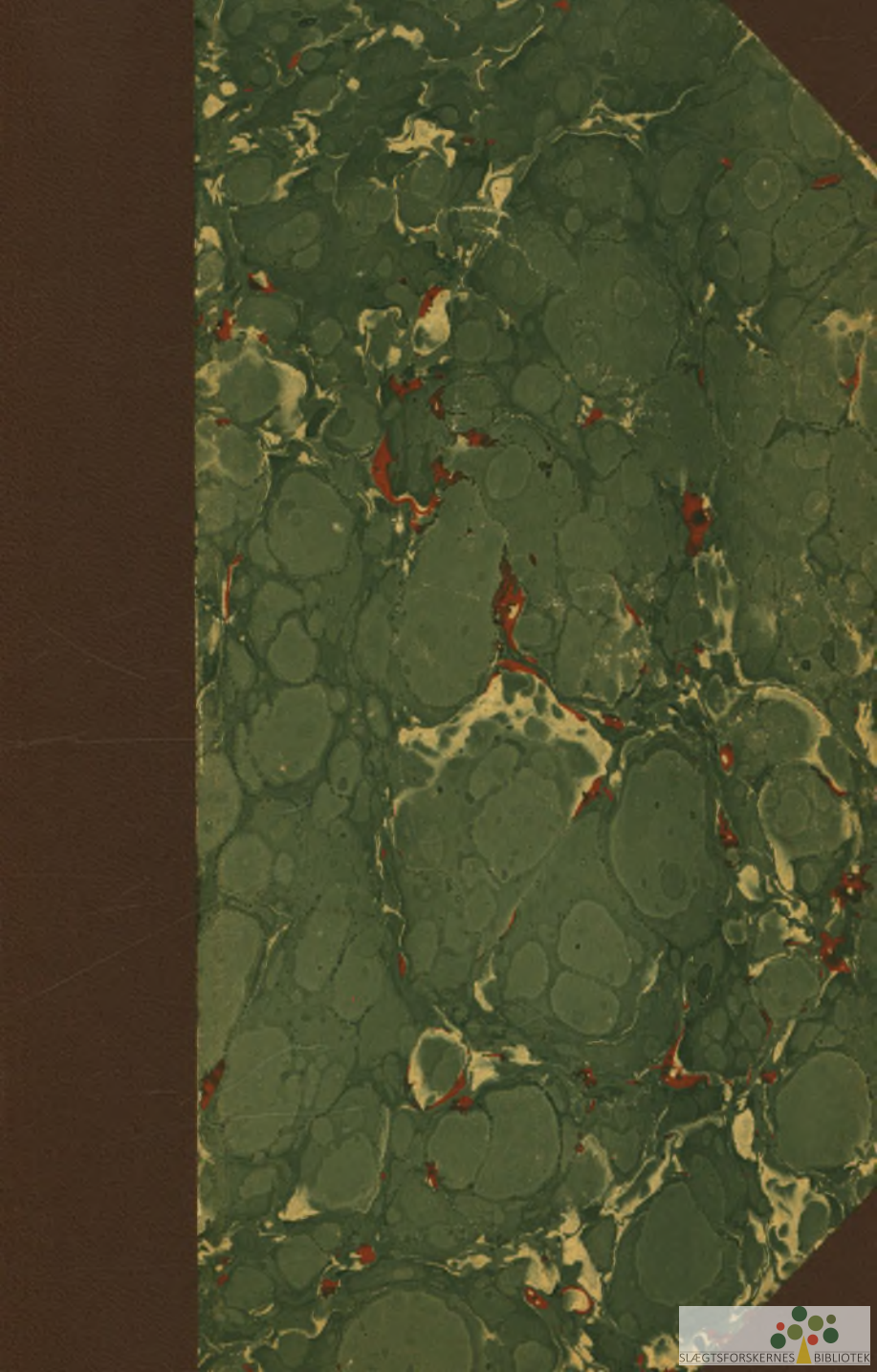
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRITZ JACOBSEN:

AF

FUIRENDAL SOGNS
HISTORIE

(EFTER TRYKTE OG UTRYKTE KILDER)

AF FUIRENDAL SOGNS
HISTORIE

FRITZ JACOBSEN:
AF
FUIRENDAL SOGNS
HISTORIE

(EFTER TRYKTE OG UTRYKTE KILDER)

SLAGELSE

TRYKT I HANDELSTRYKKERIET
1934

FORORD

Naar jeg nu drister mig til at udsende dette beskedne Bidrag til mit Fødesogns Historie, er det i det Haab, at den Interesse for at vide noget om „vort og vore“, der i vore Dage findes hos saa mange, ogsaa maa være til Stede i Fuirendal Sogn, saaledes at eventuelle Læsere gennem Bogens Oplysninger maa finde lidt af den samme Glæde, jeg har haft ved dens Udarbejdelse.

Bogen er Resultatet af flere Aars Samlerarbejde, og det vil altid kunne diskuteres, om dette eller hint burde have været udeladt eller behandlet i knappere eller maaske mere udførlig Form, og nogle vil maaske forgæves søge Oplysninger, som burde have været medtaget, men Bogen gør heller ikke Fordring paa at have udtømt det behandlede Emne.

Jeg bringer min hjerteligste Tak til de Meddelere i Sognet, der har forsynet mig med Stof, til Slagelse Bibliothek for beredvillig Fremskaffelse af mange trykte Kilder og til Cand. mag. Gunnar Knudsen for gode Raad under Udarbejdelsen og kritisk Gennemgang af Manuskriptet.

Endelig bringer jeg den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse en ærbødig Tak for den økonomiske Hjælp, der har muliggjort Bogens Udsendelse.

Slagelse i Juli 1934.

FRITZ JACOBSEN.

*MINDET OM MINE KÆRE FORÆLDRE
TILEGNES DENNE LILLE SKILDRING
AF MIT FØDESOGN*

DET nuværende Fuirendal – eller, som det nu efter Stednavneudvalgets Forslag skal skrives, Fyrendal – Sogn laa indtil 1615 i Flakkebjerg Herred (i Kong Valdemars Jordebog skrives „Flackebyærghæret“ og „Flaccabiarhæret“, medens Arent Berntsen 1656 skriver „Falckeberg Herred med 33 Sogne“), indtil 1660 i Korsør Len og indtil 1798 i Korsør Amt. (Hans de Hofman skriver 1762, at Herredet ligger i Antvorskov Amt, men Markbogen fra 1682, Folketællingslisten fra 1787 og Hartkornsspecifikationen fra 1789 siger alle Korsør Amt.) I Aaret 1748 sammenlagdes Ringsted og Sorø Amter, og 1798 lagdes Antvorskov og Korsør Amter til, og det hele kaldtes Sorø Amt. I gejstlig Henseende deltes Flakkebjerg Herred i Ø. og V. Flakkebjerg H. i 1615 og i juridisk Henseende i Aaret 1819. Sognet hørte til Korsør Amtstuedistrikt til 1863. Ting-Jellinge var i gamle Dage Tingsted for Flakkebjerg Herred (nævnes som saadant 1259). I Aaret 1801 flyttedes Flakkebjerg Herredsting, der havde Tingdag om Torsdagen, fra Kanehøj Mølle til Skelskør. Efter den gamle Inddeling af Landet i Sysler hørte Fuirendal Sogn til Sjællands Vestersyssel.

Herredets ældste kendte Segl, der brugtes 1610, viser en springende Hingst (Sølv i Rødt). Et andet Segl, stukket 1648, hentyder rimeligvis til Herredets Navn, idet det under blaa Skyer viser en grøn Høj over en grøn Græsmark i Sølv-Felt. (A. Thiset: „Om danske By- og Herredsvaaben“.)

FORTIDSMINDER

Paa Minder fra Fortiden er Sognet ikke rigt, og selv om en Del Gravhøje i Tidens Løb er jævnet med Jorden, har Egnen nok aldrig kunnet staa Maal med f. Eks. Sognene langs Store-Bælt. Nu findes kun 2 Gravhøje tilbage i Sognet, en („Ulehøj“ el. „Øvlehøj“) paa Matr. Nr. 10 a og en paa Matr. Nr. 12 b i Tornemark. I Tornemark har der paa Matr. Nr. 12 b ligget 4 Gravhøje og paa Matr. Nr. 21 a 3 Høje, hvorfor Gaarden paa Matr. Nr. 12 b ofte er kaldt „Syvhøjsgaarden“. Th. Hertz skriver 1857, at 4 temmelig betydelige Kæmpehøje paa Tornemark Jorder er undersøgt uden synderligt Udbytte. Af de syv Høje paa 12 b og 21 a er som nævnt kun een tilbage; dens Omkreds er stærkt formindsket ved Afgravning, og den er fuldstændig bevokset med store Tjørne. Tydelige Forhøjninger i Jordsmonnet viser, hvor de andre har ligget. Paa Matr. Nr. 9 b blev for 30—40 Aar siden en Høj „Kaghøj“ eller „Kaggehøj“ udgravet og brugt som Fyld. Den indeholdt et Gravkammer med nogle Urner indeholdende Aske, men de blev slaaet i Stykker, og ingen Undersøgelse fandt Sted. I „Øvlehøj“ er ved Afgravning af Fyld fundet Rester af en Begravelse med Aske og Ben. Paa Fuirendal Hovmark fandtes en Stendysse med aabent Gravkammer, som Drenge brugte til Legeplads; den blev sløjft ca. 1875.

I Nyrup laa paa Matr. Nr. 23 a i Nærheden af „Flødehøw“ en Masse Sten i Overfladen, hvorved Pløjningen vanskeliggjordes. Omkring Aar 1910 lod Ejeren nogle Stenhuggere grave Stenene op, og de fandt da et Gravkammer med Dæksten; i Kammeret fandtes et Par Lerurner, som gik itu, og en hel Del Stenkiler. Gravkammerets Sten blev slaaet til 3 Favne Skærver til Landevejen, og Sognet blev et Fortidsminde fattigere.

I Skåfterup har ligget en Dysse paa Matr. Nr. 11 a, og paa „Bentbjerggaarden“s Mark har der ogsaa ligget en, som en Ejer engang forsøgte at sløjfe med det Resultat, at han gik „dødssyg“ hjem.

Ogsaa en Dysse paa Matr. Nr. 5 d er sløjfet.

Om de Fortidsfund, der er gjort i Sognet, giver Nationalmuseets Kataloger følgende Oplysninger, som er ordnede efter de tre Tidsrum Sten-, Bronze- og Jernalder:

I Aaret 1872 fandtes ved Tornemark et 7" langt og 3" bredt, raat tilhugget Flintredskab og en $8\frac{3}{8}$ " lang Lansespids af Flint.

Husmand Hans Nielsen indsendte 1878 til Museet et Fund, gjort i en paa en Højde liggende Gravhøj, der var sløjfet gennem flere Aar. Fundet omfattede 3 paa Bredsidens slebne Flintkiler og en Del andre Flintkiler, Spydspidser, Hul- og Smalmejsel, 10 Flintflækker og et Skaar af et større smukt ornamenteret Lerkar. Højen var omgivet af Sten saa store, at 4 Heste daarlig kunde trække dem; der var et Gravkammer af 4 Sten, men opbrudt, før Meddeleren kom til. Foruden Oldsagerne fandtes en Del Hovedpander.

I Skafterup fandtes 1910 en tyndnakket Flintøkse, og ovenstaaende er alt, hvad Museet har modtaget fra Stenalderen.

Fra Bronzealderen ejer Museet en Bronze-Celt (lille Økse til vinkelbøjet Skaft) med Øsken, fundet i Tornemark 1872, og i Aaret 1878 fandtes paa Hmd. Hans Nielsens Mark i Tornemark et Bronzefæste til en Dolk med vedsiddende Stykke af Klingen, med hvilken den har været støbt sammen, desuden et Brudstykke af en Bronzekrog, som maaske var Rest af en Bæltehage. Boelsmand Niels Jensen („Syvhøjsgaarden“) fandt 1878 i en overpløjet Gravhøj paa hans Mark 2 Spiral-Guldfingerringe med 5-dobbelte Vindinger, en $4\frac{1}{2}$ " vid aaben, tyk Bronzering, sønderbrudt i flere Stykker, Brudstykker af 2 Bronzearmbaand med riflede Striber langs Ydersiden, Brudstykke af en Bronzekniv med gennembrudt Haandtag og en sønderbrudt 13—14 Tm. lang Bronzedolk med Grebtunge; Guldringene og Bronzeringene laa paa en Stendynge.

Ved denne Lejlighed blev — som sædvanlig — en af Niels Jensens Heste syg, og Ejeren og hans Søn skiftedes til at trække den rundt paa Gaardspladsen om Natten. Gaardens sorte Puddelhund hylede i vilden Sky, naar N. J. kom, men tav stille, naar Sønnen trak med Hesten. Om det skulde opfattes som Dyrets Protest mod Gravfredens Forstyrrelse, kunde min Meddeler dog ikke sige.

Ved en Udgravning paa „Møllebakken“ i Skafterup 1894 fandtes en Dobbeltknap af Bronze. I Bakkens nordlige Skraaning fandtes 6 Grave med brændte Ben og en Stenkiste sat af flade og tynde Sten. En Niptang af Bronze blev fundet i en Lejegrav med mange brændte Ben.

Paa Gmd. Jens Jensens Mark fandt to af hans Sønner i Aaret 1897 en Haandleksring af Bronze med halvkugleformede Endeknapper og utydeligt Ornament. Den var brudt i 3 Stykker og meget medtaget af Ir, men fuldstændig og stammede fra den senere Bronzealder. Paa Findestedet skal der efter Oplysninger fra Jens Jensens Forældre have ligget en Kæmpehøj, hvilket bekræftes af Stenfund; der skal ogsaa været fundet et Jern- eller Bronzesværd og et Stenspyd.

I Aaret 1832 fandtes ved en Udgravning et smukt Glaskar med paalagte ufarvede Striber og et Lerkar, begge i søndret Tilstand. Museets Udsending udtaler sig ret indigneret over den Mangel paa Forstaaelse, Finderen havde udvist ved Fundet.

Ved Udgravning af Grunden til en ny Kostald paa Fuirendal fandt Tømmerlærling Valdemar Petersen en Guld-fingerring, der indsendtes til Museet 1859.

Paa Husmand Povl Christensens Mark i Skafterup fandtes 1862 et fuldstændigt Menneskeskelet og et 5½ Tm. højt Lerkar fra Jernalderen; det stod ved Ligets Hoved og var fyldt med Jord.

Ved den før nævnte Udgravning paa „Møllebakken“ fandt Tjenestekarl Vilh. Hansen følgende: 1 ornamenteret Bronzekasserolle, 1 Bronzebeslag til et Drikkehorn, hvoraf

det til Hornets Spids dannede et hornet Dyrehoved, Dele af Bronzebeslag til et Drikkehorn, 5 Skaar af et Lerkar, 5 Brudstykker af Træ og 5 Knogler gennemtrukne af Bronzeoxyd, 25 større og 40 mindre Skeletdele af en ca. 30-aarig Mand, 5 Dyrekogler, 21 Skeletdele af „mindst to Mennesker“. Endvidere fandtes Rester af Træ, som kunde tyde paa Kister.

Fra den historiske Tid skriver sig et Fund, som Gdr. Ole Sørensens Søn, Hans, gjorde ved Opgravning af et mindre Vandløb i Skellet mellem Tornemark og Skafterup 1867. Det bestod i et tveægget 1 Al. $22\frac{2}{3}$ Tm. langt Slagsværd af Jern med flad Knap og Parérstang. Det laa ca. $1\frac{1}{2}$ Alen under Jordoverfladen. I Museumskataloget findes følgende Tilføjelse: „Hos Almuen der paa Stedet gaar et dunkelt Sagn om et stort Slag mellem Absalon og Venderne.“

Paa Museet findes et Messing-Skrivetøj, paa hvis Laag der findes to Vaabenskjolde; over det ene staar „Vilhelm Dresselbærch, Fæderne“ og over det andet „Vilhelm Dresselbærch, Møderne“, ved Siden af det sidstnævnte staar Aarstallet 1587. I Kataloget staar under Fuirendal Sogn, at der 1873 i Nyrup Skov ved Slagelse (!) fandtes et Bronze-Signet med et Bomærke og Navnet „S' frans kolne“.

I Novbr. Maaned 1902 fandt Stenhugger Anders Petersen i sin Have i Skafterup et Antal af 699 Mønter nedlagt i Jorden omkr. 1325. Mønterne var fra Erik Menveds og Christoffer II.s Tid.

Vilh. la Cour har i „Sjællands ældste Bygder“ gjort et interessant Forsøg paa at fastlægge Oldtidsveje paa Grundlag af bevarede Høje og Dysser; men ingen af de af ham formodede Bronzealderveje berører Sognet, medens derimod en formodet Stenaldervej, kommende fra Oreby og Sdr. Bjerge og gaaende i Egnen mellem Rude og Bisserup mod Holsteinborg Nor, ser ud til at have gaaet i Sogneskillet Vest for Skafterup.

VINDINGE SOGN

Sognet hed i gamle Dage Vindinge Sogn, og det maa i høj Grad beklages, at dette Navn maatte vige Pladsen for det nuværende, hvis Forled er et tysk Personnavn, hvortil der føjedes „dal“ — ret mærkeligt, da Herregaarden, som gav Sognet sit nye Navn, ligger saa højt, at „høj“ havde været mere i Overenstemmelse med Naturforholdene.

Af gamle Navneformer kan anføres Winninghe (1199) Winningh (1355) Wininggæ (1387) Winninge (1411) Wimming (1440), Wynnynghæ (1460), men endnu en Del andre Maader at skrive Navnet paa kan træffes.

Sognet havde faaet Navn efter Landsbyen Vindinge, og alle Stednavneforskere er enige om, at Byer med Endelsen „inge“ hører til Landets ældste. Henrik Larsen skriver saaledes i „Fortid og Nutid“ IV, at de fleste By-navne paa „inge“ stammer fra før den Tid, da en fremmed Høvding, Skjoldungeslægts Stamfader, erobrede Sjælland (ca. 450—500), og at disse Byer muligvis i flere Tilfælde er ældre end vor Tidsregnings Begyndelse. Det var de Byer, hvori den frie Slægt boede, medens den yngste Endelse „torp“ bæres af Brydegaarde og kom i Brug, da „by“ fik Betydningen „Landsby“. Svend Aakjær skriver („Frem“ 1925), at „inge“-Byer maa henlægges til Tiden før Folkevandringen.

Historikeren Johs. Steenstrup siger, at Navnet kommer af „Vin“ ∴ Græsgang, og at „inge“ rimeligvis er en særlig Endelse, ved hvilken man dannede Stednavne paa Grundlag af Betegnelsen for et eller andet Naturforhold.

Andre Forskere vil hævde, at „inge“ er en Endelse, der bruges til at danne Slægts- og Stammenavne med, saaledes at Navnets Betydning er „Slægten paa Græsgangen“. I Hist. Samf. f. Sorø Amt IV skriver Henrik Ussing, at det visse er, at „inge“ betegner en Del samhørende Personer, medens Svend Aakjær („Frem“ 1925) mener, at de fleste „inge“-Navne har Naturled — som „Vin“ i Vindinge — og at Navnet er dannet ved en simpel Afledning. Hvem der har Ret, skal jeg af gode Grunde lade være usagt.

I Kanc. Brevbøger nævnes en Fundats fra ²⁴/10 1585 paa Hospitalet i Slagelse, hvorved Antvorskov Kloster og Hospital forenes med dette, og der henlægges til Hospitalet en Del Gods, deriblandt ogsaa i Kvislemark og Vindinge Sogne.

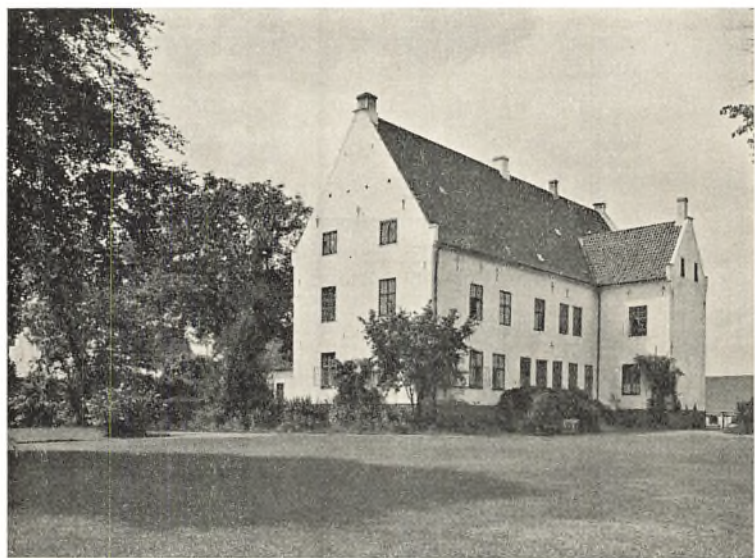
Navnet Fuirendal fik Sognet rimeligvis samtidig med, at Vindingegaard blev ophøjet til et Baroni under Navnet Fuirendal. (1³/3 1677.)

Oprindelig var Sognet Hovedsognet, men omkring ved 1650 flyttede Gunde Rosenkrantz Præstegaarden til Kvislemark. Dog nævner „Danske Atlas“ 1774 Kvislemark som Anneks.

Fvirendal omkr. 1850. (Efter Richardt og Becker.)

Fvirendal 1934.

VINDINGEGAARD-FUIRENDAL

I Vindinge Sogn laa en Herregaard, Vindingegaard, og det er sandsynligt, at den nuværende Herregaard ligger paa Tomten af den nedrevne Vindingegaard, da der — saa vidt vides — ikke er fundet Bygningsrester af denne andre Steder i Nærheden.

Gennem de forskellige Ejere kan dens Historie føres langt tilbage i Tiden, selv om de første Oplysninger om den er fattige. I et Brev om en Gaardhandel fra $31/12$ 1387 nævnes en Thidricus Skelle i Winningæ (Skelle = Skeel). Derefter bliver den Stamsæde for en Linie af Slægten Dyre, som var i Slægt med Skeelerne. Den førte som Vaaben to hvide Vesselhorn i blaat Felt. Slægten paa Vindingegaard førte ogsaa Navnet Sosadel. I Aaret 1362 skriver en Johs. Sosadel sig „til Gerlev“, og hans Søn Niels eller Jens Jensen Sosadel til Vindinge nævnes 1405 og 1411, $29/7$ 1413 og $29/4$ 1416. Han efterfølges af sin Søn, Erik Jensen (Dyre), som ogsaa er Ejer af Gjerdrup og Vognserup. Han nævnes, ifl. Adelskalenderen, i Aaret 1446 og i „Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen“ (2. Række) nævnes han i Aarene ~~1451~~—~~1459~~ i 15 Breve, hvoraf Hovedindholdet af et fra $11/4$ 1475 skal anføres.

Nævnte Dato var Biskop Oluf Mortensen af Roskilde sammen med en Del andre Mænd forsamlet i „den lille Stue“ paa Bispegaarden i Roskilde for at mægle mellem Hr. Tetz, Ærkedegn i Roskilde, og Erik Jensen af Vindinge i Anledning af en Trætte om 2 Gaarde og 1 Jord i Kvislemark, som Ærkedegnen beskyldte Erik Jensen for at have

besiddet med Urette i flere Aar. Der blev mæglet saaledes, at E. J. og hans Hustru skulde beholde den ene Gaard, som tilhørte Præstebordet, og deraf give Præsten 2 Skill. Grot, og han skulde derfor sige 20 Messer om Aaret. De skulde ogsaa beholde „Jorden“ i deres Levetid og derfor give Kirken 14 Skpr. Korn om Aaret. Den anden Gaard vidste E. J. ikke noget om, hvorfor han fik Tilladelse til at undersøge Sagen nærmere. Paa disse Betingelser og „efter vor unge Konges Begæring og vor Bøn Skyld“ gik Hr. Tetz ind paa at løse E. J. af det Band, som han havde været i, men hvis han ikke havde bragt Sagen i Orden, da skulde han straks Mortens Dag i det samme Band, som han tilforn var.

Som man vil se, har Kirken grebet til meget radikale Foranstaltninger for at belære Erik Jensen om, at han ikke maatte forgribe sig paa Ejendom, der tilhørte Kirken; men samme Aar er Erik Jensen mere heldig, idet han i en Trætte med Jørgen Rud beviser, at Gjerdrup har tilhørt hans Forældre.

Blandt de Herrer, som mæglede mellem Ærkedegnen og Erik Jensen, nævnes „Per Jenssøn, som kaldes „Halvegghæ“ af Winninghæ“, og i et Brev af ²⁴/₂ 1489 nævnes Per Jenssen i Winning „aa wapn“, og i et Brev af ²³/₁₀ 1493 „Pedher Jenssen“ af Wynningæ“. Det er Væbneren Peder Jensen Halvegge, der var Roskildebispens Lensmand paa Braadegaard (Holsteinborg) 1455 og paa Saltø 1468. Han har rimeligvis været Broder til Erik Jensen og i Fællesskab med ham ejet Gaarden. Ogsaa Jørgen Aagesen (Paris) skrev sig „til Vindinge“ – maaske fordi han har været gift med en Datter fra Vindinge.

Erik Jensens Søn, Christoffer Eriksen, der var gift med Ide Henriksdatter Dresselberg, nævnes i et af Antvorskov Klosters Breve fra 1502 som „Christoffer Erickszønn, vebner aff Vindinge“, og i et Magelæg med Klosteret 1509 nævnes „Christoffer aff Winndinge“. Han efterfølges af sin Søn, Erik Christoffersen, der første Gang var gift med Margrethe

Tagesdatter Hollunger og anden Gang med Sidsel Mouridsdatter Skave, hvis bekendte Slægts Navne og Vaabenskjolde særlig ses i Ringsted Kirke. Slægtens sidste Mand, Herluf Skave, Landsdommer over Sjælland, døde 1583.

Under „Grevens Fejde“ blev Erik Christoffersen taget til Fange af Grev Christopher og førtes med flere andre danske Adelsmænd til Mecklenburg som Gidsler. Han var en stridbar Herre, som en Dag i Helsingborg overfaldt Anton Bryske, Rigskansler og Ejer af Langesø, med hvem han havde en Retsstrid. Paa Grund af dette Overfald blev han fængslet og sat paa Københavns Slot 1547, hvorfra han dog kom ud, da 6 Adelsmænd gik i Borgen for, at han blev i Sognet, til han skulde mødes med Kongen paa Koldinghus for at modtage Forlig eller Dom. De seks Adelsmænd lover paa hans Vegne, at han ikke skal fejde mod Anton Bryske eller hans Slægt og at bringe ham tilbage paa Københavns Slot, dersom han ikke gør, som ham er paalagt. De stiller 4000 Rdl. som Sikkerhed derfor. (Danske Mag. 4. R. I. B. 3. H. S. 265.)

Da han døde i Aaret 1554, overtog hans Enke, Sidsel Skave, Vindingegaard og besad den til sin Død 1592. I et Brev fra Fr. II $\frac{9}{6}$ 1581 nævnes blandt de adelige, der har Gods i Luggude Herred i Skaane, „Fru Citzel Erich Christopherssøns“, og i et andet Kongebrev fra $\frac{12}{7}$ 1581, hvori Kongen opfordrer de adelige, der har Gaarde i København, til at bidrage til Byens Befæstning med et Aars Husleje af deres Huse og Gaarde i København, nævnes som boende i Nørre Kvarter Fru Sitzelle Skafue. (Kanc. Brevbøger.)

Efter Sidsel Skaves Død gaar Vindinge over til Erik Christoffersens Søstersøn, Niels Andersen Dresselberg, en Søn af Anders Henrichsen Dresselberg til Lyngbygaard i Frederiksborg Amt, og fra nu af nævnes Gaarden ofte som „de Dresselbergers Vindinge“. N. A. Dr. var ogsaa Ejer af Kastrup.

Slægten Dresselberg er en af de faa danske Adelslæg-

ter, der har taget Navn efter et Stednavn (Adelskalenderen mener midt i det 16. Aarh.) nemlig Landsbyen Drøsselbjerg i Løve Herred, men der skal ikke kunne paavises anden Forbindelse mellem Slægten og Byen, end at Stamfaderen hentede sin anden Hustru fra Drøsselbjerg. Som Vaaben førte Dresselbergerne fra Midten af det 15. Aarh. en grøn Stub med to Guldagern i blaat Felt og paa Hjelmen skiftevis blaa og grønne Paafuglefjer. I Fru Grete Bryskes Breve findes Slægten omtalt som „the Drysberger“.

Niels Andersen Dresselberg blev engang tiltalt for at have skudt et Dyr i Kongens Vildtbane, hvad der i de Tider næsten var en Overtrædelse, der kun kunde sones med Døden. Han slap dog forholdsvis billigt, idet Kongen frafaldt yderligere Tiltale, imod at han lovede ikke at skyde Hjorte, Hinder, Raaer, Harer eller andet Vildt enten paa sin egen Ejendom, eller hvor han havde fælles Ejendom med Kongen, eller noget Steds i Københavns og Krogens Len, og ikke holde Hunde, Mynder eller Støvere.

Selv om denne Straf har været følelig for en ivrig Jæger, var den dog blid, naar man kan læse, at Chr. III. i Aaret 1552 „benaadede“ to Karle, som havde gjort sig skyldig i samme Forseelse, mod at Lensmanden skulde lade deres Øjne „udstinge“ i Stedet for at lade dem henrette.

Niels Andersen Dresselberg døde 1594, og Gaarden gik over til hans Søn, Peder Nielsen Dresselberg, der ogsaa nævnes som Ejer af Kastrup, Vognserup og Bierby. Baade han og hans Broder, Folmer Dresselberg, døde i Aaret 1595, hvorefter Broderen Vilhelm Dresselberg blev Ejer af Vindinge og Kastrup; desuden ejede han Hjulerød i Skaane. Vognserup arvede han senere efter Broderen Anders Dresselbjerg. Begge disse Brødre havde i deres Ungdom studeret i Udlandet og findes under 2. Juni 1570 opført som Studenter i Heidelberg. Vilhelm Dr. blev kongelig Sekretær, i hvilken Egenskab hans Navn tit nævnes i Kancellibrevene, tit sammen med Broderens, naar Gods skal besigtiges, Trætter ordnes el. l.

I Aaret 1576 bliver han Degn i Lund og faar i Aaret 1581 Ekspektancebrev paa det første ledige Kannikedømme og Vikarie i Lund Domkirke. Aar 1588 maa han „være paa Tjenesten“ i Anledning af Kongens Bisættelse i Roskilde, og i 1596 nævnes han blandt de Adelsmænd, der i Anledning af Kr. IV.s Kroning personlig skal møde hos Kongen („de skulle staffere sig selv og deres Folk saaledes, at de kunne være Kongen og deres fædrene Rige til Ære og skulle være paa Tjenesten, hvor Kongen behøver det“). Han nævnes som Ærkedegn i Lund 1597, men i Aaret 1595 vendte han hjem og overtog Vindinge efter Broderens Død.

Han udnævnes til Landsdommer i Sjælland 1603, og d. 19/4 1605 faar han Forleningsbrev paa Ringsted Kloster, og da dette Brev har Interesse ved sine Oplysninger om en Lensmands Forpligtelser, skal dets Hovedpunkter meddeles: Han skal for sin Umage med at forestaa Landsdommerembedet og Klosteret aarlig have 700 Dlr., sædvanlig Hofklædning til sig selv, 2 Karle og 2 Dreng, Underhold til sig selv femtende, frit Foder og Maal til 6 Heste og Tiendeparten af den uvisse Indkomst. For den øvrige visse og uvisse Indkomst skal han aarlig gøre Regnskab. Han skal aarlig lønne følgende daglige Folk paa Klostret: 1 Foged, 1 Skriverdreng, 1 Brygger, 1 Bryggersvend, 1 Bager og 1 Bagersvend, 1 Kældersvend, 1 Dugsvend, Lensmandens Kok, Borgekokken, 2 Kokkedrenge, 1 Fisker, 1 Ladegaardsfoged, 1 Portner, 1 Postrider, 3 Postvognsdrenge, 1 Svinemand, 1 Fæmand, 1 Fædreng, 1 Mælkedeje, 2 Ladegaardspiger, 1 Smed, 1 Skolemester, 1 Hører, Jacob Løjtenant, der i en aarlig Pension faar 37½ Dlr. og 3½ Dlr. om Maaneden i Kostpenge samt 9 Al. Engelst, 6 Alen Foderdug og 5 Al. Sardug. Cornelius Skovrider, der i aarlig Løn faar 16 Dlr., 4 Dlr. om Maaneden i Kostpenge og en sædvanlig Hofklædning, blinde Dirik 10 Dlr., en fattig, gammel Mand og en Vangevogter skulle alene have Underhold. De 12 Skolepersoner, der hidtil

have haft Underhold paa Klosteret, skulle fremdeles have det; en af disse skal være Klokker, og der skal herefter ikke holdes anden Klokker. Han skal paase, at Avlen til Klosteret bliver drevet godt og med saa ringe Bekostning som muligt, og at Fordelen derved føres til Indtægt for Kronen. Naar nogen af Adelen kommer til Klosteret, skal han laane dem Hus en Nats Tid, men ikke mere, og give dem Mad og Danstøl, som Klosteret formaar, samt laane dem Vogne til Nødtøft, som de have behov. Hvis nogen af Adelens Tjenere kommer til Klosteret med deres Herres Pasbord, maa der ikke formenes dem Underhold paa en Nats Tid eller nødtøftig Befordring med Heste og Vogne. Han skal paa Kongens Bekostning holde Klosteret i god Stand, men maa ikke foretage sig nogen ny eller stor Bygning uden Kongens Vidende og Befaling. Han skal holde Bønderne ved Lov, Ret og Skel og maa aldeles ikke befatte sig med Jagten. (Kanc. Brevb.)

Som man vil se, var det et stort Folkehold og mange Forpligtelser, der paahvilede Lensmanden.

I Aaret 1608 nævnes han i et Brev som en af „de af menige Ridderskab valgte Fuldmægtige“ for Rigets Raad. Han sidder med Ringsted Len i en Række Aar, men et kongeligt Brev af 1614 til Sigvordt Beck og Jens Juel om at godtgøre i Vilh. Dresselbergs Regnskab for Ringsted Kloster, hvad han har anvendt bl. a. til et Portus og et Fæhus paa Klosteret, kunde synes at tyde paa, at Kongen har været utilfreds. Aaret efter faar i alle Til-Peder Basse til Siørup og Ebbe Munk til Fiellebro, Embedsmænd paa Svenstrupgaard og Antvorskov Slot, Befaling til at være til Stede, naar Vilh. Dresselberg til Vindinge leverer Ringsted Kloster fra sig til Aksel Urne til Aasmark, Landsdommer i Sjælland, med alt Inventarium, Breve, Registre Jordebøger m. m.

Senere paa Aaret faar han dog Befaling til sammen med andre at ordne en Trætte, men han forlader Danmark samme Aar, og Grunden hertil siges at være et Drab,

han i Hidsighed havde begaaet paa en af sine Tjenere, uden at noget nærmere kan oplyses om denne Sag.

Om han kom tilbage i levende Live vides ikke, men hans Svoger, Sivert Grubbe, skriver i sin Dagbog under ²³/₆ 1620 „I Vindinge til min Slægtning Vilhelm Dresselbergs Begravelse. Han var den sidste Mand af Slægten“. Han blev 65 Aar gammel.

I Aaret 1624 udstedes et kongeligt aabent Brev om, at Fru Karen Grubbe, Vilh. Dresselbergs Enke, har udtalt Frygt for, at nogen skal understaa sig til at tage Stævning over hende for Domme, hendes afdøde Mand kan have afsagt, medens han var Landsdommer i Sjælland. Da det synes ubilligt, at hun, som har været uvidende om saadant, nu saa lang Tid efter hendes Husbonds Død skal lide derfor, befales det alle i Danmark, der i nogen Maade med Rette mener at kunne besvære sig over Vilh. Dresselbergs Domme, at indstævne disse for Kongen og Danmarks Riges Raad til førstkommende Herredag for at da herom kan gaa, hvad Ret er, saafremt de ikke ville have forbrudt deres Ret til siden at tale derpaa.

Om der ligger en bestemt Klage til Grundlag for dette Brev, eller det skyldes en almindelig Sikkerhedsforanstaltning fra Karen Grubbes Side, kan ikke oplyses.

Vilh. Dresselbergs Navn er særlig knyttet til Vindinge, idet det er ham, der har opført den Gaard, som med nogle Forandringer staar den Dag i Dag under Navn af Fuirendal.

I Aaret 1609 nedlagde han 7 Gaarde i Vindinge By og opførte fra 1609—10 en ny Hovedbygning af røde Munkesten i Krydsskifte paa Kampestenssokkel og med hvælvet Kælder. Gaarden havde tre grundmurede Længer, hvoraf den ene, bestemt for Herskabet, havde to Etager og var forsynet med et ottekantet Taarn paa Midten. Dette findes ikke mere, men fandtes i alt Fald i Aaret 1762. I Taarnet sad en Sten, hvori Navnene Vilh. Dresselberg og Karen Grubbe til Lystrup samt Aarstallet 1610 var indhugget. Paa en anden Fløj staar Aarstallet 1609. Den i

Haven værende Vanding med en lille Ø og den smalle Dam ved Hjørnet af Kirkegaarden tør Historikerne ikke med Vished antage for en Rest af Voldgrave, selv om det kan være sandsynligt, at Gaarden i Lighed med saa mange andre har haft dette Værn mod Fjender.

Karen Grubbe overtog Gaarden efter sin Mand. I Ros-tjenestetaxationen fra 1625 er Fru Karen Grubbe opført med 498^{1/2} Td. Hartkorn og 1^{1/2} Hest. (Danske Mag. 5. R. 1. B. S. 168).

Hendes Broder, Sivert Grubbe, skriver i sin Dagbog under 26/11 1630 „Døde paa Vindinge min kjære Søster Fru Karine Grubbe, Vilh. Dresselbergs Efterleverske.“

Trap skriver i sin Omtale af Fuirendal Kirke, at Vilh. Dresselberg og Karen Grubbe „hviler i Gravhvælvingen nedenunder“; denne Hvælving findes ikke mere; men gamle Folk siger at kunne huske den.

I Ægteskabet havde været 6 Sønner, der døde som smaa, og Datteren Mette Vilhelmsdatter Dresselberg arvede nu Vindinge, som hun tillige med Bjærgbygaard og Vognserup bragte som Medgift til sin Mand, Frederik Parsberg, der var Ejer af Knabstrup. Sivert Grubbe skriver i sin før nævnte Dagbog: „14/12 1600 blev Mette Dresselberg, Datter af Vilhelm Dresselberg og min Søster Karine, døbt i Vindinge. Jeg var Fadder ved hendes Daab.“

Allerede i Aaret 1635 døde Mette Dresselberg, og den forhenværende Præst i Vindinge, Mag. Povl Jensen Kolding, holdt over hende en lang Ligtale, som blev trykt 1640, hvori han først omtaler hendes fædrene og mødrene Forfædre, hendes 12 Børn, hendes Gudsfrygt og svære Sygeleje og nævner de Personer, der var til Stede ved hendes Død, deriblandt Sognepræst Niels Hansen fra Kundby. Hendes Mand havde nemlig allerede 1632 solgt Vindinge til Chr. IV, og de boede paa Vognserup (Vognstrup).

Paa Kundby Kirkes ene Klokke staar blandt andre Navne Mette Dresselbergs, og paa Himlen over Prædikestolen i Hyllinge Kirke findes hendes og Frederik

Parsbergs Navne sammen med Niels Lykkes og Hille Ulftands.

Hans de Hofman oplyser, at Mette Dr. (og Fr. Parsberg) staar i Begravelse i Kundby Kirke, medens Adelskalenderen siger, at hun bisattes i Holbæk Kirke, og dette er maaske det rigtige, da det i Sognepræst Klynnes Optegnelser oplyses, at Frederik Parsberg blev begravet ^{11/10} 1653 i Holbæk.

Vindingegaard var nu blevet Kongeeje, men Chr. IV overdrager den til sin uægte Søn med Karen Andersdatter, Hans Ulrik Gyldenløve. Han var født 1615 og „holdt d. 10. Oktober 1641 Bryllup paa Kiøbenhavns Slot med Velb. Jomfrue Riise Grubbe, som havde den mærkelige Handel med Sal. Fru Grevinde Parsberg“ (Danske Mag. I B. I. H. S. 4) Denne sidste Bemærkning sigter til, at Regitze Grubbe senere under en Retssag overbevistes om at have tilskyndet Agnete Sophie Budde til at forgive Grevinde Parsberg, som R. Gr. var forbitret paa, dels i Anledning af en Strid om et Vindue, som vendte ud fra den enes Gaard paa Østergade i København til den andens, dels fordi Grevinden havde faaet højere Rang end hun selv. Hun dømtes 1678 til Forvisning til Bornholm paa Livstid, og her døde hun 1689. (Dansk biogr. Leks. B. 6 S. 222).

Naar Palle Rosenkrantz i „Danske Herregaarde“ I S. 448 skriver, at et Par Legater, stiftet 1631, er knyttet til Regitze Grubbes Navn, er det rigtigt nok, men det maa være Regitze Grubbe paa Snedinge, der 1631 stiftede et Legat paa 200 Rbd. til Skelskør fattige Skole og et paa 200 Rbd. til Ørslevs Sogns fattige. At Gyldenløves Hustru i en Alder af 13 Aar skulde have stiftet disse to Legater lyder heller ikke troligt.

Hans Ulrik Gyldenløve, der rimeligvis aldrig selv har levet paa Vindinge, var Lensmand paa Kronborg, og han og Regitze Grubbe har — som det vil ses under Omtalen af Kirken — ved Gaver til denne bevaret deres Navne

fra Forglemmelse i Sognet. Han døde i København 1645, og hans Enke solgte samme Aar Vindingegaard til den bekendte Gunde Rosenkrantz, Søn af Holger R., „den Lærde“; hans Hustru var Pernille Rosenkrantz, saa begge tilhørte en af de ældste og mest bekendte Adelslægter i Danmark.

Gunde R. erhvervede Vinding mod at overtage et af Gyldenløve optaget Laan i Gaarden paa 19000 Rdl. og udrede til Regitze G. 21514 Rdl. Vi hører for første Gang noget om Gaardens Tilliggende. Hovedgaardens Takst anføres til 72 Tdr. Hartkorn, Patronat over Vindinge Kirke 21 Tdr, Godset 240¹/₂ Tdr. til 60 Rdl. pr. Td. Ialt 333¹/₂ Tdr. Hartkorn.

Af Jordebogen fra 1660 ses det, at den nye Ejer har øget Ejendommens Hartkorn. Hovedgaarden sættes til 107 Tdr., Godset, foruden det øde og forarmede, c. 212 Tdr. Vindinge og Kvislemark Kirker, Bøndergaarde og Skov til 700 Svins Olden. I „Danske Atlas“ staar, at han afbrød 5 Gaarde i „Nesbye“ og lagde deres Jord ind under Hovedgaarden, men i Supplement til „D. A.“ anføres „5 Gaarde i Nybye“ (Nyrup), og der er mest Sandsynlighed for denne Opgivelses Rigtighed. I Vindingegaards Jordebog nævnes de Bønder i Tornemark, Nyrup og Bisserup, som svarer Landgilde til Gaarden.

Gunde R. fik ²²/₈ 1657 kongelig Tilladelse til at sælge Gaarden med samme Frihed som Adelen. Han var desuden Ejer af Valbygaard (nu Juellinge), som han solgte 1657. Samme Aar forpagtede han Vindinge bort til Ove Juul for 1 Aar for 1000 Rdl. Han fik d. ²/₄ 1650 Jus patronatus til „Qvidtlefsmarch“ Kirke med Kirkens Tiende og dens aarlige Landgilde af 4 Bønder (Kr. Sk. II S. 13).

I en Fortegnelse fra ²⁰/₆ 1653 ansætter Frederik III den Hjælp, som skulde ydes „til wores Kiere Fædernelands Conservation och frelse“ for Gunde R.s Vedkommende til „at leffuere paa For aared Roug och Biug 400 tr, Flesch 3 schipund, Smør 3 tr. — Och om Krig paakom-

mer, da paa egen bekostning at verbe et Compagnie til hest med Officerer, paa 70 Mand, och besolde i 2 Maaneder“ (Danske Mag. 3. R. 2. B. 2. H. S. 120).

Under den anden Svenskekrig hjemløstes Vindinge af en svensk Afdeling under Ledelse af Magnus Gabriel de la Gardie, som bortførte den Del af den lærde Holger Rosenkrantz' sjældne og kostbare Bogsamling, som G. R. havde arvet og opbevarede paa Gaarden.

Gunde R. var iblandt dem, der forhandlede med Karl Gustav 1658 om Fred, og senere kæmpede han paa Københavns Vold, hvor en Søn faldt ved hans Side; han mistede en Søn til i Krigen. Da han senere skrev mod Fr. III.s Tilsidesættelse af Landets Børn ved Besættelse af Embeder, paadrog han sig Kongens Vrede, saa han med sin Familie maatte flygte til Sverige, hvor han døde 1675.

I Aaret 1660 havde han skødet Vindingegaard til sin Broder, Oberst Jørgen Rosenkrantz til Keldgaard, gift med Christence Juel, Amtmand i Sorø Amt 1660–75, Hofmester paa Sorø Akademi og Skoleherre paa Herlufsholm. I 1660 opgives Vindinge til ca. 107 Tdr. Hartkorn, Godset — foruden det, der er øde og forarmet — til 212 Tdr. og Skov til 700 Svins Olden.

Jørgen R. solgte allerede 1663 Gaarden igen til Dr. J. Fuirens Enke, Margrethe, f. Fincke, Svigermoder til Biskop Hans Svane. Hun nævnes blandt Fadderne ved Griffenfelds Daab.

Da Statskassen paa det Tidspunkt var i en sørgelig Forfatning paa Grund af Svenskekrigen, greb Kronen til den Udvej at sælge bort af Krongodset for at skaffe Penge, og mange benyttede Lejligheden til for godt Køb at udvide deres Besiddelser i stort Omfang. Margrethe F. var iblandt disse og afsluttede to store Handeler med Kronen. Ved den første erhvervede hun det meste af Haarslev By (7 Gaarde, 3 „Steder“, Degnebolet, 3 Huse og Møllen [Skøde af ²⁰/₉ 1663] og 2 Gaarde i Bendslev [Skøde af ²⁰/₉ 1663]) og ved den anden 7 Gaarde i Spjellerup med til-

hørende Skov, Slotsengen i Haarslev Fang, „Herligheden“ til Hyllested Præstegaard og forskellige andre Kirkejorder og endelig Patronatsret og Kirketiende af Haarslev Kirke (Skøde af $\frac{2}{4}$ 1664); i sidste Tilfælde maatte hun dog udløse Gaarden i Spjellerup fra Panthaverne, da Kronen allerede forud havde pantsat den for 3000 Rdl. Ved begge Handeler forbeholdt Kronen sig Tilbagekøbs- og For købsret.

Fru Margrethe har haft en god Hjælper i sin energiske Svigersøn Hans Svane, der jo nok har været en paapaselig „Godsforvalter“, idet hans egne økonomiske Interesser var knyttet sammen med Svigermoderens. I Matriklen fra 1664 angives de fleste Bønder i Tørnemark at høre til „Erkebispens“, hvormed der menes Hans Svane.

Fra Fru Margrethe gik Vindinge i Aaret 1667 over til hendes Mands Broder, den berømte Samler Thomas Fuiren. Stamfaderen til Slægten Fuiren var en Guldsmed Didrik Fyring, Fuiren eller Fiuren, som 1551 traadte i Frederik II.s Tjeneste, og som har lavet en pragtfuld Krone til Chr. IV. (den findes endnu paa Rosenborg).

Thomas F. var Videnskabsmand og syslede særlig med naturvidenskabelige Fag. Sammen med sin Broder, Henrik F., færdedes han meget paa Rejser i Udlandet og var en meget flittig Samler, der ved sin Død efterlod sig en Samling af Naturgenstande, der var den største, nogen Privatmand i Landet dengang ejede. Ved legatarisk Bestemmelse kom den til Universitetet, ligesom han oprettede et Legat paa 2000 Rdl. til Stipendium for en medicinsk eller filologisk Student. Han ejede foruden Vindinge flere store Grunde og Bygninger i København.

Han og hans Brodersøn, Didrik Fuiren, testamenterede til Universitetsbiblioteket ca. 10000 Bind. Th. F. over 1600 Bind Medicin og Matematik og Diderik F. ca. 7800 Bind af historisk, geografisk, politisk og æstetisk Indhold, i sidstnævnte Fag særlig Spansk, Italiensk og Fransk. (Bibliotheca Fuireniana medico-mathematica.)

Thomas Fuiren døde 1673, og Vindinge arvedes af hans Brodersøn, Højesteretsassessor Diderik Fuiren. Han havde tilbragt sin Barndom hos Biskop Svane og efter dennes Død hos Farbroderen, Thomas Fuiren. Hans Dygtighed var saa anerkendt, at Kongen gav ham Lov til selv at bestyre sin Formue, da han var 18 Aar. Han var gift med Margrete Eilers, Datter af Professor Jørgen Eilersen. Om hende berettes, at hun i sin Ungdom havde haft en stærk Fristelse, da „en stor“ Person vilde have hende til Maitresse, og hendes Slægt og Venner, ja, selv hendes Fader var stemt for dette, men hun „inklinerede til et ærligt og dydigt Navn“ og stod imod alle Fristelser og Overtalelser. (Dansk biogr. Leks.)

Diderik Fuiren var ogsaa Ejer af Støvringgaard og Søndervang i Jylland. I en indsendt Jordebog, dateret København, den 13. Maj 1677, skriver han: „Fuirendahl Friherlige Hofvids Residentz Gaard og Grund, derunder beregnet Windinge Byes Bønder Godtz, item Præstegaarden og Degneboligen, saa og de Jorder, der er tagen fra Tornm: og Sandved, som er lagt under Gaardens Auffling, item Windinge Hoffvedgaards Skouff med dend Skouff, som haffuer liget til Præste Gaarden. Tilsammen taxeret for 330 Svins Olden, samt en liden Vand- og Hestemølle, med hvis anden Ejendomb og Herlighed af Arildstidder underligget hafuer er Anno 1664 aff 4 Hans Kgl. Maj. forordnede Commissarier er Taxeret for 139 Tdr. 5 Skp.“

Han nævner derefter de forskellige Gaarde og Gadehuse i Tornemark, Bisserup og Nyrup, der hører til Godset, og slutter Jordebogen med den Oplysning, at hans Gods ialt andrager 918 Tdr. 4 Skp. Hartkorn, og andrager om, at det maa blive et Friherreskab under Navnet Fuirendal.

Denne Hartkornsforøgelse i Løbet af forholdsvis faa Aar maa siges at være et meget pænt Resultat, og Diderik Fuiren høster ogsaa Lønnen for egne og Forgængeres Anstrengelser, idet Godset 1677 ophøjes til et Friherre-

skab under Navnet Fuirendal, hvorved desværre Gaardens gamle danske Navn forsvinder, efter at den havde baaret det i 300 Aar — ja, maaske endda i meget længere Tid.

Som Baron fik Diderik F. et adeligt Vaaben, der var firdelt med et Sølv Hjerteskjold, hvori en springende Væsel. I 1. og 4. Felt en Guld-Drage i Blaat; i 2. og 3. Felt en Sølvhjelm med 5 vekselvis røde og blaa Struds-fjer i Guld. Paa Skjoldet en Friherrekroner og to naturligt farvede Tigere som Skjoldholdere. Hans Hustru optoges særligt i Adelsstanden under Navn af Baronesse Elers og fik som Vaaben et Skjold, der var tværdelt ved en med tre seksoddede Guldstjerner belagt Bjælke af Guld og Blaat. I 1. Felt en rød Rose, i 2. Felt en liggende Sølvmaane. Paa Skjoldet en Friherrekroner, og 2 Engle i hvidt Klædebon er Skjoldholdere. Begge Vaaben findes paa Altertavlens Ramme.

I Aaret 1677 blev Diderik F. Kancelliraad og i 1683 Justitsraad. Gehejmerraad Enevold Parsberg skriver om ham i 1678, „Baron Fyren kand och vell forskaffe“ 30000 Rdl. som Hjælp til Kongen til Krigens Fortsættelse.

Pontoppidan har i „Danske Atlas“ en Beskrivelse af Fuirendal og nævner, at der i den Brandmur, som er foran (nu ikke mere), findes en høj Port, hvorover staar 1678 Baron Fuiren. „Ladegaarden tilligemed en Ride-Stall er alt af Grund-Muur bygt af Baron Fiuren og Enke 1686 og 1695 med videre. I Haugen har bemeldte Baron ladet bygge et Grundmuret Orangerie-Huus 1678.“ (Hofman.)

Den omtalte Brandmur stod endnu i sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede. En Fløj mod Kirkegaarden blev nedrevet 1880 og erstattet med en Mur.

Baron Fuiren døde 1686 (ligger begravet i Trinitatis Kirke) og efterlod sig en Søn af samme Navn og en Datter Christine, der ejede Søndervang, Støvringgaard og Gjerdrup. Hun blev Gehejmerraadinde og var gift med Overkrigssekretær Jens Harboe; hun stiftede Støvringgaard Kloster.

Matriklen af 1688 oplyser om Fuirendal: 80 Tdr. 5 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. Ager og Engs Hartkorn, Skovskyld 5 Tdr. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Jord under Plov 255 Tdr. Land, 3 Marker med 2 Aars Brug og 1 Aars Hvile, 147 Læs Hø og 88 Høveders Græsning. Til Gaarden hørte 26 Gaarde og 14 Huse i Fuirendal Sogn, 13 Gaarde og 5 Huse i Kvislemark, 22 Gaarde i Marvede, 14 Gaarde og 6 Huse i Haarslev, ialt 75 Gaarde og 25 Huse.

Den yngre Diderik Fuiren døde allerede $\frac{8}{8}$ 1700 uden at efterlade sig mandlige Arvinger, hvorfor Baroniet faldt til Kronen, og Frederik IV. brugte Gaarden som Lystslot, men overdrog $\frac{4}{9}$ 1700 Baroniet til Ulrik Adolf Holstein, der var gift med den smukke og begavede Kristine Reventlow, Søster til Fr. IV.s anden Hustru. Hun stiftede 1758 et Legat paa 2000 Rdl., hvis Renter, 100 Rdl. aarlig, skulde uddeles til de fattige af Sognepræsten, som to Gange om Aaret fik Pengene fra Biskoppen.

Nu gik Fuirendal, hvortil nu hørte 2 Møller, 87 Gaarde og 42 Huse, over til den Slægt, i hvis Eje det endnu er. Stamfaderen til Slægten Holstein var Hanno Holstein, som fulgte Henrik Løve i Kampen mod Obotriterne og kom til Mecklenburg 1163.

Ulrik Adolf H. var født 1664 og var først Page og Hofjunker hos Prins Frederik (Fr. IV.) Han var Amtmand i Flensborg fra 1704—1719, kom i Kancelliet 1719 og var Storkansler fra 1721—1730; endvidere var han Gehejmeraad og Overkammerherre. I Aaret 1707 ansøgte han, om Friherreskabet Fuirendal maatte blive ophøjet til et Grevskab, da han „nu mestendelen har det Quantum Hartkorn dertil, som til et Grevskab behøves“. (2500 Tdr. mod 1000 Tdr.) Samme Aar købte han nemlig ogsaa Holsteinborg, som i Middelalderen hed Braadegaard og ejedes af Roskildebispen; senere ejedes det af Slægten Trolle og kaldtes Trolholm.

Den 1. Januar 1708 samles Fuirendal med Holsteinborg og Sninge til et Grevskab, og nu sluttes egentlig

et Afsnit i den gamle Gaards Historie, idet dens Ejere fra nu af og i over 200 Aar ikke bor paa Gaarden, men paa Holsteinborg. Storkansleren boede først paa Gaarden, og hans Hustru havde den som Enkesæde, men først i 1922, da den nuværende Ejer, Greve Erik Holstein, overtog den, blev Ejeren igen Beboer i Fuirendal Sogn.

I Aaret 1708 opgives Fuirendal Tilliggende til 108 Tdr. 1 Fdk. Ager og Eng, 5 Tdr. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. — efter Renteskriverens Beregning — Skov for Hovedgaarden, ca. 614 $\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn, og for Bøndergaarde ca. 5 Tdr. Skov, 1 $\frac{1}{2}$ Td. Mølleskyld, Kirketiende af Fuirendal (21 Tdr.), Kvislemark (13 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb.) Haarslev og Marvede Kirker (der har hørt ialt 14 Kirker under Holsteinborg); Hyllested Kirke med Tiende mageskiftedes med Kronen for 5 Gaarde i Flemstofte By. U. A. Holstein købte 1708 af Mathias Numsen 4 Gaarde i Tornemark By med 25 Tdr. 1 Skp. Hartkorn.

Ulrik Adolf H. døde i Aaret 1737, og Fuirendal var nu Enkesæde fra 1737—57. Ved Storkanslerens Død blev Bøndergodset fuldkommen indlemmet i Grevskabet. En Del Bøndergaarde lagdes til Holsteinborg og Snedinge og andre til Fuirendal, som foruden Hovedgaarden kom til at bestaa af ialt 93 Gaarde, 1 Bol, 2 Møller og 49 Huse med 648 Tdr. 4 Skp. 1 $\frac{1}{2}$ Alb. samt Skov- og Mølleskyld 7 Tdr. 2 Alb. Landgilde, Hoveri- og Huspenge heraf udgjorde 387 Rdl. 1 Mk. 12 Skill., 30 Tdr. 2 Fdk. Mel, 4 Tdr. 6 Skp. 1 Fdk. Rug, 353 Tdr. 4 Skp. 3 Fdk. Byg, 164 Tdr. 3 Skp. Havre, 83 Lam, 83 Gæs, 84 Par Høns samt desuden fuldt Hoveri.

Den ny Ejer blev hans Søn, Generallieutenant, Kammerherre, Greve Fr. Conrad Holstein († 1749), der ogsaa en Tid var Ejer af Basnæs. Derefter fulgte Kammerherre, Greve Heinrich Holstein, der var Medlem af det slesvigholstenske Ridderskab. I General Hoverireglementet af 1769—71 betegnes Fuirendal som „Baroniet Fiurendahl, som er hendes Høy Grevelige Naade, Enke Grevinde von

Holsteins Liv Geding.“ Han døde 1796, og Godserne gik over til hans Søn, Lehns greve Frederik Adolf Holstein (1784—1836), der dog først i Aaret 1808 tiltraadte Besiddelsen af de to Gaarde.

Hans Nicolai Nissen oplyser i „Efterretninger om de Siællandske og Møenske Godser 1807“ om Fuirendal I. Frie Hovedgaardstaxt a. som bruges under Gaarden, Ager og Eng 87 Tdr. 3 Skp. 1 Alb., Skovskyld 5 Tdr. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. b. som bruges af Fæstere paa Godset, Ager og Eng 20 Tdr. 5 Skp. 2 Alb. II. Kirketiende 21 Tdr. III. Bøndergods Ager og Eng 617 Tdr. 3 Skp. 3 Fdk. 2 Alb., Skov- og Mølleskyld 6 Tdr. 5 Skp. 3 Fdk. 1 Alb.

Naar en Hovedgaard ved Matriculeringen skyldsattes i Hartkorn, var det i og for sig uden Betydning, da den ikke betalte Hartkornsskat. En Bestemmelse fra 1670 havde gjort Herregaardshartkornet skattefrit, mod at Ejerne indestod for deres Bønders Skatter og Afgifter, ogsaa af Ødegaardene, og da der af disse dengang fandtes mange, kunde det blive en tung Byrde.

F. A. Holstein havde studeret i Kiel, Göttingen og København og tog juridisk Embedseksamen med bedste Karakter fra Københavns Universitet. Han har sat sig et smukt Minde ikke alene i sin egen Egn, men langt videre om. Et idealistisk Livssyn prægede hans Handlinger, og mange nød godt af hans Godgørelse. Han skænkede hvert Aar 2 à 300 Læs Kvas eller Risbrænde til Fattigfolk og virkede paa mange Maader hen til at forbedre Bøndernes Kaar og Oplysning. Hoveriet afløstes i Aarene 1809—11. Et Industriselskab oprettedes 1809, og heraf var Skovrider Oppermann paa „Frederikslyst“ et fortjenstfuldt Medlem. Haandgerningsskoler o. l. oprettedes, og igennem Tiden blev der paa Grevens Initiativ bygget 12 grundmurede Skoler, hvor han var Ejendomsbesidder. En Sparekasse oprettedes 1810 og i Aaret 1811 „Selskabet til Bondevelstandens Fremme i Øster-Flakkebjerg Herred“; i 1833 stiftede Greven „Sorø Amts landøkonomiske Sel-

skab“. Dygtighed i Husflid og Landbrug belønnedes med Præmier, Sølvskeer el. l., der ofte uddeltes ved en Højtidelighed i Kirkerne.

Efter Københavns Bombardement gav F. A. Holstein 2000 Rdl. til Anskaffelse af Værktøj for Haåndværkere og uddelte 1000 Rdl. til de mest trængende. Til Flaaden gav han et stort massivt Guldbæger, besat med Ædelstene; en Gave fra Fr. IV. til hans Oldefader. „Holsteinsbægeret“ findes nu paa Rosenborg. Til et Bankfond gav han 32 Pd. fint Sølv. Efter Slaget ved Køge tilbød han sig selv og 200 udrustede Bønder til Fædrelandets Forsvar. Han var stærkt religiøs, og de saakaldte „gudelige Forsamlinger“ havde et Fristed paa hans Gods, ligesom han var en af Lederne for den sydvestsjællandske religiøse Bevægelse med stærk Tilknytning til den bekendte Pastor Rønne. Han var ogsaa Præsident for Missionssekskabet. Han købte „Cathrineholm“ i Aaret 1820, men den solgtes igen 1837.

I den første Stænderforsamling sad han fra 1835–36 og tog som Medlem af mange Komiteer ivrig Del i dens Arbejde. Han foreslog, at Slaverne paa de vestindiske Øer skulde frigives, at man skulde tilvejebringe større Offentlighed i Nationalbankens Regnskab, og at der skulde oprettes Amtskommuneraad. Han led den Skæbne, som er blevet saa mange Idealisters Lod, at hans Forslag ikke blev gennemført; de var for frisindede for Fr. VI.s Tid.

Frederik Adolf Holsteins Navn er i særlig Grad knyttet til Fuirendal; thi han gjorde den gamle Gaard, der havde været i to Kongers Eje, til Bolig for Personer, som nok aldrig havde drømt om at blive Beboere paa Fuirendal. Grevens varme Interesse for de smaa og fattige i Samfundet førte i Aaret 1811 til Oprettelse af „det fuirendaler Institut“, hvis Bestemmelse udtrykkes i dets Fundats saaledes: I. at modtage og sørge for saadanne fattiges Pleje, der enten intet eller kun lidet kunne erhverve ved egne Kræfter. II. at modtage og sørge for Børns fysiske, moralske og borgerlige Opdragelse, der betros til Fattig-

væsenets Forsørgelse. III. at aabne et Sygehus, ikke alene for de fattige, men tillige, saa vidt Rummet tillader det, for enhver af Grevskabets Beboere.

En stor Andel i Oprettelsen af dette Institut havde Peter Villaume, en franskfødt reformert Præst, der først havde været Strømpevæver. Han kom til Holsteinborg 1807 og var Greven en tro Hjælper; han døde paa Fui-
rendal 1825.

Instituttet eller „Hospitalet“, som det kaldtes, kan paa en Maade kaldes Danmarks første Fattiggaard, men en Fattiggaard vidt forskellig fra, hvad man er tilbøjelig til at tænke paa ved at høre dette Navn. Bygningerne var store og gode, og en dejlig Have stod til Beboernes Afbenyttelse. Der var nok af Jord til og Værksteder af forskellig Slags med alle Slags Redskaber til Brug baade for ældre og Børn. Til Varetagelse af Sundhedstilstanden boede en Læge paa Gaarden. Virksomheden begyndte med 30 Personer, dels voksne og dels Børn.

Den Forandring, der nu skete med Fui-
rendal, faldt ikke i alles Smag. Saaledes skriver Sybille Reventlow i et Brev fra $\frac{1}{2}$ 1811: „Vi kommer fra Fyrendal, hvor Arbejderne allerede har travlt med den Bolig, der skal indrettes for de Fattige. Hvad vilde salig Storkanslerindens Manes sige! Kabinettet, Frederik d. IV.s Soveværelse profaneret paa denne Maade, allerede berøvet sine Laser af Fløjl og Galloner, de smukke Paneler med Arabesker omdannet til Senge, til Løjbænke for den Fattige, den Syge.“ Senere synes hun at have ændret sit Syn paa Grevens Foretagende noget; thi i et Brev af $\frac{9}{6}$ 1812 skriver hun: „Paa Fyrendal gaar alt efter Ønske, alle de gamle og Børnene er tilfredse og arbejder; de smaa Drengene spinder paa Rokke med store Hjul de skønneste Bomulds- og Linnedtraad, der er Orden og Properhed. Vejret begunstigede alt, Ungdommen strejfer nu til Morgen rundt i Skoven, paa Søen, den smukke Ø foran Vinduerne.“ (Danske Herregaarde I. S. 450—451.)

Greven selv fik dog ikke den Glæde af sit Værk, som han havde haabet og fortjent, idet Hjælpen, han havde ventet, udeblev. De forskellige Kommuner, som skulde betale for de af dem indlagte Personer, trak sig efterhaanden tilbage, ligesom Egnens Præster og de, der var dem følgagtige, viste Vrangvillighed. Mærkeligt nok var det ikke Sognets Præst, men Pastor Duus, Haarslev, der blev Inspektør for Institutet (han maatte efter Grevens Ønske i den Anledning bytte sit Embede i Skørpinge med Nikolaj Brorsons i Haarslev), og Anders Stephansen tillægger Duus en stor Del af Skylden for, at det ikke vilde gaa.

Skuffelsen bragte dog ikke Grev Holstein til at holde op med den paabegyndte Virksomhed, men til at forandre den lidt. Han forpagtede Fabrikken ud til „Fabrikøren“, og „Vest-Sjællands Avis“ for 12. Juni 1830 indeholder følgende Avertissement: „Da jeg har modtaget Fiuhrendahl Klædefabrik i Forpagtning fra 1ste Maj d. A. saa bekendtgjør jeg herved, at jeg modtager Uld til Forarbejdning til Klæde, og om meget føie Tid kan levere Klæde tilbytte imod Uld eller til Salg, som alt skal ske til de billigste Priser.

Fiuhrendahl d. 8de Juni 1830.

Voigt, Klæde-Fabrikør.

I samme Avis for 20/11 1830 udbydes Forpagtningen af F.s Avling og Hollænderie paa 10 Aar. De trykte Forpagtningskontrakter findes fremlagte paa de mest besøgte Gæstgivergaarde i Købstæderne paa Sjælland.

Greven drev senere Fabrikken selv og forpagtede den saa igen ud, men da det stadig ikke vilde gaa, besluttede han sig til at omdanne Hospitalet til en Opdragelsesanstalt efter tysk Mønster for Børn, saaledes at disse særlig skulde beskæftiges med Landboarbejder. I den Anledning brevslede han med Anders Stephansen, der da boede i Aalborg. Da det gik for langsomt paa denne Maade, rejste Steph. til Sjælland og traf Greven ved en Eksamen i Venslev Skole 1832, og inden næste Dag havde de to

Mænd planlagt Instituttet, som aabnedes paa Greveparrets Sølvbryllupsdag d. $\frac{4}{5}$ 1833 med en Kapital paa 2000 Rdl. Dets Navn var „Et Institut til fattige og forældreløse Børns Opdragelse til delige Agerdyrkere“. Senere forandredes dette til „En Stiftelse for de Børn, hvis Skæbne nægtede dem et Familieforhold, hvor de kunde gøre Erfaringer om de Baand, som kristelig Kærlighed knytter mellem Forældre og Børn“.

Forstander for Instituttet blev Anders Stephansen, født i Terndrup $\frac{20}{8}$ 1791, han var gift med Dorthea Svenningsen, og det var et stort Arbejde, disse to gik ind til. Fuirendal trængte til en omfattende Istandsættelse, og denne slutte mange af Grevens og vist alle Stephansens Penge. I Hovedbygningen var en stor Skolestue, en Sykole med Vævestol, et Soveværelse for Pigerne og et for Drengene samt for en Lærer, desuden Køkken, Spiseværelse m. m. Endvidere var der en rummelig Gymnastiksal, hvor Gymnastikken lededes af en eksamineret Gymnastiklærer, den eneste Lærer foruden Forstanderparret. Lars Brodthagen i Nyrup nævnes i Folketællingslisten 1845 som Gymnastiklærer og Snedker. I en Sidefløj var der Værksted; en Del af Haven brugtes som Legeplads, og Børnene havde hver et Stykke af Haven, som de kunde dyrke efter Behag. Til Instituttet var lagt 12 Tdr. Land Agerjord og 4 Tdr. Land Overdrev, og der holdtes 2 Heste 7 Køer og 5 Faar.

Elevernes Antal var fra Begyndelsen 10 — Folketællingslisten fra 1834 opgiver 11 Elever paa Fuirendals Institut — Børn i forskellige Aldre og med forskelligt Sind. De fik 4 Timers Undervisning om Dagen i Religion, Læsning, Skrivning og Regning; der begyndtes Kl. 6 om Morgenen, og Undervisningen vekslede med Arbejde i Gaard og Have.

Da økonomiske Vanskeligheder snart meldte sig, gik Greven efter Stephansens Opfordring ind paa at modtage „moralsk fordærvede Personer“, og i Aaret 1834 blev der

sendt 12 Drengene mellem 12 og 16 Aar ud fra København. De havde fra Politiet et daarligt Skudsmaal, men Steph. havde Held med sin Opdragelse af dem. Han fik Tilbud om at blive Forstander for et Hjem for saadanne Børn, men sagde nej, og Forstanderen for et saadant Hjem, der ved Grev Holsteins Medvirken blev oprettet i Flakkebjerg, blev C. Møller (1839).

Baade Steph. og hans Hustru var glade for deres tit brydsomme Liv paa Fuirendal, men der var stadig Penge-sorger. En offentlig Anmodning om Støtte indbragte 3829 Rdl., og i Aaret 1836 gav Kancelliet Tilladelse til, at de Haandgerningsarbejder, der forarbejdedes paa Fuirendal, uhindret maatte sælges, og at der uden videre maatte antages Haandværkssvende til at undervise Drengene, saa at disse uden Hensyn til Loven for Læredrengene kunde oplæres paa Instituttet, til de kunde faa Plads hos en Mester som Forbundter. Alt dette hjalp paa de økonomiske Vanskeligheder, men da Grev F. A. Holstein døde i 1836, og Fuirendal skulde være Enkesæde for hans Hustru, var det forbi med Virksomheden paa Fuirendal.

Ved Hjælp af et rentefrit Laan paa 4000 Rdl. fra Enkegrevinden og et Tilskud fra hendes Søn købtes Gaarden „Hjortholm“ i Førslev Sogn 1839, og her fortsatte Steph. sin Gerning paa „Holsteinsminde“, men denne hører nu ikke mere Fuirendal Sogn til. (I det væsentligste efter Marius Rasmussen: Anders Stephansen).

Ved Grevens Jordefærd i Holsteinborg Kirke sang 30 Lærere et firstemmigt Kor af Grundtvig, og i Aaret 1870 rejste taknemlige Beboere i Holsteinborg Slotshave et Mindesmærke for F. A. Holstein og hans Hustru Julie Vilhelmine, f. Reventlov, og Stenens Inskription „de fattiges Hjælper og de faderløses Trøster“ er en kort og smuk Karakteristik af F. A. H.s Gerning. En Sang af H. C. Andersen, skrevet til Afsløringen, blev afsunget. (Litteratur: J. A. L. Holm: Fr. Adolph Greve af Holstein. En biografisk Fremstilling. Kbhvn. 1844. 339 S. + Stamtavle).

Hans Søn, Henrik Carl Herman Holstein (1875—1892), blev nu Ejer af Fuirendal, der var Enkesæde for hans Moder til 1868 og derefter forpagtedes ud, hvad den før havde været. I 1782 nævnes som Forpagter Fr. Rasmusen, 1787 Kammerraad Ludvig Johan Grandjean, 1797 og 1801 Otto Christophersen, 1830 Hansen, 1834 Lars Christian Engberg, og derefter følger Bache, Thiel, Holst og Qwist.

P. Duus giver i sin Bog fra 1840 en udførlig Specifikation af Gaardens Hartkorn og oplyser, at Bankhæftelsen i Sølv for Jorderne var 229958 Rbd., for Tienderne 36555 Rbd., for Bygningerne 11800 Rbd. Brandassurancen for Bygningerne var 150500 Rbd.

I „Prospecter af danske Herregaarde“ oplyses, at efter Matriklen af 1844 er Hovedgaardens Areal 386 $\frac{1}{2}$ Td. Land og Forpagtningsafgiften 1100 Rdl. og 500 Tdr. Byg; Hartkornet er 46 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. Afbyggergaarden Ludvigsløst er 174 Tdr. Land med 17 Tdr. 5 Skpr. $\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn, og Jord, som benyttes dels af Gaard og Husmænd dels til andet Brug, er 31 Tdr. 7 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. Hartkorn.

Trap opgiver 1858 for Fuirendal Hovedgaard 46 Tdr. Hartkorn og ca. 500 Tdr. Land, og i 1872 for F. og det nedlagte Ludvigsløst og Sandvedgaard i Haarslev Sogn 73 $\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn, 563 Tdr. Land Ager, 22 Tdr. Land Eng og 36 Tdr. Land Mose.

Grev Holstein var Medlem af Stænderforsamlingen 1848 og af Rigsraadet 1856, Folketingsmand for Skelskør 1865—76, 1879—81 og 1887—90, Konsejlspræsident 1870—74 Præsident for Landhusholdningsselskabet 1866—81, Overkammerherre 1877—81. Han døde i København, og hans Lig førtes fra Næstved til Holsteinborg paa Vogn. I Husene langs Ligtogets Vej i Sognet var stillet tændte Lys, og en Skare af Arbejdere og Funktionærer fra Godset modtog Ligvognen ved Skoven og gik foran med brændende Fakler til Holsteinborg.

Fuirendal overgik nu til hans Søn F. C. C. C. Holstein († 1924), Hofjægermester og i nogle Aar Medlem af Landstinget. Hans Navn mindes særlig for det store Arbejde, han gjorde for „Indre Mission“s Fremgang i Danmark.

Lehnsafløsningen medførte, at de store Jordarealer, som forskellige Ejere havde lagt ind under Fuirendal ved Udslettelse af den gamle Bondeby Vinding og ved Tilkøb gennem Tiden, nu ved Udstykning for en stor Del kom paa andre Hænder, og nogle og tyve nye Hjem er rejst paa Gaardens Areal, der derved er blevet meget formindsket. De nye Bebyggelser ligger saa spredt, at de langt fra kan kaldes en By, ellers kunde det gamle Navn Vindinge igen eventuelt være kommet til Ære og Værdighed efter saa mange Aars Forløb.

Fuirendal, hvis Ejer (fra 1922) er Grev Erik Holstein, er i Udseende ikke mere som den Gaard, Vilh. Dresselberg rejste. Nogle Forandringer er allerede omtalt, og en Sammenligning af de to Billeder af Gaarden vil vise enkelte andre. Saaledes ses paa Billedet fra 1850 en Udbygning i Vinklen mellem de to Fløje; det er en „Hemmelighed“ (Datidens W. C.), som f. Eks. kan ses paa „Holmegaard“. Ved Restaureeringen er der fremdraget Rester af gamle Kalkmalerier, bl. a. i Køkkenet og paa en Gang i øverste Stokværk; der findes ogsaa en Del Loftfelter af Træ med Kalkmalerier, hvis Motiver er bibelske eller Dyr og Blomster.

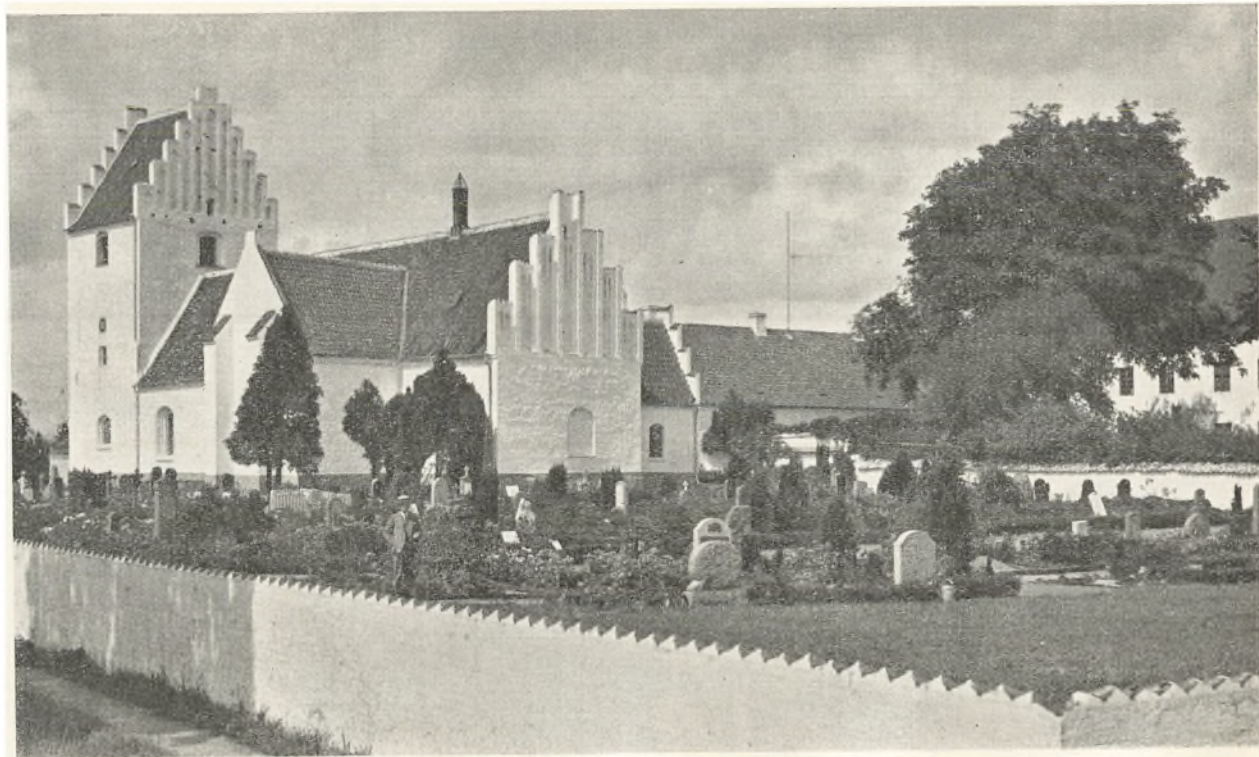
Gaarden hører nu til de fredede Bygninger og ligger paa Bakketoppen som et anseligt og interessant Minde fra Sognets Fortid. Kunde de tykke Mure faa Mæle, vilde de kunne fortælle mangt og meget om fordums Ejeres Liv og Færden i en Tid, hvorfra kun sparsomme Oplysninger er blevet os overleveret.

I Litteraturen har jeg kun fundet Navnet Vindinge i Ingvor Bondesens Roman „Kongsbrydens Fostersøn“, hvis Handling foregaar i ikke saa lang Afstand fra „de Dresselbergers Vindinge“.

FUIRENDAL KIRKE

Umiddelbart op til Herregaarden ligger den gamle Vindinge, nu Fuirendal, Kirke, kun adskilt fra den ved en Mur. Den ligger saaledes, at den overvejende Del af Sognets Beboere har langt – nogle endog meget langt – til Kirken, og gammel Overlevering vil ogsaa vide, at det oprindelig var Tanken, at den skulde have ligget paa et mere centralt Sted, nemlig paa Skumme Banke, men Troidene – efter andre „Skumme So“ – rev ned om Natten, hvad man byggede om Dagen, saaledes at man til sidst maatte opføre den paa dens nuværende Plads. I „Dansk Folkemindesamling“ ligger en Optegnelse fra 1855 af den 20-aarige Hindholm-Elev Jens Christoffersen fra Tornemark, der fortæller, at det var paa hans Faders Mark, at Kirken skulde have været bygget, og en anden Meddeler fortæller, at der paa det paagældende Sted (Gdr. Julius Møllers Mark) ved dyb Pløjning kan findes Murbrokker og Sten, som kan vidne om Sagnets Rigtighed.

Om der paa Kirkens nuværende Plads maaske før har ligget en mindre Trækirke, opført af en af Vindingegaards tidligste Ejere som Huskirke, vides ikke, men Kirkens ældste Del stammer – som de fleste af vore Stenkirker – fra den ældre Middelalder, medens andre Dele er tilbygget længere ned i Middelalderen, og Byggherre eller Bygherrer nævnes ingen Steder. Den er bygget i romansk Stil og har Korsform. Bygningsmaterialet er utilhugget Kamp med Indfatning af Kridtsten og Kalk om Døre og Vinduer. Den ældste Tilbygning menes at være Taarnet fra Slutningen af det 14. eller Begyndelsen

Furendal Kirke.

af det 15. Aarhundrede, og senere fik den større og spidsbuede Vinduer, indfattede i Tegl. Længere ned i Middelalderen blev Skibets Mur forhøjet med nogle Skifter Tegl, og derefter dækkedes Skibet med 3 Fag spidsbuede Stjernehvælvinger. Skibets oprindelige østre Mur og Koret blev nedbrudt, og det blev forlænget med to Hvælvingsfag mod Øst, som gjordes betydelig højere end de, der svarer til det gamle Skib. De to Korsfløje hidrører fra en noget nyere Tid, ligesom Sakristiet senere er tilbygget. Alle Tilbygninger er af Munkesten, dog er i Korsgavlen anvendt Kamp fra det gamle Kor. En Dør, der har været paa Vestsiden, og nogle Vinduer er nu tilmuret. Taarnrummet danner Vaabenhus. En Restaurering af Kirkens Indre fandt Sted 1882.

Altertavlen, der fremstiller den hellige Nadver, er uden synderlig Kunstværldi, men Rammen er smuk. Den er udført af den saakaldte „Sct. Jørgensbjerg Snedker“, og Pontoppidan betegner den i sit Atlas som „konstig Billedhuggerarbejde“ fra 1685; den er bekostet af Didrik Fuiren og Margrete Elers.

I Bagsiden af det murede Alterbord er et Rum, lukket med to Smedejerns Døre med to slyngede Navnetræk, der ikke passer med Kirkens daværende Ejere, og „Anno 1685“. Alterkanden af Sølv bærer Indskriften „Renovat anno MDCCXLII Christina Sophia com. de Holstein nat. com. Reventlov“. „D. Atlas“ nævner en Kande fra 1678, men den findes ikke mere. Kalken (1677), den hjerteformede Oblatæske (1680), Daabskande og det ottekantede Daabsbækken er af Sølv og skænket af Didrik Fuiren. Det har Inskriptionen: „Gud Almegtigste til ære oc Hans Kircke paa Fuirendal til Prydelse Er dette Sølf-Becken Kirckens Funt foræret oc bekostet af Kirckens Patroner Anno 1685“. I Kvislemark Kirke findes en lille Vinbeholder af Sølv til Hjemmeberettelse; den bærer Indskriften: „Fuirendal Kirckis 1680“. Daabsfadet i Kvislemark Kirke er iflg. Herredsbogen skænket af Karen Grubbe 1622;

Alterbordet i Furendal Kirke.

hun gav til Fuirendal Kirke et stort Messingbækken til Døbefonten 1622 og et Karmosins Fløjls Alterklæde 1626.

I Herredsbogen for Øster Flakkebjerg Herred oplyser en af Sognets Præster, Klyne, at „en liden Kande af Sølv (1¹/₂ Pægl—16 Lod), der stod paa Alteret i Vinding Kirke og brugtes til Vin, blev taget af Svenskerne ved deres første Indfald over Isen“, og i samme Bog beretter Anders Christensen Klyne, at Svenskerne ogsaa gjorde Indbrud i Kvislemark Kirke og bl. a. tog Messeskjorten, hvorfor han af sine egne Penge har betalt 14 Alen fint Klosterlærred til en ny Messeskjorte. Jørgen Rosenkrantz tilsagde ham Betaling derfor, „hvilken ogsaa vilde have været mig vis, dersom hand ikke Gaarden saa snart havde afhændet“.

Paa Alterbordet ligger ved højtidelige Lejligheder et Ekspl. af Chr. IVs Bibel fra 1632 med Gyldenløve og og Grubbe Vaabenet (henholdsvis et Sølvkors lagt paa to over hinanden gaaende af Guld og Blaafarvet Løve i Rødt, og tre røde, højre Spidser i Sølv) og Aarstallet 1642; derunder et sølvbeslaet Ekspl. af Davids Salmer (ved Morten Luther — trykt i København 1627). Begge Bøger er Gaver fra Gyldenløve. Endvidere en Alterbog med Sølvbeslag (Hans Baggers fra 1688), som er skænket af Fuiren. I Aaret 1866 lod Kirkeejeren alle disse Bøger, som til daglig opbevares i Frederiksminde Skole, istandsætte. Herredsbogen og senere Hofman meddeler, at Hans Thomesens Salmebog ogsaa findes paa Alterbordet, men den er der ikke mere; den var efter Klynnes Oplysninger indbundet i sort Fløjl, med Sølvdopper og Spænder, og givet af Gyldenløve 1642.

Døbefonten er af Kamp, tarveligt tilhugget og stammer muligvis fra Kirkens ældste Tid. Det gamle Orgel, der i 1930 erstattedes af et nyt (med 7 Stemmer) paa en anden Plads, havde 8 Stemmer og blev bekostet af Margrete Elers i Aaret 1683; det bar øverst Krag og Høg Vaabenet (og stod iflg. Hofman „ved Degnestolen“). Bag

Ligsten over Erik Christophersen.

(I Buen oven over læses: O . Jesu . marie . Son . forbarme . teg . offver . oss.)

ved Orglet fandtes paa Væggen 2 Fanestænger, 1 Kommandostav, 1 Kaarde og 1 Par Sporer, men med Undtagelse af Fanestængerne blev det nedtaget ved det gamle Orgels Fjernelse og ikke sat op igen. Lysekronen er ogsaa en Gave fra Didrik F. og Hustru; den bærer deres Vaaben og Inskriptionen: „Gud Allermægtigste Till Ære Oc Hans Huses Prydelse, Fuirendal Kirckis Patroner Ladet Dene Lysekrone Ophenge Anno 1685“.

I Sakristiet opbevares 2 Pengetavler af Træ med Sølvbeslag; paa Forsiden har de begge Fuirens kronede Vaaben, holdt af Leoparder, alt graveret i Sølv ligesom den paa dem begge staaende Indskrift. Paa den ene staar: „De Fattiges Taffle 1678“ og paa den anden „Kirkens Taffle 1678“. Endvidere findes et lille Røgelsekar af Bronze fra den sengotiske Tid.

Hofman oplyser, at der mellem Choret og Prædikestolen er en Korskirke, hvor Baron Fuiren har ladet indrette en „lukt Stoel“ med følgende Indskrift: „Fra 1680 til Baron Fuirens Død 1686 er denne Kirke tilligemed Hovedgaarden malet af Daniel Brost“. Ved Skibets Vestende findes to høje, usædvanligt fint udskaarne Stolegavle med Adam og Eva og Korsfæstelsen samt et Krucifiks (c. 1600).

Paa begge Sider af Opgangen til Koret er en stor udskaaret Figur, Christus og Moses, fra c. 1640, og det menes, at de har hørt sammen med det foran det gamle Orgel opstillede, rigt udskaarne Træværk fra før 1645, der er skænket af Gyldenløve, og nu igen staar i Buen foran Koret. („Han har og ladet Koret inddele“ – D. Atlas). Den smukke Degnestol er fra samme Tid, medens Prædikestolen, der har rige Udskaerlinger, er fra 1616, og rimeligvis udført i Næstved i Abel Schrøders Værksted; og Døren med Foldeværksfyldinger ind til Sakristiet gaar saa langt tilbage i Tiden som til 1529. („Kirken er overalt stafferet af Baron Fuiren“, Hofman).

I det nordre Kapel findes en Ligsten, der iflg. Trap

er meget værdifuld og minder om Absalons i Sorø. Der er paa den udhugget fire Figurer og staar at læse: „Margrethe tagis-dotther | Erich christophersen MDLIII | Sicillæ mawritz dotther | Christopher erichsøn.“ (Nationalm.s Opt.) og derefter er 8 Ahnevaaben, to og to sammen: Hollung Tornekran – Dyre, Dresselberg – Skave, Bille – Dyre, Hollung. Den er over førnævnte Erik Chr., hans to Hustruer og Søn, og har iflg. Herredsbogen ligget midt for Chordøren. Paa Kapelletets modsatte Væg er et Marmor-Epitafium over Vilhelm Dresselberg og Karen Grubbe; det bærer i Majuskler følgende Indskrift: „Welbyrdige Wilhelm Dresselbergis til Windinge og hans Fruis Fru Karen Grubbis Ihukommelse. Han waar fød Aar 1545, blef Landsdommer her udi Seland 1605 og døde 1620 d. 8. Juni. Hun føddis 1568, hafde Brylup 1591, døde Anno 1630 den XXV Novembris oc hvilis beggis deris Leggomer udi denne forbygte Hvælving under salige Haab til Jesu herligen Igenkommelse.“ Paa Epitafiet findes 32 Ahneskjolde, 16 for hver.

Til højre for dette Epitafium er en Ligsten over Henrich Nielsen fra Tornemark Mølle († 1730) og hans Hustru Maren Sørensdatte, som var Husholderske paa Fuirendal († 1746) samt over Forpagter paa Fuirendal Chr. Rasmusens Hustru; til venstre en Ligsten over Forvalter paa Holsteinborg og Fuirendal, Chr. Lindam († 1757). Paa Korets Nordvæg hænger et Epitafium over Sognepræst Frederik Andersen Klyne med tvende Hustruer og Børn ophængt af „Hr. Fredericksen Klyne, sin Sl. Fades Successore“. I Vaabenhuset er paa den nordre Væg en Ligsten over Ritmester Hans Kay († 1703) og hans Hustru Hedewig Offen († 1715). Denne Ligsten findes i „Danske Herregaarde“ I S. 446 fejlagtigt afbildet som Ligsten over Vilh. Dresselberg. Paa den søndre Væg findes en Ligsten over Friderich Klyne og Elisabetæ Andreae. I Begravelse har før staaet Rudolf Gynter von Grabau, som døde 1776, 53 Aar gammel.

Paa Kirkegaarden findes tre store liggende Ligsten; paa de to kan Indskriften ikke læses; den tredie, som menes at være fra sidste Halvdel af det 17. Aarh., har nu en Indskrift over Ane Marie Harboe fra Skelskør. Lægen Joachim Frederick David Schmiegelow († 1830) ligger begravet nær Kirkegaardsmuren mod Vest. Af nye Monumenter kan nævnes et, rejst over Folketingsmand Martin Hansen, Skafterup, († 1927) af Venner indenfor Afholdsbevægelsen. En tidlig Død endte en politisk Løbebane, der havde ført M. H. frem i første Række af Venstres Repræsentanter paa Rigsdagen.

Paa hver Side af Nedgangen til de hvælvede Kældere under Fuirendal Hovedbygning ligger Halvdelen af en Granit-Ligsten med Aarstal 1679; de har før staaet som Afvisere uden for Havelaagen, men Grev Erik Holstein lod dem grave op, og det viste sig da, at de var Dele af en Ligsten, kløvet paa langs.

I Kirkens Taarn findes 2 Klokker; den ene har i Munkeskrift følgende Indskrift: „Jesus Maria, Anna, Kong Jaspar, Kong Melchior, Kong Baltasar. I Herrens Aar 1489 paa Dagen for Besøgelsens Fest. Sognepræsten Hr. Olaf Mortensen“. Mod Øst staar paa Klokkelegemet et Kors, dannet af 5 nordtyske Brakteater fra sidste Halvdel af 14. Aarh. (?); ved Siden findes 2 Støbemærker, Oluf Kegges og Johannes Pavlis, to kendte Klokkestøbere, der arbejdede sammen flere Gange (Uldall: Danmarks Kirkeklokker). Den anden og mindste Klokke blev 1693 givet af Baronesse Fuiren. Den er omstøbt og har følgende Indskrift: „Den gamle Klokke | Hans kongelige Majestæts Justits- og | Canceliraad den højmægtige og | velbaarne salige Herre | Henr. Diderich Fuiren | Friherre til Fuirendal etc. hans efterladte Friherreinde, højædle og velbaarne Frue | Fru Margrete Ehlers | hafve ladet denne Klokke støbte 1693 | N:I:S:K | Den nye Klokke. Da den 1693 støbte Klokke beskadigedes ved Ringningen over Højsalige Kong Frederik d. 7. i December 1863 omstøbtes den i

1864 under Grevskabets daværende Besidder L:H:C:H: Greve af Holstein med hans kjære Hustrue Bodild Mimi, født Zahrtmann.

Flittig Du paa vante Vis
højt til Herrens Huus indbyde
Præst og Sogn, til Herrens Pris
Kirke Klokke højt du lyde.

Omstøbt København af Gamst & Lunds Efterfølgere“.

I Taarnet findes desuden et „Seyerverk“, som D. Atlas siger. Kirken blev selvejende i Aaaret 1915.

Konsulent Rasmussen Iglekærgaard skænkede paa sin 50 Aars Fødselsdag d. ²⁶/₃ 1934 Kirken en 7-armet Lysestage og Skafterup Skole et typisk dansk Landskabsbillede, malet af Kunstneren Emil Bilving.

Om Kirkens økonomiske Forhold oplyser Herreds-bogen for Ø. Flakkebjerg Herred – efter Stiftsskriver Michel Perssens Optegnelser fra 1567, at der til Vinding Kirke, hvortil Lauge Brockenhuus havde Jus patronatus (Kaldsret), i Aaret 1575, hørte 2 Gaarde i Spjellerup og en liden Skovlod til den ene, „føder Bondens Svin, naar Olden er, fri Hugning udi samme Skov“, 1 Gaard i Ny-rup, 1 Gaard i Bisserup samt et Hus med Humlehave, hvoraf der betales 10 Skpr. Humle, 1 øde Jord i Skafterup, 1 do. i Kvislemark og 1 do., som Peder Degn paa Vinding Mark bruger.

Pastør Tryde oplyser, at Kirkekornstienden i 1837 er 552 Rdl. 1 Mk. 2 Skilling.

PRÆSTERNE VED FUIRENDAL KIRKE

Præsterækken i Wibergs Præstehistorie begynder først ved Aar 1520, men det er lykkedes mig at finde tre Præster forud for dette Aar.

I det før omtalte Brev fra ^{31/12} 1387, hvor Diderik Skelle nævnes, omtales ogsaa en Præst i Vindinge, Niels Hemmingsen og i et Brev fra ^{29/5} 1460, nævnes Hr. Jens Madsen, Kapellan i Vindinge og Provst i Flakkebjerg Herred. Han spørger paa Flakkebjerg Herredsting, om nogen ellers mindedes, hvor længe Vindinge eller Kvislemark havde været i Roskilde Ærkedegns Værg. Vidnerne, hvoriblandt Clemen af Vindinge, udtalte, at i 40 Aar eller mere havde det været saaledes, at den Præst, der sang i Vindinge, ogsaa sang i Kvislemark og omvendt.

Den ene af Kirkens Klokker giver den Oplysning, af Olaf Mortensen var Sognepræst 1489, og han nævnes ogsaa i et Calendarium fra Sct. Petri Kloster i Næstved som „Hr. Olauus, Præst i Vindinge“.

En senere Præst, Klyne, anfører i Herredsbogen Inventariet til Vinding Præstegaard: en gammel ubrugelig Bryggerkedel, et Tappetrug og to gamle Ølkar, et Gaasetrug, en Haandkværn, 1 Ko, vurderet til 2 Dlr., 4 Svin, 2 Faar, 1 Seng med 2 Dyner, 1 Hoveddyne, 2 Blaargarnslagen, 2 Sengesteder af Eg, en Lysesstage af Jern, en Blaargarns Borddug, fire Hynder, en stukket Bænkedyne, Bord og Bordkiste, en Skammel for Bordet, en Vogn med Sele og Tømme, en Plov med sit Jern, en Harve, en Økse, en Lundstik Nauer (Naver), to Jernvægge.

„Blef alle gamle Laase og Vinduer i Præstegaarden til et ævigt Inventarium. Anno 1520, fjerde Paaskedag leverede Sal. Morten Olufsøns Arvinger dette Inventariogods til Hr. Bente (Vincens?) N., Sognepræst udi Windinge, og er fornævnte Inventariogods til Winding Præstegaard siden hen fra en hæderlig Sal. Mand til en anden bleven igen |: maaske :| half slit og fordærvet og saa omsider sat og vurderet for Penge, som beløber sig til 25 Dlr. Mønt og 2 Mrk“.

Hvis Morten Olufsen ikke er en Fejlskrivning for Oluf Mortensen, kan det maaske være sidstnævntes Efterfølger i Embedet og — hvad Navnet kunde tyde paa — hans Søn. Ganske vist maatte de katholske Præster ikke gifte sig, men det hændte dog tit, at de havde Børn i et mere eller mindre legitimt Ægteskab.

Præsten Søren Mortensen nævnes, ifl. Wiberg, 1520, og da den næste, Vincens Nielsen, tiltræder 1539, kan man nok gaa ud fra, at Søren Mortensen har sluttet sig til Luthers Lære og derfor beholdt sit Embede. Jacob Hynd, der var af adelig Slægt, faar Embedet 1554, og hans Navn findes i et Universitetsregnskab fra 1571—72, hvor det oplyses, at der fra „Hr. Jacob i Vindinge“ er indsendt „Legata pastorium (en Afgift paa 1 Daler, som Universitetet skulde have ved en Præsts Død).

Ved Aar 1567 kunde der til Vinding Præstegaard saas i de tre Marker, Nørremark, Vestermark og Søndermark, $4\frac{1}{2}$ Pund Korn, 1 Pund 2 Tdr. Havre, 1 Pund og 2 Tdr. Boghvede, og der var Eng til 36 Læs Hø. Som Mensalgods havde Præsten Hans Skomagere Gaard i Bisserup, hvor der i alle Marker kunde saas af alle Slags Korn 25 Skp., og hvoraf der ydedes 2 Tdr. Desuden en Jord paa 5 Skp. Land paa Skafterup Mark (3 Skill.). Af Kvislemark Kirketiende 1 Pund Byg og „en Skov, naar Olden er kan fede Præstens egne Svin“. (Efter Arent Berntsen (1656) var 1 Pund = 20 Skp. Rug eller Hvede, 24 Skp. Byg eller Boghvede, 40 Skp. Havre. 1 Td. Korn

af alle Slags = 6 Skp., Havre stundom 5 Skp. I et Lensregnskab fra 1598 regnes 1 Td. Rug til 5 Skp.).

Derefter følger Mathias Olsen Ægesburg (Eiburgensis), som maaske stammer fra Ø. Egesburg, 1567. Hans Eftermand, Rasmus Jensen, Sognekapellan ved Sct. Petri Kirke i Næstved, tiltræder Embedet og nævnes som Deltager i Kongevalg 1608. Samme Aar overgaar Embedet til den vel nok mest bekendte Præst i Rækken, Povl Jensen Kolding om hvem der foreligger fyldigere Oplysninger.

I Oslo Universitetsbibliotek findes et Haandskrift, der betegner sig som „Jens Povelsøn, Borger, Raadmand oc Tolder i Kolding, hans Slectebog effter hans egen optegnelse“. Denne J. P. var Fader til Povl Jensen Kolding, og Optegnelserne er dels af ham — men indført af P. J. K. — og dels af denne selv og hans Børn, særlig hans bekendte Søn Rasmus Vinding.

Ifølge denne Slægtsbog, der er gengivet i „Danske Saml.“ 2. R. 6. B. S. 244—45, fødtes P. J. K. ^{22/3} 1581 i Kolding og opkaldtes efter sin Farfader. Blandt Fadderne ved hans Daab var saa fornemme Mænd som „Niels Caas, Candtzler, Lodtvig Munck, Johan Rudt og Hans Skriffuer, Borgemester“. Han gik i Skole i Kolding til sit 13. Aar og kom derefter ved Hjælp af sin Fadder Niels Kaas til Sorø Skole, hvor han var i 6 Aar, hvorefter han i Aaret 1600 kom til Københavns Universitet. Næste Aar drog han paa Udenlandsrejse og vandrede i Løbet af 3 Aar gennem „en stoor partt aff Tyskland, Boemen och Italien“. Det første Aar kom han til Prag, hvor han fik Tjeneste hos Tyge Brahe „och Saae daa hans Salige endeligt, och tiente hannom i hans dødz Stund“. Han opholdt sig længst i Prag, Ferrara, Rom og Wittenberg. I Aaret 1604 kom han igen til København, men rejste samme Sommer med Steen Malthesøn til Karlsbad og „tiente den Velbyrdige mand udi hans Sager och bestillinger for en Studentt“.

Han tog Magistergraden i København 1604 og blev 1605 Rektor ved Aalborg Skole. Da han i 1608 var til Herredag i Kbhvn., blev han af Vilhelm Dresselberg og Niels Krag paa Roskilde Domkirkes Vegne kaldet til Sognepræst i Vindinge og Kvislemark. Han blev ordineret af Dr. Peder Vinstrup og holdt Bryllup i Vindinge Præstegaard d. 23. 10. 1608 med Formanden, Rasmus Jensens Enke, Johanne Pedersdatter. D. 14. Marts 1610 var han med andre gejstlige „aff Flackebergherit“ i Kbhvn, til Prinsens Hylding (denne Meddelelse er igen overstreget). Han nævnes i Fuldmagten som „Mester Povl Colding i Vindinge“. Han blev ved Delingen af Herredet Provst i Ø. Fl. Herred 1615. „Anno 1615 den 15. Augustj bleff Jeg satt till Proffst udj Østreflackebiergherit aff Doctor Hans Reszner, Bispe“. I Aaret 1622 kaldtes han til at være Forstander for Herlufsholm, da denne Skole ved de forrige Forstanderes Uduelighed var kommet i en uheldig Tilstand. Han var Forstander til 1631 og bragte baade Skolen og Godset paa Fode igen, derefter drog han til „liden Nsted“ for at virke som Præst. Han døde ^{18/10} 1640 og ligger begravet i Koret i Herlufsholm Kirke, hvor der findes en Mindetavle over ham. De fattige i Herlufsholm Sogn betænkte han med et Legat paa 100 Rdl. (a 2 Loed got Sølf).

Ved Siden af sin anden Gerning fik han Tid til at virke som Forfatter. Han skrev i 1614 en Kirkehistorie om Luthers Reformation i Tyskland, og i 1620 fik Magister Paul, Præst i Vindinge, Privilegium paa 15 Aar til paa egen eller andres Bekostning at lade trykke et Dictionarium, hvori det danske Sprog er indført. Han indsendte en Latinsk-Dansk Ordbog 1622 og en Dansk-Latinsk 1626. De er nu af Vigtighed for deres sjældne danske Ord, og „Danske Magasin“ skriver om den sidstnævnte, at den var den første egentlige Ordbog af den Art og var i mere end et Aarhundrede en brugt og brugbar Skolebog i Danmark og Norge.

I Fortalen til denne Bog udtrykker han (paa Latin) sin Harm over Modersmaalets Tilsidesættelse i følgende Vendinger: „I Sandhed, I gjøre Fædrelandet Uret! Hvad findes der i det latinske Tungemaal eller i noget andet, der ikke ligesaa kvæmt kan udsiges paa Dansk? Fattes os Ord for vore egne og hjemlige Ting? Har Naturen skabt os stumme som Fiske? Og de udenlandske Ting have de da større Ejendommelighed og Ynde end vore egne?“

Heraf ses, at han var en værdig Forkæmper for den Sag, som Holberg senere med Held førte til Sejr. Han nød ogsaa stor Anseelse som Skribent, og bl. a. var Rektor ved Slagelse lærde Skole og senere Sognepræst i Ørslev, Hans Mikkelsen Ravn, en begejstret Tilhænger af ham.

Han havde i sit Ægteskab 5 Sønner og 2 Døtre, og da en af hans Sønner, Rasmus, tog Sognavnet Vinding til Slægtsnavn og førte det frem til stor Ære, skal han kort omtales her. Rasmus V. fødtes i Vinding Præstegaard ^{19/3} 1615 og opkaldtes efter sin Moders første Mand. Han studerede og opnaede, efter at have været Rektor ved Sorø Skole, at blive Professor ved Københavns Universitet. Hans store juridiske Indsigt værdsattes højt, og i det væsentlige kan han siges at være Fader til „Danske Lov“, Fra 1681–85 var han Ejer af „Frydendal“. Da han var blandt Griffenfelds Venner, undgik han den tunge Lod at komme til at sidde til Doms over ham. Ved hans Søn, Pouls, Daab var førnævnte Thomas Fyren Fadder. En Sønnedatter af Rasmus Vinding blev gift med Poul Vendelbo Løvenørn. („Alene i Dagligstuen Professorens Datter sad — —“). Den ældste af Poul Jensen Koldings Sønner, Jens Povlsen, blev Lector i Odense.

Koldings Eftermand i Embedet blev Frederik Andersen Klyne (Riiber), der var Præst i Vindinge 1622–55. Der foreligger et kongeligt Brev af ^{26/6} 1621 til Niels Krag, hvori der staar: „Da M. Pofvel i Vindinge nu er

kaldet til at være Forstander paa Herlufsholm, og Kongen gerne saa M. Frederik Klyne, Slotsprædikant paa Frederiksborg Slot, befordret til Vindinge, skal Niels Krag, der paa Roskilde Kapitels Vegne har Jus patronatus til Vindinge, forordne M. Frederik Klyne til at forestaa Sognet og hjælpe ham til det frem for nogen anden, selv om en anden har faaet Tilsagn om Sognet.“

Med en saadan Fortaler er det ikke mærkeligt, at Klyne fik Embedet, og han rejste fra Frederiksborg, hvor hans Løn som Slotspræst havde været: 50 Daler i aarlig Løn, sædvanlig Hofklædning til sig selv og en Dreng, fri Bolig og 10 gl. Dalere hver Maaned i Kostpenge. Han blev ogsaa Provst i Ø. Fl. Herred, og i hans Tid flyttes Præstegaarden, som laa tæt ved Kirken (Hertz), til Kvislemark, idet Klyne og Degnen Hans Olufsen d. 8. Marts 1648 underskriver paa et Dokument, hvori de gaar ind paa, at Vindinge Præstegaards og Sognedegnens Jorder overgaar til Gunde Rosenkrantz imod Jord i Kvislemark. I Herredsbogen findes den omstændelige Vurdering i Anledning af Mageskiftet; den blev foretaget af 8 Mænd under Tilsyn af 4 ansete Mænd (deriblandt Henrik Ramel og Christen Skeel).

Mageskiftet fandt Sted efter Gunde R.s Ønske, da Præstens og Degnens Jord laa ind mellem hans Marker, „ham til Præjudice, Skade og Forhindring“, hvorfor han tilbyder „inden for hans Enemærche at ville udlægge lige saa gode i alle Maader og dennem jo saa belejlige og Præsten lige saa god Gaard igen som den, han besidder i Taarmarke, eller hvor hannem best kand være belejligt i alle Maader vil G. R. opbygge en Præstegaard, saa hver ærlig Mand skal sige, at den er bedre og ikke ringere. Desuden Ager for Ager, Eng for Eng, Skov for Skov og udi Tørvemosen sin fri Ildebrand fuldkommeligen“.

Han lover endvidere at holde Kapellan for Klyne, hvis han paa Grund af Alder ikke kan forklare Luthers

Katekismus hver Fredag og Epistelen eller en anden smuk Tekst hver Søndag Eftermiddag. Til Klynes eller hans Eftermænds eventuelle Enker vil G. R., medens de sidder i deres Enkesæde, give Landgilde af „den bedste Bondegaard, jeg da haver“.

Paa dette Tilbud svarer Klyne Punkt for Punkt i en længere Skrivelse, og han ønsker Præstegaarden lagt i Kvislemark paa et belejligt Sted, „hvor jeg ved Gaarden igen kan bekomme saa gode Frugthaver, Humlehaver, Kaalhaver som paa dette Sted, og at Gaarden, Husene, med al sin Tilbehøring, Lofte, Vinduer, Laase, Dørre, Staffering, Broer, Jordkielder og Brønde bliver forfærdiget, at jeg derudi kand forfløtte, før Mageskiftet finder Sted“.

Vindinge Præstegaard havde Jord i Lyngemarken, Skovmarken og Aamarken. Af Agernavne nævnes i Skovmarken: „Præsteholmen bag Mikkels Gaard“ og „Taagit mod Loffteskow“. I Aamarken nævnes: „Noch 2 Agre ved Ny Brow“ og „Noch 8 Agre ved Klattedebrow“ og desuden Paradis Holm og Vang. I alle Marker havde Præstegaarden ialt 313 Skpr. Bygjord, 156 Skpr. Havrejord, 91¹/₂ Læs Eng og Skov til 64 Svins Olden. Til Gengæld udlægges til Præstegaarden 2 Gaarde i Kvislemark med ovennævnte Tilliggende.

Fr. Parsberg afstaar Vindinge og Kvislemark Sogne-tiender til Hans Ulrik Gyldenløve mod Kronens og Kirkens Part af Gimlinge Sogns Korntiende (Kanc. Brevb. 26/6 1632).

En Opgivelse fra Klyne i Herredsbogen (6/2 1643) viser, at enten er der lagt mere Jord til, eller der er sket en Udvikling af Præstegaardens Landbrug fra 1567 af. Nu saas der ialt 12¹/₂ Pund Hartkorn, 12 Tdr. Havre og høstes af Hø over 44 Læs, og han skriver, „men denne Jord i søndre Mark til Havre og Boghvede ligger langt fra Haanden og er skarp Jord, ellers kunde der saas nogle Pund Hartkorn mere“. Af Vindingegaards Avl giver Hans Ulrik Gyldenløve, som har Kaldsret til Embedet,

i Tiende til Præsten 2 Pund. Skoven til Præstegaarden kan føde Præstens egne Svin og give ham frit Brændsel. Af Tiendeydere, 74 hele og smaa halve Gaarde, faar Præsten i Tiende 3 Pund Rug, 3 Pund Byg og 6 Tdr. Havre. Af en Jord paa Skafterup Mark faas nu 3 Tdr. Byg og 1 Tdr. Havre, og desuden haves paa Tornemark Mark „ved Bønnemose“ en Jord med Eng, og et Sted til paa Tornemark Mark, og i Kvislemark haves en Jord med Eng til.

Mensalgodset i Bisserup kaldes „en liden Bolig“, men den giver nu 2 Tdr. Byg og 1 Td. Havre, altsaa mere end i 1567; desuden 2 Gadehuse i Nyrup og 1 i Bisserup, som tilsammen giver Præsten 32 Skilling. (Mensalgods var Gods, som var lagt til et gejstligt Embede til Underhold for Indehaveren af Embedet.)

„Pension giver Præsten hverken af Hovedsognet Vindinge eller Annexen Kvislemark til nogen af Parterne“.

I „Præsteindberetningen angaaende Gaarde, Huse og Bol“ oplyser Klyne (²/₃ 1651), at der af Tiendeydere i Vindinge Sogn findes i Tornemark 19 hele Gaarde (1 øde) og 1 Bol, i Skafterup 8 hele Gaarde og 10 halve Gaarde, i Bisserup 5 halve Gaarde og 7 Bol, i Nyrup 3 halve Gaarde og 5 Bol og i Nymarck 2 halve Gaarde og 1 Bol.

Klyne har i det hele taget været flittig til at indføre i Herredsbogen, hvori han bl. a. oplyser, at der i Stiftskisten i Roskilde opbevares 16 Breve, Tingsvidner og Domme vedrørende Embedet, deriblandt et Brev skrevet 1539 af Vincens Nielsen og handlende om den Jord paa hin Side Lyngen (Lungen), og et Brev fra Citzelle Skave paa et Mageskifte imellem Vinding Gaard udi Lofteskov (Loffeskov?) og Præstegaarden ved Bøgeberg i Søndermark.

Klyne har desuden efterladt sig en Del Optegnelser (Danske Mag. 1. R. 3. B. 34. H. S. 306), hvori bl. a. fortælles, at der den 2. August 1654 blev set en saa stor Formørkelse af Solen, at Stjernerne „om høj Middag“ lod

sig se. Et Epitafium over ham hænger som før nævnt i Kirken endnu.

Hans Søn, Anders Frederiksen Klyne, var hans Eftermand i Embedet fra 1655—1687. De før nævnte Optegnelser fortsættes af ham og Fr. Andersen Klyne, rimeligvis hans Søn, der fortæller om, hvornaar og ved hvilke Borde han var Dekanus i Københavns Kloster, og om, hvorledes han den 12. April med sin Broder Henrik paa en Rejse fra Slagelse for vild i Fuirendal Skov „og hørde Satan lydeligen tale i Skoven“. Endvidere meddeler han, at Faderens Eftermand, Mag. Diderik Larsen Grubbe (1687—1702) sang sin første Messe i Fuirendal Kirke den 22. September 1687.

Grubbe, der ikke var af Adelsslægten Grubbe, fødtes i St. Hedinge 1656 som Søn af Lauritz Andersen og Anna Peders Datter. Han studerede i sin Ungdom ved Køge Skole, var en Tid Huslærer paa Harstedgaard for Vicekansler Holger Vinds Børn og udgav ved Vinds Død 1684 en Salmesamling, „Sjælens aandelige Harpeklang“, dediceret til sine tre faderløse Elever; anden Part af Samlingen udkom 1696. Han var en flittig Videnskabsmand og faar i „Addenda ad Nicolai Kliimi Iter Subterraneum Scripsit Carolus Guil. Elberling“ følgende Skudsmaal: „Jeg jetter mig til, at han maa have været enten Præst eller Rektor i Thisted udi Jylland eller vel begge dele tillige; af hans lærde Fortale til hans Poetiske Harpeklang kunde man med føye og skiel kalde ham baade en god Philol. i almindelighed og Poet i Særdeleshed. Maasche han ogsaa var Præst til Fyrendal udi Sælland“.

Ved Lodtrækning kaldedes Grubbe af Baronesse Fuiren til Præst i Vindinge og giftede sig 1690 med sin tidligere Elev, Anna Elisabeth Vind, med hvem han fik 10 Børn. Han blev senere Viceprovst i Herredet og fik Titel af Konsistorialassessor. Han var i det hele taget af de „finere“ Præster, hvad hans Ægteskab vel ogsaa havde sin Del i. Hans Hustru bragte ham ved Skøde af $11/6$ 1693

Gjerdrup i Medgift, og af Staten købte han 1696 12 Gaardes Jord af den af Svenskerne i 1658 afbrændte Landsby Liungby el. Lyngby, hvis Beboere flyttede til Bjergby, Boslunde og andre Steder. For denne Jord, „Lillevang“, gav han 1100 Rdl., og i Aaret 1701 købte han „Grønhøjsvang“ og „Søndervang“ for 615 Rdl. og oprettede af al dette Jordtilliggende „Lyngbygaard“.

Han døde 1702 af Skørbug, Svindsot og Vatersot, 42 Aar gl., og sattes i aaben Begravelse i Boslunde Kirke, hvor der ophængtes en Tavle over ham med følgende Indskrift, forfattet af Laurits Thurah:

„Saa slap Du endelig til Rolighed og Hvile,
Forløst fra ald. Fortræd og alle Modgangs Pile;
Du eye fromme Siæl, hvis Engle Tunges Lyd
Var HERrens Menighed til Lærdom, Trøst og Fryd.
Har nogen Avind havt paa Tungen Dig at slide,
Kand den i Steenen nu og Jorde-Klimpen bide.
Den Jord, der skiuler Dig, skal legge let paa Dig;
Thi ald Din Adfær var ret from og redelig“.

Hverken Tavle eller Kiste findes nu mere i Boslunde Kirke.

Mathias Hemmingsen (Mariager) blev nu Præst i Vindinge. Om ham meddeles i Vibergs Præstehistorie, at han i Aaret 1598 fik Tilgivelse, fordi hans Hustru var nedkommet for tidligt; men han fik til Straf den sædvanlige Bod at være suspenderet i 3 Mdr., derpaa den næste Søndag at afbede sin Forseelse for Menigheden og endelig at betale 50 Rdl. til København nye Kirkes Opførelse.

Efter ham følger Mads Holm (1706–38), der blev Herredsprovst. Han oplyser i et Brev til Biskoppen 1733, at Sognets Fattighjælp er de 100 Rdl. fra Grevinde Holstein (nævnte Legat blev ved Udtrækning af Obligationer i 1899 2200 Kr. og er anbragt i 3 Stk. Obligationer, Creditforeningen af jyske Landejendomsbesiddere, ialt 2400 Kr. a $3\frac{1}{2}$ %) og 40 Rdl. fra en anden Haand. Fattigfolk synes at have haft hans Bevaagenhed; thi i et andet Brev

skriver han, at „mangen død Stakkel kan ligge og raadne paa sin Seng, inden der kan komme Bud fra Birkefogden og faa Nøglen, nu til vort Sogns Kasse, nu til et andet, for at faa noget udtaget deraf til Ligkiste og Begravelse“. Han kommer senere i Brevet med dette Hjertesuk: „Gud bedre os stakkels Præster“.

Hans Efterfølger blev Johan Samuel Felixen Mentzer (1738–56), der ogsaa blev Herredsprovst og fik Titel af Consistorialraad. Af Bispearkivet ses, at han engang faar en Paamindelse, fordi han ikke har indsendt sin „Jubelprædiken“, men han undskylder sig med manglende Helbred og Tid. I Aaret 1742 indvikledes han i en Retssag, hvis nærmere Omstændigheder i Korthed var følgende: En Pige, Dorthe Rasmusdatter, havde født et Barn uden for Ægteskab og udlagde først en Mand fra Næstved som Barnefader, men senere, efter Samtale med Præsten, sin Husbond, Hans Adolph Oysen, kaldet Hans Jæger, fra Fuirendal. Da Barnet skulde døbes, spurgte Mentzer Kvinden, som bar det, hvem der var dets Fader, hvortil hun ganske sagte svarede: „Hans Adolph“. For at forebygge Misforstaaelser spurgte han igen og fik endnu mere sagte til Svar: „Hans Jæger“. Saa spurgte han for tredie Gang: „Er Hans Jæger dette Barns Fader?“ Hvortil hun endelig med høj Stemme svarede bekræftende. Hans Jæger indstævnte nu M. for Holsteinborg Birketing, fordi han havde „forkleinet hans Reputation og gjort ham Tort og Claonne“.

Ved Retssagen fik han Oprejsning, idet Pigen erkendte at have løjet ham Faderskabet paa, saa hans Indignation over M.s Optræden havde været berettiget nok.

I Aaret 1749 opgør Pastor Mentzer Sognekaldeets visse og uvisse Indtægter til 400 Rdl.

Efter Mentzer kom Jacob Jensen Hviid (1756–66), som var født i Gimlinge og havde været Kapellan i Fodby. Ogsaa han blev Herredsprovst. Han indberetter i et Brev til Biskoppen ^{23/12} 1760, at der „Natten mellem d. 19. og 20. hujus er fornummet et Jordskælv i Sognet

ligesom forrige Aar med stærkt Skrald og Rystelse i Husene“. Præsten selv og hans Familie havde intet mærket, da de laa i dyb Søvn i deres Senge, men adskillige paa Fuirendal Gaard og i Tornemark havde observeret det. „Disse Jordskælv bliver nu om Stunder mere og mere almindelige i Verden, og det er mærkeligt, at de just indtræffer ved Solhvervs-Tider“. I et Brev af 1761 klager han over, at han i et helt Aar ikke har modtaget de 100 Rdl. i Rente af „Grosz-Cantzlerindens“ Legat for Sognets Fattigfolk, saa at han har maattet gøre Udlæg af sine egne Penge; han havde megen Omsorg for fattige.

Hviid var meget yndet som Prædikant, ogsaa i København, hvor han senere blev Præst. Her havde han den Skik at sige, naar han fra Prædikestolen bad om Hjælp til de fattige: „Jeg kommer igen“, og Københavnerne havde lang Tid efter det Mundheld: „Jeg kommer igen, sagde Provst Hviid“.

I Aaret 1762 skriver Hofman, at der ved Kvislemark Præstegaard er et Inventarium af 16 Rdl. 4 Mk. i Penge, som leveres fra den ene Præst til den anden, men Oprindelsen vides ikke; det maa jo nok være det Inventarium fra 1520, som tidligere er omtalt. Til Kaldet er lagt 5 Huse, hvoraf Præsten aarlig nyder Huslejen. (1643 nævnes kun 4 Huse).

Derefter følger Johannes Stein (1766—71), Johan Thomas Vilhelm Johansen Prom (1771—86).

I Aaret 1785 blev stadfæstet en Kontrakt, hvorved Sognepræsten til Kvislemark og Fuirendal for sig og sine Efterfølgere til Fuirendal afstod en øde Anneksjord af Hartkorn 2 Tdr. 2 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. imod 8 Rdl. i aarlig Afgift. Aaret efter konfirmeredes en Forening mellem Lensgreven og Sognepræsten, som i Stedet for Tienden, 6 Tdr. 5 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. Hartkorn af Nyrup Bys Marker, skal nyde 1 Rdl. aarlig af hver Tønde Hartkorn, idet Greven havde ansøgt om at indtage dette Hartkorn til Fuirendal.

Lucas Kaae Smidt er Præst fra 1786–94, og Henrik Pontoppidan Bøtcher fra 1794–1823. Om ham skriver Biskop Balle i sin Visitatsbog, Okt. 1800: „Sognepræsten Hr. Bøtcher prædikede over Evangeliet christelig, opbyggende og rørende“.

Den følgende Præst, Claus Schönning Tryde (1823–61), véd meget gamle Folk i Sognet endnu at fortælle om. Han skal have været en „streng“ Præst, og en Meddeler har fortalt, at Konfirmander, selv om Vinteren, maatte være i Kvislemark til Overhøring Kl. 6 om Morgenen, hvorfor f. Eks. Børn langt ude fra Skafterup Mark maatte op Kl. 4 for at naa det. Var Tryde utilfreds med et eller andet Barn, trak han det ud i Gangen og afgjorde Sagen paa gammeldags Vis med nogle varme Lussinger. Naar han kom i Skolen, spurgte han, om nogen af Børnene havde forset sig, og hvis Læreren saa udpegede en eller anden, tog Tryde Synderen ud i Skolens Gang og serverede dem ovennævnte Ret.

I Embedets „Liber daticus“ fortæller Tryde, hvorledes han faar en Gaardmand fra Tornemark til at tage sin bortrejste Hustru til sig igen, naar han faar, hvad der var lovet ham ved Forlovelsen, nemlig en Ko, et Faar, 200 Rbdl., Seng og Sengeklæder, tilligemed Dragkiste samt Kiste og Klæder, hvad der synes at have været nødvendigt til Kærlighedens Vedligeholdelse. Den ²⁴/₅ 1843 var der Visitats i Fuirendal Kirke, og Biskop Dr. J. P. Münster skriver, at den var „til megen Glæde. Kirken var aldeles fuld af Tilhørere, og den talrige, veloplyste Ungdom svarede med Liv og Færdighed. Menighedernes dygtige, retsindige og nidkære Lærer takker jeg af Hjertet for hans mangeaarige, samvittighedsfulde Arbejde i Kirkens Tjeneste og ønsker ham hans Løn i Herrens rige Velsignelse“.

En Skrivelse fra Tryde til Amtmand Stemmann (¹⁰/₂ 1845) viser, at det ogsaa dengang kunde knibe med „Erhvervsfrihed“. Brevet indeholder en Forbøn for to „elen-

dige Krøblinge“ i Sognet, der er idømt Straf, fordi de har syet Skræddersyning for Bønderne, den ene endda vanærende Straf paa Grund af hans „usle Fattigdom“. Der er saa meget Arbejde, at Sognets Skræddere ikke kan overkomme det, saa at Skrædderne fra Nabosognene til Stadighed sidder og syr for Folk i Pastoratet, og de to Krøblinge kan ikke paatage sig anstrengende Arbejde eller faa det, selv om de søgte det.

I Bogen er indført Biskoppens Afslag af 1. Juni 1848 paa Sogneforstanderskabets Andragende om, at der maa blive afholdt Konfirmation to Gange om Aaret, og en Skrivelse fra 27/9 1848, hvori Tryde anmoder Sogneforstanderskabet om at være agtpaagivende over for alle pludselige Sygdomstilfælde, da Choleraen nærmede sig mere og mere, og der endog var Tale om mistænkelige Tilfælde ganske nær ved.

I „Efterretninger om gejstlige Embeder“ (Hertz) meddeles, at Præstens Løn 1855 var:

1. Kirketiende 305 Tdr. $\frac{5}{8}$ Fdk. Byg. (59 Tdr. 1 Skp. $2\frac{5}{8}$ Fdk. in natura fra Kvislemark Sogn og Resten efter Kapitelstakst).
2. Leje af et Mensalhus i Kvislemark 12 Rdl., 1 Hus i Nyrup 5 Rdl., 2 Huse i Bisserup 18 Rdl.
3. Kvægtiende 30 Rdl.
4. Smaaredsel $\frac{3}{16}$ Skp. Byg in natura og 1 Pund Ost af hver Gaardmands Hartkorn, 1 Snes Æg af hver Gaard.
5. Offer og Accidenser 280 Rdl. efter 10 Aars Gennemsnit.
6. Rente 4 % af 700 Rdl. for et solgt Mensalhus i Nyrup, Udbytte af en Bankaktie paa 300 Rdl., 20—24 Rdl.
7. Refusion af hver Gaard i Kvislemark, Tornemark og Skafterup — 1 undtagen — 2 Skp. Byg, ialt 10 Tdr. 2 Skp. Byg; af 5 Gaarde i Nyrup 5 Skp. Ærter; af Grevskabet Holsteinborg for 7 Grevskabet overdragne

Huslodder, Mensaljorden i Nyrup, 8 Rdl.; for en nedlagt Gaard i Nyrup 6 Rdl. 65 Skilling.

8. Refusion for Vin og Brød (priv. Acc.) 15 Rdl.

Byrderne var paa samme Tidspunkt:

1. Skatter 236 Rdl. 7 Skill.
2. Bankrente 38 Rdl. 17 Skill.
3. Kommunal Afgift af Præstegaardens Hartkorn 55 Rdl., desuden af Formue og Lejlighed.
4. Expenser 6 Rdl. 41 Skill.
5. Hjælpepenkekassen (1854) 26 Rdl. 19 Skill.
6. Indløsningssum 450 Rdl.,
Reguleringssum 1742 Rdl.,
Ansættelsessum 368 Rdl.

Præstegaardens Tilliggender var ansat til 17 Td. 3 Skp. 2 Fdk. $2\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn. Tørvelongen 1 Skp. 1 Fdk. $2\frac{3}{4}$ Album. Areal 150 Tdr. Land Ager og Eng, 10 Tdr. Land Long. Forpagtningsafgift 12 Tdr. Rug, 12 Tdr. Byg, 50 Tdr. Havre, 2015 Kander sød Mælk, 1 Fdg. Smør, 5 Læs Hø, Halm til 3 Hestes Foder, Græs og Foder til 2 Faar med Yngel, samt fornøden Langhalm, alt in natura. Desuden 150 Tdr. Byg efter Kapitelstakst og 200 Rdl., Afgift til Kommunen, men ikke Skatter. Græsningen paa Longen bortforpagtet for 6 Rdl. Til Gaardens Behov er Tørvemosen „uopskjærlig“.

„Præstegaarden er meget omfangsrig. Stuehuset en stærk 200-aarig Bdv. Bygning af meget svært Egetømmer, helt ombygget indvendig, meest fra Nyt af nærv. Benef., forsynet med lutter nye Ildsteder, Lofter og Gulve — paa 1 nær, — Dørre og Vinduer. Dets Hovedfacade er 25 Fag mod V., hvortil mod Gaarden slutte sig 2 Sidefløje, hver paa 7 Fag. Præstegaarden har for henvend 200 Aar siden ligget ved Fjurendal, tætved Kirken“.

Den følgende Præst blev Peter August Raaschou (1861—79), der havde være Lærer ved Skaarup Seminarium og Cateket i Hjørring, før han kom til Sognet.

Medens Raaschou var i Jylland for at hente sin Familie, brændte Præstegaarden (Oktober 1861). Kirkebøgerne brændte, men Liber daticus, der vist dengang opbevaredes hos Læreren, blev reddet.

Efter Biskop Balles Vidnesbyrd er Kvislemark Kirkebog den ældste i Sjællands Stift. (Kirkeh. Saml. II Bd. S. 5).

Efter Raaschou kom Victor Heise (1879—86) fra Pedersborg. Han drev nogen Forfattervirksomhed og udgav udvalgte Stykker af det gl. Test., Salomons Højsang og en Del andre Bøger og Skrifter om skindøde, om Skolevæsen o. a., Breve til og fra Ingemann.

Peter Guillamore Hansen (1886—1900) var titulær Provst og har skrevet „Den tredie Retning“, „Søren Kirgaard og Bibelen“ m. m. Han døde 1930, 89 Aar gl.

Adolf Carl Gotfried Thiel var Præst fra 1900—1913.

Johannes Balslev fra 1913—22. I Aaret 1921 blev Præstegaardens Jord udstykket.

Poul Brodersen fra 1922—1931.

Den nuværende Præst er Lambert Jensen.

DEGNENE

Degnen boede ligesom Præsten først i Vindinge, men senere, efter Mageskiftet med Gunde Rosenkrantz, i Kvismark.

I et Brev fra $7/2$ 1510 nævnes en „Pedher Diengh af Vindinge“, som paa Flakkebjerg Herredsting sidder i Herredsfogdens Sted, idet denne selv er Part i Dagens Retssag. Naar den Tids Stavemaade tages i Betragtning, er der intet i Vejen for at antage, at nævnte Pedher Diengh er en Peder Degn fra Vindinge, som har nydt den Ære at være Dommer for en Dag.

Den første Degn, der nævnes i „Sjællands Degnehistorie“ (Anders Petersen), bærer ogsaa det klassiske Navn Peder Degn, og det angives, at han vist fik Embedet 1575; han nævnes som før omtalt i Herredsbogen.

Herredsbogen opgiver 1575 „Degnestafn“ (Jord) til Vindinge. „Dertil kan saas udi Syndermark 2 Skp. Korn og intet mere.“

Hans Eftermand er Peder Nielsen (1620—33), og derefter kommer Hans Olufsen (1633—1657), som var født 1595 og blev Student fra Slagelse 1617. Hans Olufsen, som mageskiftede med Gunde R., opgiver som Vindinge Sognedegns visse Indkomst: „Der er en liden Bolig udi Vindinge Sogn og By til Degnen. Kan saas til Degneboligen udi alle Marker 54 Skp. Byg, 19 Skp. Havre. Er Eng i alle Marker 8 Læs. Giver Pension til Næstved Skole 8 Skp. Byg aarligen; fra Winding og til Næstved er 2 Miile. Herforuden aarlig Løn fra Winding Gaard 1 Td. Byg. Af begge Sogne 3 Pund Byg, $5\frac{1}{2}$ Td. Havre. Jule Rente

6 Sider Flæsk, 40 Gæs, 100 halve Brød, 40 Metister, 10 Ol Æg til Paaske“.

Det ser af denne Opgivelse ud til, at Degneboligens Jordtilliggende er blevet ganske betydelig udvidet siden 1575, idet de 2 Skp. Udsæd er blevet til 73 Skpr.

Efter Hans Olufsen følger Niels Farum (1668–79), som var født 1630 og Student fra Frederiksberg. Peiter Müller, f. 1655 og Student fra 1676, var Sognedegn fra 1679–1717. Derefter kommer Christian Pedersen Mariager, som var født 1682, Student fra Aalborg 1703 og Indehaver af Embedet fra 1717–1752.

I Holsteinborg Politiprotokol omtales i en Retssag (9/8 1726) „den afgangne Degn Petter Caspersen“, og hvis det ikke er Peiter Müller, der optræder under et andet Navn, maa der have været en Degn Peter Caspersen en kortere Tid, da Mariager nævnes som „den nuværende Degn“.

Af nævnte Protokol ses det (5/7 1726), at Mariagers Sognepræst, Provst Mads Holm, indstævner ham for Retten, fordi han forleder Ungdommen i Kvislemark til at tilsidesætte den Ærbødighed, som de efter Guds og Kongens Lov var Helligdagene skyldig, idet han paa saadanne Dage har draget dem sammen, snart til en, snart til en anden af hans egne grove Forretninger, og givet nogle af dem en Anledning til Forgribelse paa Ting, som tilhørte andre. Provsten indstævner 5 unge Mennesker fra Kvislemark, og hans Anklage omfatter følgende fire Punkter: 1. Degnen har tvende Søndage efter hinanden brugt dem til at kaste „Parck“ i sin Have. 2. Han har brugt dem nogle faa Søndage efter til at kaste Grøfter i Marken. 3. Han har brugt dem til at lukke Gærder. 4. De har taget Tjørn dertil i Hans Excellence Gehejmeraad og Ober Kammerherre von Plessens Enemærke.

De indstævnede Vidner udtaler sig i Provstens Favør, selv om nogle fremhæver, at Karlene første gik til Arbejdet ved den Tid, da Gudstjenesten i Fuirendal kunde være

forbi. Trods Mariagers Forsvarers Anstrengelser gaar Sagen selvfølgelig Degnen imod, og han maa gøre „Afbigt og Forpligt“.

Pastor Mentzer opgiver 1749 Degnen Chr. Mariagers visse og uvisse Indtægter til 99 Rdl. 4 Skill.

Ved sin Død skyldte han til Præsteenkekassen 100 Rdl., som Sognepræst Mentzer i et Brev til Biskoppen indgaar paa at indkassere. Den ældste Kirkebog fra Fuiendal Sogn gaar fra 1717—1811 og er saaledes paabegyndt samme Aar, som Mariager blev Degn; Lengnick har Ud- drag efter Kirkebog fra 1630.

Den sidste Degn, som Anders Petersen nævner, er Mads Svanning, f. 1721 og Student fra Slagelse 1744. Han var Skoleholder i Venslev 1747 og Sognedegn ved Fuiendal Kirke 1752—1797. Han førte Kirkebogen med en sjælden god og tydelig latinsk Skrift, men giver sjældent Oplysninger ud over Navn og Bopæl paa de i Bogen indførte Personer. D. 20. Novbr. 1765 skriver han i Anledning af en Daab, „at det er nu 55 Aar siden her tilforn er avlet Præstebørn i Kvislemark Præstegaard, nemlig da Provst Holms Søn Ulrik Adolph blev født ibidem“. Han indfører 1784 blandt begravede „Søren Nielsen fra Skafterup, som døde om Nattetid paa Marken mellem d. 14. og 15. April“. Mange Personer indføres i Kirkebogen under deres Kendingsnavn, som f. Eks. „Jacob Hugger“ og „Jørgen Spillemand fra Bisserup“.

Han indgaar ^{20/7} 1752 med den forrige Degn, Chr. Mariagers Arvinger, Peter Andreas Mariager og Michael Mariager, paa, at Degneboligen i Kvislemark overtages for 100 Rdl. (den var forhen vurderet til 169 Rdl.) saaledes, at de 66 Rdl. 4 Mk. betales til Arvingerne og 33 Rdl. 2 Mk. til Enkekassen. For Kornsæden, som stod paa Marken, og for Hørbindingen maatte han betale 40 Rdl. Af Degnelønnens 43 Tdr. 7 Skp. Korn faar Arvingerne 20 Tdr., og han selv 23 Tdr. 7 Skp. Skolepensionen, 4 Rdl., betaler Svanning. Ved et Rescript til Biskoppen

over Sjællands Stift ansættes den aarlige Pension af Degnekaldet i Qvislemark og Fiurendahl til 8 Rdl. I Aaret 1770 opgiver Mads Svanning sin Løn til at være 120 Rdl.

Som et Bevis paa, hvilken „Undtagelsesstilling“ en Degn havde i Sognet, kan anføres en Cancelliskrivelse af 18/6 1791 til Biskoppen om, at Skolelærerne ingenlunde bør paalægges Bestillingen som Lægdsmand, endog Degnen bør ikke bruges bestandig, med mindre det er saadanne, som slet ikke kan komme i Betragtning, naar Degne- og Skolelærerembeder engang i Tiden bliver forenet. For en Tid, og indtil en anden er at finde, kan det tillades baade Skolelærere og Degne at paatage sig Hvervet, naar det er yderst nødvendigt (Betalingen er 2 Rdl. i Afkortning for Lægdsmanden og hans Kone). Dog maa de ogsaa opmuntres til at hjælpe Lægdsmanden, naar de ikke derved forhindres fra at iagttage deres Embede eller nødsages til at forlade deres Hus og Skole.

Om en enkelt af de andre ved Kirken ansatte Personer giver Skifteprotokollen Oplysning, idet der d. 25/2 1734 afholdes Skifte efter „Kirsten Rasmus daatter Rohdes“, hvis efterladte Mand, Mons. Henrich Rohde, var „Orgelnist“ ved Fuirendal Kirke. Han fremlægger Skrivelse fra Chr. VI, som tillader, at han maa sidde i uskiftet Bo, saa længe han forbliver i enlig Stand, da hans myndige Søn er tilfreds hermed. Aaret efter faar Rohdes to Døtre, Margareta Diderica og Christina Rohde, kgl. Bevilling til at raade over deres Arv, dog med deres Broder, Mons. Diderich Rohde, „Fabriqve Mester ved Manufacturen paa Børnehuset i København“, som Kurator. Børnenes Navne synes at tyde paa, at det er Margrethe Ehlers og Didrik Fuiren samt deres Datter, der har nydt den Ære at blive „opkaldt“.

SKOLEHOLDERE OG LÆRERE

Med Navnet „Degn“ betegnes endnu tit spøgefuldt Lærerne paa Landet, fordi de overtog Degnenes Arbejde, der var rent kirkeligt, medens Skoleholderen kun havde sit Arbejde i Skolen.

Det første Sted, jeg indtil nu har truffet paa Oplysninger om nogen af Sognets Skoleholdere, er Skifteretsprotokollen, hvori der oplyses, at d. 9. Oktbr. 1732 mødte i Skifteretten afdøde Skolemester i Tornemark Peder Hansens Enke med sin Søn, Espen Skræder fra Nyerop, og erklærede, at de selv vilde ordne Arvespørgsmaalet efter den afdøde Skolemester. Da Huset, de bor i, er et Skolehus, er der ingen Afgift at svare, og dets Brøstfældighed formodes at blive rettet af Herskabet, da Espen Skræder igen er tilsagt det som Skoleholder. I en Mordsag fra 1754 nævnes som Vidne Espen Skoleholders Kone fra Tornemark, og hun indføres 1764 i Kirkebogen som Fadder. Espen Pedersen var først Skoleholder i Nyrup i 12 Aar og derefter i Tornemark c. 34 Aar. Han begravedes den 8. Maj 1766, 70 Aar gl.

Den 6/2 1769 blev i Fuirendal døbt „Skoleholder Sr Knud Holms liden Søn Jacob fra Schafterup“, og blandt Fadderne nævnes Skoleholder Sr Andreas Bay i Tornemark. Han maa være Espen Petersens Efterfølger som Skoleholder.

I Folketællingslisten fra 1787 nævnes Peder Amdisen, Skoleholder i Tornemark, og i Listen fra 1801 opføres Peder Amdisen Kampmand, 60 Aar, som Kirkesanger og Skolelærer; men det maa være den samme som fra 1787.

Abildgaard var den første Lærer ved „Frederiksminde Skole“ og anlagde Haven. I Aaret 1834 leverde hans Enke og Sønnen, Fr. Ad. Max. A., i Sognet. Abildgaard havde i 1826 paa Grund af Misvækst og Dyretid, fremkaldt af stærk Tørke, Udsalg af Kornvarer, hvor den trængende Husmandsklasse kunde købe til højst moderate Priser. Der solgtes for 4 a 500 Rdl. Hans Eftermand var Lærer Peter Petersen, der ved Folketællingen 1834 var 54 Aar. Hans Søn, Fritz Petersen, der havde været Organist for Faderen, bliver Lærer ved Skolen 1838 (?) og er der til 1875. Derefter følger Carl Johan Jacobsen (1875–1913), og nuværende Lærer er J. A. Petersen.

I den tidligere nævnte Mordsag fra 1754 optræder Skoleholder Mons. Heininge fra Skafterup ogsaa som Vidne. Hans Eftermand har rimeligvis været Knud Holm, der døde i Aaret 1774 eller 75. En Søn af ham, Jacob Holm, blev Grundlægger af det bekendte Handelshus i København „Jacob Holm & Sønner“. Ved Aaret 1787 er Adam Bergen (52 Aar) Skoleholder i Skafterup. I Hartkornsspecificationen af 1789 nævnes ganske vist en Skoleholder Berg, men det er rimeligvis en Fejlskrivning; i Nyrup nævnes der nemlig ogsaa en Mad^m Bergen. Johan Henrich Nielsen (22 Aar) nævnes ved Folketællingen 1801 som Skoleholder og Kirkesanger i Skafterup, medens Listen anfører Andreas Poulsen (50 Aar) som „Hidtil interimis Skoleholder i Byen“. I Sogneprotokollen til Matr. af 1844 nævnes Lærer Peder Pedersen i Skafterup. Han er rimeligvis Nielsens Eftermand og maa være den Lærer Pedersen, der senere omtales i Neergaards Bog.

Peder Christiansen er ved Folketællingen 1834 Kirkesanger og Skolelærer i Skafterup (40 Aar). Om ham skriver L. Blauenfeldt i „Læreren og Samfundet“, at han sammen med sin Kollega, den bekendte Rasmus Sørensen fra Venslev, tog Del i det gudelige Forsamlingsliv i Holsteinborgegnen. Paa de tre store Højtider samlede han den første Helligdags Morgen de Børn, som frivilligt vilde

komme, for at forklare dem Festens Betydning og lægge dem paa Sinde at holde den hellig. Foruden Børnene mødte ogsaa nogle af Forældrene og enkelte andre voksne, som følte Lyst til at være med. Da Pastor Tryde i Kvislemark, som „ellers var en sagtmødig Mand“, blev meget fortørnet over disse gudelige Forsamlinger og gjorde Skridt til at faa dem forpurret, tillod Grev Holstein, at Christiansen maatte benytte Bisserup Hjælpekole til sine Forsamlinger, hvilket Tilbud han tog imod, men det gik ikke længe, da Christiansen døde i Foraaret 1834.

Efter Christiansen følger Lærer Torbensen 1834 (el. 35) – 1846, Lærer Christoffersen 1846–58, Lærer Hansen 1858–95, Lærer Laur. Jensen 1895–1905, Lærer Toftegaard 1905–13 og derefter den nuværende Lærer, Wøldike-Nielsen, fra 1913.

Fra Bisserup kan jeg kun nævne et Par Skoleholdere, da Lærerne ved Skolen først kommer efter Byens Udskillelse fra Fuirendal Sogn. Skoleholder Mads Hansen nævnes 1787 (han er 34 Aar og hans Kone 52 Aar). I 1801 er Jørgen Fog Baggesen (58 Aar) Skoleholder i Bisserup.

I Tornemark skal der være blevet holdt Skole i et Hus, som 1917–18 tilhørte Gdr. Ejnar Knudsen og blev nedbrudt af ham. Den nuværende „Frederiksminde Skole“ er opført af Grev F. A. Holstein (c. 1820?) og kostede 2700 Rdl. Den blev ombygget i Firserne og senere igen ændret ved en Tilbygning i 1918. I dens Arkiv findes endnu de gamle Dagbøger fra Midten af forrige Aarhundrede og en Embedsbog, hvor bl. a. Lærer Fritz Petersen har indført Kapitelstaksterne fra Aar 1600 til 1873 (fortsat til 1904); i Aaret 1600 var den for Rug 1 Rdl. 2 Mk. 1³/₅ Skill, og for Byg 1 Rdl. 12 Skill.; i 1812 var den for Rug 61 Rdl. 4 Mk. 8 Skill., for Byg 12 Rdl. 1 Mk. 8 Skill. og for Havre 8 Rdl. 2 Mk. En Opgørelse i Embedsbogen viser Lærerlønnen i 1860: Offer og Acc. 157 Rdl. 5 Mk. 8 Skill. Ved Indskrivning til Tillysning for

et Par 19 Rdl. 1 Mk. 12 Skill., Juleoffer: fra Grevskabet 4 Rdl., fra Distriktet 22 Rdl. 5 Mk. I 1872 har der været en fed Bid, idet en Tillysning har givet 5 Rdl. og det efterfølgende Bryllup 20 Rdl.

Lærer Jacobsen har indført sin Løn, der var: 6 Tdr. Rug, 35 Tdr. Byg, Smaaredsel 12 Kr. 50 Øre. For Kirkens Renholdelse 4 Kr., Offer og Acc. efter 10 Aars Gennemsnit 280 Kr. 65 Øre, som Kirkebyens Skolelærer 40 Kr., Skolepenge c. 70 Kr., Organistløn betalt af Grevskabet med 60 Kr. aarlig; 3 Favne Brænde og 18 Læs Tørv til Skolens og eget Brug. En Jordlod paa 9 Tdr. Land (1 Td. 1 Skp. 2 Fdk. 2 Alb.) af meget god Beskaffenhed og nær Skolen. En god og rummelig Bolig med Have, c. 1 Td. Land stor.

I Aaret 1887 paabegyndtes en „Pogeskole“ i „Harmonien“ i Tornemark med Frøken Hansine Boesen som Lærerinde. Hun døde i Juni 1899 og efterfulgtes af Frøken Møen. Den nuværende Forskole blev indviet 4/11 1900, og Lærerinderne ved den har været Frøken B. M. Sylvest 1901 – 1912, Frøken Valborg Nielsen 1912 – 1921 og Frøken M. D. Stubbe Teglbjerg fra 1922.

Skafterup Skole, der ogsaa er opført af Grev Holstein, er fra 1812(?) og kostede 1900 Rdl. Den blev lagt paa Grænsen mellem Skafterup og Bisserup Marker, da Børnene fra Bisserup maatte søge den indtil Adskillelsen. Efter Oplysning af Tømrer Johs. Henriksen i Skafterup skal der være holdt Skole i det Hus, hans Oldefader, Niels Andersen, ejede, men dog før dennes Tid. En Dør med Glasrude i øverste Fylding fra denne Skole sad længe i Huset efter Skolens Flytning. Skoleholderen var Væver og sad i en Stue og vævede; medens han gennem Ruden holdt Øje med Børnene i en anden Stue. Skolen flyttedes til det lange Hus over for Gadekæret (Hans Jensens), men saa mageskiftede Sogneraadet den Eng, hvorigennem Kirkestien gaar, og som tilhørte Skolen, med 5 Td. Land af Gdr. Morten Sørensen's Jord, og her blev den nuværende

Skole bygget. Ialt opførte Greven for egen Regning 10 grundmurede Skoler, der kostede ham 21000 Rdl. og desuden 2 for Assurancesummen.

I Skafterup Skole findes en Journal fra 1837 for „indbyrdes Undervisning“ og en Embedsbog, paabegyndt 1805. Fra denne sidste skal jeg give nogle Uddrag. Af de indførte Cirkulærer er der et fra 1810, der forbyder Degn

Det gamle Skolehus i Skafterup.

og Kirkesanger at kaste Jord paa Lig; et fra 1819 forbyder Læreren at sælge Tørv eller Tørvemasse fra hans Embedsjord uden Kgl. Danske Kancellis Tilladelse. Fra 1824 er indført en Bestemmelse om, at Læreren i Skafterup skal yde Værdien af 1 Td. Byg efter foregaaende Aars Kapitelstakst til Amtets Skolelærer-Enkekasse.

Et „Forslag til Skolevæsenets endelige Organisation i Qvislemark og Fiurendahls Sogne“ er underskrevet d. 6/9 1823 af Stemann og Mønster paa Sorø Amts Skoledirektions Vegne, men approberes først 26. Oktbr. 1824. Det giver følgende Oplysninger: Distriktets hidtilværende

Tilstand: Skafterup By, Bisserup By, Nyrup By. Ved Forandringen skal Bisserup By fratages og henlægges til Rude Skole i Holsteinborg Sogn, og Distriktet kommer saa til at omfatte Skafterup By (14 Gaarde, 17 Huse med og 2 uden Jord) Nyrup By (5 Gaarde med og 1 uden Jord). Hartkorn ialt 160 Tdr. Omtr. 60 Familier og omtr. 60—70 Børn. Skolelæreren har i Løn efter den gamle „Indretning“ og efter Degnekaldets Deling haft: 14 Tdr. 6 Skp. Byg, Smaaredselspenge 10 Rdl. 1 Mk. 15 Sk., Refusion af en Gaard i Nyrup 2 Rdl. 1 Mk. 5 Sk. Sølv, Skoleløn fra Holsteinborg 4 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg, Interimstillæg 2 Tdr. Rug, 8 Tdr. Byg, Jord, Fourage og Brændsel efter Anordn. 1814. For Fremtiden foreslaas i Løn: 6 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg og i Penge Værdien af 25 Tdr. Byg efter Kapitelstaksten „eller anden Præstation, som æqvavilerer dette Beløb“.

Til denne Løn haves a. af nedlagt Degnekald, b. af nedlagt Kapellani, naar Bisserup gaar fra Sognet: a. Af Degnekorn 11 Tdr., Smaaredselspenge 7 Rdl. 2 Mk. Sølv, Refusion 2 Rdl. 1 Mk. 5¹/₂ Sk., Offer og Acc. 16 Rdl. Sølv, dertil Skoleløn fra Holsteinborg 4 Tdr. Rug og 4 Tdr. Byg; endvidere det hidtil ydede interimistiske Tillæg 2 Tdr. Rug og 8 Tdr. Byg. Regnes nu Pengeindtægterne lig 8 Tdr. 4 Skp. Byg, saa haves 6 Tdr. Rug og 31 Tdr. 4 Skp. Byg, og der mangler altsaa 3 Tdr. 4 Skp. Byg, som skal lignedes foruden Interimstillægget. Der bliver da for alle 3 Skoler i Pastoratet at udrede ved Ligning: 10 Tdr. Rug og 23 Tdr. 6 Skp. Byg, hvortil endnu kan lægges de til Skolelæreren i Tornemark hidtil ydede, men herefter bortfaldende 5 Tdr. Byg. Der bliver altsaa ved den nye Ligning kun at udrede 2 Tdr. Rug og 10 Tdr. 6 Skp. Byg, „som fordelt paa begge Sognes Hartkorn ikke kan agtes betydende“. Som Anmærkning i Forslaget skrives: „Ved Degnekaldets Deling bestemtes, at Kirkesangeren i Tornemark til Kirkesangeren i Kvislemark skal betale 8 Rdl. 2 Sk., og Kirkesangeren i Skafterup ligeledes

11 Rdl. 4 Sk. For at sætte alle 3 Lærere paa nogenlunde lige Vilkaar, da dette nu dels ønskes forandret, dels sker retteligere ved Lønninger ved anordningsmæssige Bestemmelser, saa bortfalder denne Afgift for Kirkesangerne i Tornemark og Skafterup.“

Fra 1830 findes en Skrivelse, hvori gives Tilladelse til, at en af Grev Holsten antaget Gymnastiklærer giver Lærerne Vejledning i Gymnastik, saa snart Pladserne er færdige, hvilket Skoleforstanderen bør paase sker snarest muligt. Greven ansatte for egen Regning en Sanglærer for at fremme Sangen i Skolerne. Endelig findes fra 1832 en længere og interessant Rundskrivelse fra Grev Holstein til alle de Lærere, han har med at gøre. I denne udvikler han sin Opfattelse af, hvorledes en Aftenskole rettelig bør drives, for at Ungdommen kan faa Udbytte af den.

Grev Holstein udtaler, at Aftenskolen særlig skal være for de nylig konfirmerede, men ingen Alder skal være udelukket. Ikke Tvang, men Kærlighed til Undervisningen skal bringe dem til at søge Aftenskolen, der skal være fuldstændig gratis. Pigerne burde helst gaa Lørdag eller Søndag Eftermiddag hele Aaret igennem, 2 til 3 Timer, saa de kunde være hjemme inden Mørkets Frembrud; Karlene derimod hveranden Aften 2 Timer fra den Tid om Efteraaret, hvor Bøndernes Arbejde holdt op Kl. 6 om Aftenen og til den Tid, hvor de igen blev ved ud over Kl. 6 (fra midt i Oktober til sidst i April). Den anden Tid af Aaret kunde de gaa hver Søndag Aften eller hver anden, tredie eller fjerde Søndag fra 6—8. Forfald bør saa vidt mulig meldes forud. For mindre end 3 Karle og Piger holdes ikke Skole.

Undervisningen begynder med en Salmе, og Maalet bør være Erhvervelse af Kundskaber, saaledes at Ungdommens Sjælsevner sættes i Selvvirksomhed, hvilket bedst vil naas, naar Undervisningen former sig som Samtale; dog kan det sidste Kvarter eller den sidste halve Time anvendes af Læreren til opbyggende Oplæsning af

Bibelen eller en anden gudfrygtig Bog med de Forklaringer, som Læreren maatte finde nødvendige.

Simple Læse- og Skriveøvelser bør egentlig slet ikke finde Sted; thi vel skal Eleverne læse og skrive, men et højere Formaal maa stedse være forenet hermed. Til Regneøvelse kunde hver Uge eller Maaned lægges en halv Time; men den egentlige Undervisning bør være Historie, Geografi, Naturvidenskab, Agerdyrkningen og Havevæsenet. Som Hjælpemiddel bruges en Bog, som Eleverne skiftevis læser højt af, hvorefter Læreren samtaler med dem. Eleverne nedskriver derpaa i en Skrivebog det vigtigste, der er gennemgaaet, og Læreren gennemgaar disse Bøger og læser til Slutning det Arbejde op, som er lykkedes bedst. Ekstraopgaver og Hjemmeopgaver kan gives.

Af Historien bør læses 1. det jødiske Folks Historie, 2. den kristelige Kirkes Historie, 3. Fædrelandets Historie, 4. den almindelige Verdenshistorie og med alt dette kan Geografien forbindes. Historieundervisningen bør være saaledes, at Eleverne lærer at kende den store Opdragelsesplan med Mennesket, som Gud lod kundgøre ved Jesus Christus, og de historiske Begivenheder opklares, saa at Troen, Haabet og Kærligheden vokser med Kundskaberne Forøgelse. Særlige geografiske Kursus er ikke nødvendige, thi f. Eks. den matematiske Geografi, hvormed lidt Astronomi burde forbindes, hører til Afsnittet om Verdens Skabelse og paa samme Maade med den øvrige Geografi.

Undervisningen i Naturvidenskab bør oplyse Eleverne om, hvad Agerdyrkeren bør vide om Husdyrene og om de Planter, som dyrkes eller kunne dyrkes. Ved Mineralriget bør meddeles Træk om Jordbunden og dens Behandling og ved Kemien Læren om Gødningen og Jordblandingen, og „for at fuldende denne Del af den menneskelige Aands Uddannelse maatte Lærebogen, som skulde benyttes, ogsaa indeholde saa meget af Mathematiken, at

Ungdommen deraf kunde lære at fatte de Regler, som kommer til Anvendelse ved de almindelige mekaniske Redskaber, som der ved Agerdyrkningen skal afbenyttes. De Lære- eller Læsebøger, som dertil maatte være ønskelige, kan jeg desværre ej paavise“.

Greven udtaler Haabet om, at Forslaget trods sine Ufuldkommenheder vil blive vel modtaget af Grevskabets Skoleholdere, og det vil ses, at det ikke just er Smaatterier, han kræver af Lærere og Elever, men hele Forslaget bærer Vidne om hans store Interesse for Ungdommens Vel gennem Kundskabserhvervelse.

Lærer Torbensen faar 1836 – ligesom sin Formand – bevilget 6 Skp. Byg aarlig af Skoledistriktet i Godtgørelse for det af Skolens Lod til Gymnastikplads udlagte Jordstykke. Fra 1844 skal det udredes af Skoledistriktkassen.

En Skrivelse fra Kgl. Danske Cancelli fastsætter 1846, at Pensionen til Enken efter Torbensen skal være 6 Skp. Rug og 10 Skp. Byg in natura samt 30 Skp. Byg efter Kapitelstakst, hvilken Pension bliver at udrede af Eftermanden i Embedet og at beregne efter den Tid, Enken ophørte at oppebære Embedets Indtægter.

I Bisserup har været holdt Skole i Kr. Didriksens Hus, men Grev Holstein skaffede Byen sin egen Skole, hvortil han gav over 1600 Rbdl. foruden Tilbud af en Skolelod og en ny Skolebygning.

Den nuværende Skole har været Kro engang, og Krodisken stod endnu 1847 i en Stue og var brugt af to Lærere som Spisebord (Lærer Danielsen).

Sognets Skolevæsen havde Grev F. A. Holsteins varme Interesse. Knap 19 Aar gammel udsendte han et Cirkulære til alle Præster paa Grevskabet med 17 Spørgsmaal angaaende Skolevæsenets daværende Tilstand. Som alt nævnt skaffede han det nye Skoler, og han kom tit i Skolerne for at overvære Undervisningen. I 1824 skriver han, at Børnene i Tornemark Skole havde bragt det vidt

i Elementerne af den matematiske Geografi uden at have Globus; ligesom de skrev særdeles korrekt og ortografisk. Skafterup Skole roses for Sangøvelser.

Han var imod den „indbyrdes Undervisning“, men anbefalede Korlæsning og gjorde meget for at fremme Undervisningen i Geografi, Fædrelandshistorie og Naturhistorie. Streng Disciplin og stadig og fast Skolegang

Det gamle Skolehus i Bisserup (nedrevet 1929).

holdt han meget paa, og han var streng og nøjeregnende med Udskrivningen og foreslog, at der foruden Efteraars-eksamen skulde holdes en særlig Eksamen, hvor de, som vilde udskrives, skulde prøves skarpere i Læsning, Skrivning og Regning end ved den almindelige Eksamen.

Hvert Aar samlede han om Sommeren samtlige Skolers Børn til en Skolefest enten i Holsteinborg el. Fuirendal Have. Der blev foretaget Uddeling af Præmier, talt, sunget og leget. Lærer Rasmus Sørensen, Venslev, fortæller i sin Levnedbeskrivelse: „Grev F. A. Holstein holdt først

hele Grevskabets Skolekommissionsmøder paa Holsteinborg, hvor Forslag blev fremført og Diskussioner afholdt af Præsterne, Skolelærerne og Greven, og da dette holdt op, holdt han senere hvert Aar paa 3. Juledag et Møde paa Holsteinborg med alle Lærerne paa Grevskabet. Han gjorde dem først bekendt med de vigtigste tyske og danske pædagogiske Skrifter, der var udkommet, og holdt derefter et Foredrag over et af ham udarbejdet Tema, hvortil Lærerne frit kunde gøre deres Bemærkninger, og havde en af dem et udarbejdet Forslag at komme med, var han glad. Førend Forhandlingerne begyndte, spiste de ved hans Bord, sang en Julesalme med ham og hans Familie og deltog i Husets Juleglæde. Hans Afhandling om „Chorlæsningsmetoden“ gennemgik han ved et saadant Møde med Lærerne, førend den blev trykt og med Held praktiseret i Skolerne. Han foranstaltede Maanedsmøder paa Fuirendal for Lærerne paa Grevskabet til indbyrdes Konference sammen med Lærerne i Omegnen, og han oprettede paa Fuirendal et Bibliotek for Lærerne. A. Stephansen opvartede ved disse Møder med Mad og Drikke paa Grevens Bekostning og leverede tit et Forslag til Diskussion, hvis ingen anden havde noget med“.

I et Brev af 9/6 1812 skriver Sybille Reventlow: „– I Eftermiddag er der Møde (paa Fuirendal) for at uddele Prisen til den af de 11 Skolelærere, der bedst har besvaret det af Fritz stillede Spørgsmaal: Hvorledes kan en Skoleholder virke paa bedste Maade for sine Sognefolk i og uden for Skolen? De to bedste Besvarelser faar henholdsvis 30 og 20 Rdl.“.

I Aaret 1853 visiteres Skolerne, og Tornemark findes „antagelig“, medens Skafterup er „meget god“. Derimod skriver Provst Brasen 1868, at begge Skolerne lader en Del tilbage at ønske. Der er mange Forsømmelser af Børnene, som om Sommeren ganske afholdes fra Skolegang. Pastor Tryde oplyser 1837, at der i Sognets 3 Skoler er undervist 151 Børn, og at mange Familier lader

deres Børn privat undervise. I Frederiksminde Skole var der 1857 48 Børn og i Skafterup Skole 71 Børn (Hertz).

De to Skoler, som Grev Holstein byggede i Sognet, har nu staaet i over hundrede Aar. Nogle Forandringer er sket med dem, men de er saa godt byggede, at Spørgsmaalet om nye Skoler sikkert ikke bliver aktuelt i Sognet foreløbig, om end Tanken om „Centralskole“ har været fremme.

SOGNEBYERNE

Sogne navnet Vindinge nævnes ikke saa sjældent i Middelalderen, medens vi derimod ikke hører meget om selve Byen Vindinge.

I „De ældste danske Arkiv-Registraturer“ nævnes tre Breve, hvori vi træffer Bynavnet Vindinge. I Aaret 1355 tildømmer Kong Valdemar en Adelsmand ved Navn Valdemar Sappi forskelligt Gods, deriblandt noget i Vindinge, og i 1410 skænkede Fru Dorette Henning Gondrops en Gaard i denne By til Maribo Kloster. Henning Jepsøn tilskøder samme Kloster en Skæppe Land i Byen 1470.

I et Skiftedokument fra 1522 nævnes, at Knud Gjød arver det halve Gods i Vindinge efter Margrethe Corfitzdatter tilligemed Jørgen Henriksen, og Lissebet Bilde, Enke efter Sigvord Beck til Førsløv; giver $\frac{23}{4}$ 1623 paa egne og Børns Vegne en Gaard i Vindinge i Mageskifte til Roskilde Kapitel.

Antallet af Gaarde i Byen opgives noget forskelligt, idet Pontoppidan nævner, at Vilh. Dresselberg afbrød 7 Gaarde, medens der i „Prospecter af danske Herregaarde“ siges, at han nedbrød Byen Vindinge, der bestod af 9 Gaarde.

I „Register och Mandtal paa Pendinge Skatten“ (1612) nævnes i Vindinge Morten Olsen, Hemming Olsen, Niels Jensen og Mag. Poul (Sognepræsten), saa det ser ud til, at Byen paa dette Tidspunkt ikke er helt forsvunden, og det er nok Gunde Rosenkrantz, der har fuldført Dresselbergs Udslettelse af den gamle Bondeby.

Ved Pløjning og Gravning paa Markerne ned mod

Skoven er der tit fundet Sten, der kunde tyde paa tidligere Bebyggelse, rimeligvis Rester af Bøndergaardene eller Præsteboligen.

Bisserup By hørte med til Sognet til 1820, iflg. Oplysninger fra Pastor Tryde 1855 til „Efterretninger om gejstlige Embeder“, og den kan smigre sig med at være den af Byerne, hvis Historie kan følges længst tilbage i Tiden, ganske vist under et andet Navn.

Saxe fortæller, at Hallands (Holand—Øland) Høvding, Hvirvil, sluttede Forbund med Danerne og fejdede paa Norge. Senere vendte han sig mod sine Forbundsfæller og kæmpede mod Fridlev hin Raske, Frode Fredegods Fader, i den Havn, der derefter fik hans Nav , Hvirvildshavn (Hurrilds-, Høris-, Hørlis- eller Hørsløes Havn). Den første Dag kæmpede de paa Liv og Død og begge Hære led meget. Da Natten faldt paa, lod Hvirvil de faa Skibe, han havde tilbage, lænke sammen, men to af hans Stalbrødre kappede Tovene og sneg sig bort. Næste Dag kæmpede Fridlev ene mod Fjenderne og dræbte Hvirvil samt de andre Anførere. Efter S. M. Beyer blev Hvirvil begravet under nogle store Sten, kaldet Herrede Stene, som Niels Trolle lod sprænge og deraf hugge alle de Grundsten, som staar under Trolholms Capel, hvilket han lod bygge i Venslev Kirke. ·

Dette Slag er vist det eneste, som Byen har set, men Havnen var paa Absalons Tid et af de Steder, hvor Skibe samledes til Kamp mod Venderne, og om en senere Tids Krige minder de gamle Skansevolde, som vel er opkastet til Værn mod Englænderne 1807—14, og hvis Rester findes endnu. Hans Holk skriver 1778: „Paa Hovedgaards Mark er en høj Klint ved Stranden, kaldet Kalnes, og straks derved en Skibshavn, kaldet Harrilds Havn, hvor der er Tegn til en gammel Fæstning“. Ogsaa S. M. Beyer omtaler i sin Topografi over Egitslevmagle Sogn Spor af Fæstningsværker ved *Bisserup*.

Navnet *Bisserup* er dannet af Mandsnavnet *Bise* og

Endelsen – torp (om denne senere), og maa betegne Byen ovenfor Skolebakken, Bondebyen. Det træffes som Bise-thorp 1370 og blev tilsidst Navn baade for Bondebyen og Havnen. Paa Johannes Meiers Kort fra 1656 findes paa et Blad „Biszerup“ afsat tæt ved Vandet og „Hermilds-haven“ et godt Stykke Sydøst for Bisserup. Paa et andet Kortblad staar „Biszerup Haven“ og desuden „Hermilds-haven, men nordligere end Bisserup. Et Landkort fra 1698 har kun Navnet Biszerup, saa nu synes det gamle Navn at være forsvundet. I D. Atlas staar nævnt „Bisserups-havn, fordum kaldet Hurrilds el. Hvirvildshavn“ og endvidere, at „den ligger under Holsteinborg Grevskab og faar nogen Lyd (Ly) af den lige ud for liggende Glænø, men er nuomstunder ikke dybere end 6 Fod“. Af Navne-former træffes Bisorp (1419), Biszerop (1624), Bidserup (1844) o. a.

Bisserups Betydning som Havn er nu for lidet at regne, men den har før spillet en ret stor Rolle baade ved Ind- og Udførsel af Varer.

I et Brev fra Kristoffer af Bajern nævnes (14/4 1447) „Huerlesze“ Havn blandt de ulovlige Havne, der gjorde Næstved By Indgreb i dens lovlige Sejlads, og det forbydes alle at sejle af Havnen med Købmandsvarer. Hvis nogen gør det, skal de have forbrudt 40 Mk. og alt det Gods, de ud- eller indfører.

Den 22/3 1576 udsteder Kong Frederik II et aabent Brev om, at „Hørishaffn“, der for nogen Tid siden havde været erklæret for ulovlig Havn, nu atter, da det vil være de omkringboende Bønder til stort Besvær, om den skal være forbudt, af Bønderne indtil videre maa benyttes til Udførsel af, hvad de havde at sælge, og Indførsel af, hvad de behøvede til deres Huses Brug; dog maatte der ikke udføres Staldøksne eller drives anden ulovlig Handel. Hovedsmanden paa Korsør Slot, Eiler Krause, skulde ansætte en tro Karl til at opkræve Told af Heste og Kvæg, og hvad der ellers udførtes, og denne Told maatte

han selv beholde i de Aar, han var forlenet med Korsør Slot uden Afgift, men derefter skulde den tilfalde Kongen (Kanc. Br.).

Kong Christian IV. gør i et Brev, dateret ¹³/₁ 1593, vitterligt, at der i Flakkebjerg Herred skal være en ulovlig Havn, kaldet „Hørlishavn“, hvor baade danske og fremmede Skipperer løber ind og ind- og udsiker Rostocker- og Wismarøl, Heste, Okser og andet Kvæg m. m., skønt det baade af Fr. II. og senere var blevet dem forbudt. Da Kronens Told derved formindskedes, og Indbyggerne i Næstved, Skelskør, Korsør og Slagelse derved led Tab, forbyder Kongen paa det strengeste alle at benytte denne Havn for at handle med Beboerne om Øl, Heste, Øksne, Salt, Humle, Staal el. a. Enhver, som gør det, skal have Gods og Skib forbrudt, og Lensmanden, Knud Rud, paa Korsør Slot skal paase, at Kongens Befaling overholdes, da han ellers selv vil komme til at staa til Rette, hvis han ser igennem Fingre med nogen. Den ²/₂ 1598 sendes en kongelig Skrivelse til Ebbe Munk om at lade 60 Knæer hugge i Andtvorskoufs og Vinstrup Skove og lade dem føre ned til Hørsløes Havn og ligeledes til Corfitz Ulfeldt om at lade 50 Knæer hugge i Hørsløf (Haarslev) Skov i hans Len, Korsør, og lade dem føre ned til Hørsløes Havn.

Endelig befaler Kongen i et Brev af ¹¹/₁ 1629 Kronens Tjenere i Solte (Saltø) Len samt Kannike-, Universitets- og andre gejstlige Tjenere i Antvorskov, Korsør og Sæbygaards Len at føre noget Egetømmer, som han havde købt af Axel Arenfeldt til Basnes, ned til Bisserup Havn.

Som det vil ses, har Havnen spillet en Rolle baade ved lovlig og ulovlig Ind- og Udførsel; snart er den blevet lukket, og snart igen aabnet, men den var Købstæderne en Torn i Øjet, og i 1664 blev den tilligemed flere andre Smaahavne nedlagt som skadelig for Korsør (Trap), og siden da havde den vist ingen Betydning, før den langt senere hen i Tiden igen blomstrede lidt op.

De mange Forsøg, Grev F. A. Holstein gjorde paa

at ophjælpe Bisserup, førte ikke til noget. Han byggede bl. a. et Kornmagasin ved Bisserup Skibshavn og anlagde en Skibsbro; endvidere indrettede han en Gaard til Hørfabrik, opførte en Oliemølle, et Sæbesyderi, et Pottemageri og en Kakkelovnsfabrik samt et mindre Garveri ved Holsteinborg, men alt dette sygnede snart hen, og Bisserup blev ikke den „Fabrikby“, han maaske havde ventet. I et Nr. af „Den Vest-Siællandske Avis“ fra 1830 findes følgende Avertissement: „En Bondegaard, hvorved Boelig for en Familie uden for Bondestanden, og hvormed er forbunden en Oliemølle, som drives med 2 Heste, samt et Sæbesyderi, kan erholdes i Fæste til 1. Maj 1830 paa Grevskabet Holsteinborg“.

Neergaard skriver 1830, at der over Bisserup Ladeplads var fordelagtig Handel med Korn (der udførtes 20 – 30,000 Tdr. aarlig), men Duus nævner i sin Beskrivelse fra 1840 ikke Bisserup, men Skelskør og Karrebæksminde som Havnepladser. Det store Kornmagasin, som Agent Hans Henrik Schou fra Slagelse byggede, stod længe som et Minde om Kornhandelens Glansperiode, men er nu borte.

Bondebyen Bisserup nævnes ogsaa flere Gange i gamle Dokumenter. I Eline Gøyes Jordebog nævnes blandt Godset 7 Gaarde og 2 øde Jorde i „Bøsserup“, og i et Brev fra 1487, at Axel Lagesen skal have 2 Gaarde i „Bysserup“. I Aaret 1559 er der en Markskelsag om Bisserup Overdrev, og fra 1575 findes en Kancelliskrivelse i Anledning af en Trætte mellem Christopher Giøe og andre Lodsejere i Schauterup, Nyrup og Bisserup om det rette Skel mellem de tre Byers Overdrev. Da Chr. Giøe tidligere har tilbudt Lodsejerne Befaling til gode Mænd, der i Forening med „Oldinge“ skulde ride og gøre ret Markskel mellem Byernes Overdrev, uden at hans Tilbud er blevet vedtaget, befales det nu 6 Adelsmænd inden 6 Uger at møde paa Aastederne, undersøge Sagen og i Forening med Oldinge ride og gøre ret Markskel, dog skal der gives alle Lodsejerne fornøden Advarsel.

Den 16/9 1603 udstedes et aabent Brev om, at Lauritz Diure i Bisserup, Herredsfoged i Flakkebjerg Herred, maa være fri for Tiltale for sit Fødested, saa længe han er Herredsfoged og bor paa Kronens Gods. Da Chr. IV i 1623 opretter Sorø Akademi, tillægger han det Maribo Kloster med alt Tilliggende, hvori bl. a. 2 Gaarde i Bisserup, Vindinge Sogn. Eske Krafse begærer 1625 noget Krongods, deriblandt en Gaard i Bisserup, til Mageskifte. I Aaret 1630 faar Niels Trolle bl. a. i Bisserup et Hus og et Vænge, kaldet Rør Vænge, og en Skov til 6 Svins Olden, liggende mellem de Skovlodder, der tilhører Alexander Rabbe von Pappenheim til Snedinge og Frederick Parsberg til Harrested, endvidere et jordeget Bol med en Jord og Skov til 1 Svins Olden. Gunde Rosenkrantz faar i 1654 ved Mageskifte de to Gaarde i Bisserup, som 1623 blev tillagt Sorø Akademi, og en Gaard i Kvislemark med Skov til 60 Svins Olden.

Skattemandtallet fra 1566 nævner i Bisserup 16 Skatteydere, og efter Skattemandtallet 1613 var der i Bisserup 13 Gaarde og 5 Huse; efter Matriklen 1688 18 Gaarde med 51,34 Tdr. Hartkorn, 8 Huse med 0,90 Tdr. Hartkorn og 4 Huse uden Hartkorn, ialt 52,24 Tdr. Hartkorn og 209,5 Tdr. Land dyrket Jord. „Danske Atlas“ opgiver 1767, at der i Bisserup er 14 Gaarde og 10 Huse. Folketællingslisten fra 1787 angiver 147 Personer hørende til Bisserup, men Listen fra 1801 kun 119 Personer, altsaa ret betydelig Tilbagegang i Stedet for det modsatte.

Ved Fundats af 12. Juli 1728 opretter Grev U. A. Holstein Kirken paa Holsteinborg Slot (efter S. M. Beyer indviedes den 1729), og der henlægges til den i Bisserup 7 Huse og 2 i Gaardens Enemærker liggende Huse, Skovhuset og Skelhuset.

I Litteraturen omtales Bisserup i Ingvor Bondesens Roman „Kongsbrydens Fostersøn“, hvori en Sælgekone, Mor Inger, har købt et Stykke fint Klæde i Hvirvildshavn, og i Fortællingen „Tolderen i det hellige Land“

lader Professor Karl Larsen — uden Navneangivelse, men let gennemskueligt — Skuepladsen være Bisserup.

Skafterup betyder Skaftes Torp. Skafte er et olddansk Mandsnavn, som er dannet af Skaft \varnothing : Spydskaft. Af forskellige Navneformer gennem Tiden kan nævnes: Skaftorp (1322), Skaftrope (1419), Skafttorpe, Skadrupe (1551), Skafterup og Skafterup m. fl.

Ifølge Trap skal der i Skafterup have ligget en Hovedgaard, som i 14. Aarhundrede tilhørte Anders Nielsen de Skaftthorp. I 1365 ejedes den af Fikke Moltke, som 1387 var Lensmand paa Solte (Saltø), men ellers havde hjemme paa Kjuse (Kyse). Bonde Due pantsætter den 1419 til Anders Jepsen (Jacobsen) Lunge, som allerede 1387—90 skrev sig til Skaftorp, rimeligvis fordi han da allerede var Medejjer.

„Jeg Bonde Duæ R. er skyldig til velbaarne Hr. Anders Jeips Lunge R. i Egede 400 ængelske Nobler, for hvilke jeg sætter ham til Pant i Skafttorpe Gaard med al Skaftrope By, 1 Gaard i Bisorp (Mattis Bruus, 3 Skill. Grot), i Nyorp 6 Gaarde (Per Swens, 2 Skill. Grot; Hemming Jens, 32 Grot; Niels Jens, 15 Grot; Per Skact, 1 Skill. Grot; Hildring, 1 Skill. Grot; Henrich, 1 Skill. Grot) ibid, „kellebøderne“ (1 Skill. Grot), i Høve 1 Gaard (Atzer 2 Pund Korn), i Fardorp 1 Gaard (Winter, 3 Pund Korn), i Gimlinge 1 Gaard (Bo Jens, 3 Pund Korn) Tord ibid. (3 Pund Korn), Per Jens ibid. (1 $\frac{1}{2}$ lødige Mk.), i Jellinge 1 Gaard (Jep Niels, 3 Pund Korn), 1 Gaard i Lundby (Jens Jeips $\frac{1}{2}$ mr. argenti), i Tornemarke Per Ols med sine Gaardsæder og giver 9 Pund Korn, 1 Gaard ibid. (Oluff Hiort, 6 Pund Korn), 1 Gaard i Agorp (1 $\frac{1}{2}$ lødige Mk). Løsningsdagen skal være vor Frue Dag før Michels, og hvad Aar Godset løses, skal Landgilden følge Godset. Naar jeg faar dette Gods opløst, skal jeg udlægge Hr. A. J. $\frac{1}{6}$ af alt det Gods, Hr. Ficke Møltike af Skaftrop ejede baade i forskr. Gods og alt andet Gods i Sieland. Medb. af gode Mænd, Hr. Jens Duæ, min Fader, Hr. Bo

Diwre, Hr. Axel Andersz, Hr. Niels Strangesz og Hr. Lyder Kabel. R. R. Givet 8. Dag efter vor Frue Dag visitat. 1419. (Erslev Rep. B. III. S. 258.)

Anders Jepsen Lunge var en af Datidens anseligste og rigeste Adelsmænd; han var Rigsraad og nævnes som Ridder til Gunderslev og Egede og 1417 som Ridder til Gjerdrup Hovedgaard; han skriver sig ogsaa til Broby. I „Danske adelige Brevkister“ (Vallø Brevene) findes 1387–95: „Item i same eske findes eet breff, at Anders Jacobsøn aff Skafftorp, ridder, pantsatte frowe Kierstine, her Esgell Falkes effterleuerske, Brorup oc Aggerop“.

Jesse Lunge, der i Aaret 1413 nævnes som „Jesse Lwnge, vebner“, nævnes senere i et Skødebrev fra 1421 (Erslevs Rep. III B. S. 283) som „Jesse Lunge a. w. i Skaffthorp“. Hans Bedstefader var Broder til Anders Jacobsen Lunge.

Hvornaar Hovedgaarden er nedlagt, eller hvor dens nærmere Beliggenhed var, vides ikke; men efter en Meddelers (Johs. Henriksen) Oplysninger skal der paa det højeste Sted i Gdr. Christoffer Jensens Vænge være opgravet Munkesten og fundet en Gaffel og en Ildtang af Bronze, og efter gamle Folks Sigende skal der have ligget en stor Gaard paa det Sted (Hovedgaarden?).

Imellem Brevene paa Roskildeggaard findes „Ett kong Erichs panthebreff huor vdi hand pantsætter hr. Peder Nielszenn, drost, altt kronens gotzs j Karbeck, Semermosze, Gompetorp och Angetorp 1293“. Semermosze er uden Tvivl Sømmermose, og det ses heraf, at den fra „Erik Menveds Barndom“ saa bekendte Drost Peder Hessel har haft Gods i Sognet i Pant. I Registratur over Brevene i Folen paa Kalundborg Slot nævnes „breff paa godtz i Skadrupe i Flackebierg herrit“.

Som Fru Mette Gøyes Mødrenegods i Skafterup nævnes 18 Gaarde, hvoraf Landgilden f. Eks. for Hans Kaaer er $4\frac{1}{2}$ Sk. Grot, $\frac{1}{2}$ Boelgalt, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 2 Tdr. Havre, 1 Fodernød, 8 Dages Gerning om Høsten

og 14 Sk. Gæsteri. Desuden maa disse Bønder i Skafterup ud over den fastsatte Landgilde give hvert Aar 2 fede Køer og 1/2 Td. Smør (Eline Gøyes Jordebog).

En Kancelliskrivelse fra 1622 omtaler et ønsket Mageskifte mellem Henrik Gjøes Børn og Henning Valkendorf til Glorup, som ejer noget Gods i Skafterup. I Aaret 1628 faar Axel Arnfeld til Bassenes af Rocshild Kapitel i Vindinge Sogn i Skafterup 2 Gaarde med Skov til 50 Svins Olden og Pant i Fællesskoven til 17 Svins Olden, og samme Aar faar han 6 Gaarde i Tierby By, 1 Gadehus og 1 øde Jord paa Tiereby Mark til Mageskifte for 5 Gaarde i Skafterup med Skov i Fællesskoven til 40 Svins Olden. Fru Karen Rostrup faar 1628 af Kongen Befaling til at lægge 6 Gaarde i Skafterup ind under Solte Slot, som hun er forlenet med, og indskrive dem i Jordebogen (Kronens Skøder). De nævnte 6 Gaarde er allerede næste Aar i Handel igen, idet Niels Trolle til Trolholm begærer 5 Gaarde i Skafterup og 1 lille Gaard i Vensleuf, alle i Antvorskov Len, og 6 Gaarde i Skoufterup, liggende til Solte Slot, fremdeles 2 Gaarde i Skafterup By, som Roskilde Kapitel har faaet til Mageskifte af Axel Arenfeld, til Mageskifte for Byen Sønderød, hvori der er 11 Gaarde og 2 Huse, i Løve Herred.

Chr. IV føler sig senere (1629) forurettet ved Mageskiftet med Arenfeld med Hensyn til Godset i Skafterup, idet Skoven er tilskiftet Kongen for højere Værdi, end den kan taale, og Gaardenes Landgilde sat højere, end den i Virkeligheden har været, hvorfor Axel A. over for Kongen skal erklære sig om, hvorledes det forholder sig dermed. Niels Trolle faar i 1630 i Vindinge Sogn, Skafterup By 6 Gaarde med Skov til 16 Svins Olden og samme Aar 2 Gaarde med Skov til 7 Svins Olden. Dog skal de Hovedtræer paa Kronens Gaarde i Skafterup, som er tjenlige til Skibsbygning, først afhugges, og hvad der deraf er tjenligt til Skibsbygning skal være Kongen følgagtigt, det andet kan blive paa Stedet. Skovene skal tak-

seres af 4 uvildige Dannemænd. For Kopengene skal der ligeledes gives Kongen fuldt Udlæg.

I Matriklen af 1688 opføres Skafterup mærkeligt nok under Ørlef (Ørslev) Sogn, og Pontoppidan opfører 1767 i „D. Atlas“ under Antvorskov Amt i V. Flakkebjerg Herred „Ørsløv, Sibberup, Glænøe, Skafterup, Snedinge H. Gaard“, men under Ø. Flakkebjerg H. „Fuirendal, Bisserup, Nyerup, Tornemark, Skafterup, Fuirendal H. Gaard“. Derimod skriver han i sit Supplement til D. Atlas 1774 „Skafterup under Fuirendal Sogn“. Ogsaa i Hartkornsspecifikationen af 1789 opføres Skafterup under Ørslev Sogn. I denne Forbindelse skal nævnes, at paa Markkortet fra 1798 over Skafterup Marker findes paa Matr. Nr. 13 nogle Agre betegnede som „Ørsløvkiærs Agre“.

Det maa dog rimeligvis være en Fejltagelse, naar Skafterup saaledes tages bort fra Sognet. Pastor Klyne skriver 1651 om Skafterup i Vindinge Sogn, og Folketællingslisten fra 1787 har ogsaa Skafterup opført som hørende til Sognet.

I Registeret over en „Nødskat“, der paalagdes 1566, nævnes i „Schautterup“ 20 Skatteydere, hvoriblandt Niels Olsen med 10 Øksne, 11 Køer, 8 Ungnød, 4 Kalve, 16 Faar, 9 Svin, 4 Heste, 7 Øg og 1 Føl; det har nok været en af de højstbeskattede af Byens Bønder. Efter Skattemandtalen af 1613 var i Skafterup 16 Gaarde og 8 Huse, og efter Matriklen af 1688 var der 18 Gaarde med 92,74 Tdr. Hartkorn, 1 Hus med 0,06 Tdr. Hartkorn og 5 Huse uden Hartkorn, 445,9 Tdr. Land dyrket Jord. „Danske Atlas“ anfører 18 Gaarde og 8 Huse. De forskellige Folketællingslister opgiver af Personer i Skafterup 167 (1787), 165 (1801) og 217 (1834). Hertz oplyser 1857, at der i Skafterup er 14 Gaarde, 19 Huse med og 9 Huse uden Jord.

Nyrup betyder den nye Torp. Af Navneformer er Nythor (1370—1400), Nyorp (1419), Nydorp (1422), endvidere (i S. R. D.) Nyropefang (Nyrup Vang) og Nyrep,

paa Meiers Kort (1656) staar „Nierup“. Den kan altsaa findes næsten lige saa langt tilbage i Tiden som Skafterup.

Desværre er det kun lidt, jeg kan meddele om Byen, da de Oplysninger om Nyrup, der findes i de ældre Udgaver af Trap, rimeligvis skal henføres til Nyrup i Ø.-Egede Sogn (se Trap, 4. Udg. S. 241 og 407) og derfor ikke skal anføres her.

I „Scriptores Rerum Danicarum“, B. IV, S. 392 findes følgende: „Hvær fierde far Jord oc hwer fierde skar æng aff all Nydorp mark ligger tiil Towrup, som hører tiil Closter. Oc nogen Jord oppa Raffinstorppæ marc (1422)“ og et andet Sted „Nyrope marc huer fierde faar oc skar æng hører tiil Towerup. Wor buden log po laghæ hæffd Tydeberg herret, po Nyrop oc thæss fang, som ligger tiil Closter, oc hauer wæræt v-illet i lang tiid, oc Closter hauer hafft friit skov hug po samme fang, oc aldrig wor affdreffuit (1509)“.

Om Torup, Towrup eller Towerup siger S. R. D., at den hører med til Vindinge Sogn, men om det har været en større Gaard eller maaske en nu forsvunden By, ser jeg mig ikke i Stand til at oplyse. At Towerup i „S. R. D.“ stilles sammen med Holsted og Øverup (Oberup) i Herlufsholm Sogn kunde ogsaa tyde paa, at det skal søges i dette Sogn. Der staar nemlig (IV B. S. 361): „Hyulebech. Closters gard i Hyulebæk, som Anders Nielsøn ibodæ, hauer været v-illet oc v-kært i XL aar oc meræ. Sammeledis Holstæde, Oberop, Towerop, Closters enemercke aff gammæll tiid, met theris fang“. Muligt er det Skovtorup, der ligger i Nærheden af Nyrup Gaard i Øster-Egede Sogn, og Forvekslingen kan skyldes den Registratør, der har udarbejdet Registeret til Langebeks Værk.

Kanc. Brevb. meddeler et aabent Brev af 14/2 1562, hvori staar, at Jens Ulfstandt, Embedsmand paa Solthe, herefter maa have alt Kronens Gods i Togxsvere med Møllen smstds. under Solthe Len til Gengæld for, at han har opladt Kronen den aarlige Rente, som han havde af

Braade Len, Sterfvit (Sterrede) og Raade (Rude) samt af Solthe Gods i Nyrup og Bisserup med Nyrups Skov, hvilket han var forlenet med paa Livstid. Dette Nyrup er dog sikkert Byen af samme Navn i Fuirendal Sogn.

Eline Gøyes Jordebog nævner 8 Bønder i Nyrup, hvis Gaarde hører til hendes Slægts Gods, og at Anders Lunges Arvinger ^{28/7} 1483 tildømmes bl. a. 7 Gaarde i Nyrup.

I Nyrup angiver Skattemandtallet 1566 6 Skatteydere, og det fra 1613 6 Gaarde og 1 Hus. Matriklen 1688 nævner 8 Gaarde med 25,95 Tdr. Hartkorn og 123,5 Tdr. Land dyrket Jord. Af Beboere var der efter Folketællingen 1787 i Nyrup 84, i 1801 60 og i 1834 130. Efter Hertz' Oplysninger var der 1857 i Byen 5 Gaarde, 12 Huse med og 11 uden Jord.

Tornemark forklarer Dr. phil. Henrik Ussing i Aar- bog for „Historisk Samfund for Sorø Amt“ 1915 som en S sammensætning af Torne eller Tjørne og Mark, og Betydningen skulde være „den tornebegroede Mark“. Cand. mag. Gunnar Knudsen mener derimod, at Forleddet er Personnavnet Tor, og at „n“ eller „ne“ er en senere Tilføjelse, og denne Antagelse synes de ældste Navnefor- mer at bekræfte, idet Bynavnet findes under følgende For- mer: Tormarche (1398), Toremarch (1399), Torremarke (1501), Toræmarkæ (1525), Thor- el. Tordemarck (1613), Tormarck (Kirkebogen 1718). Det er ofte Tilfældet, at Bynavne paa -mark har et Personnavn som Forled.

Byen er en typisk Langby, og et Bykort fra 1790 er anvendt af P. Lauritsen og Svend Aakjær („Frem“ 1925 S. 412) for at illustrere denne Byform. Ogsaa Skafterup og Nyrup maa kaldes Langbyer, 3: Byer, hvor Bebyggel- sen ligger langs med Hovedvejen gennem Byen.

I „De ældste danske Arkiv Reg.“ findes Byen nævnt flere Gange. Pether Deene pantsætter 1398 en Gaard i Tormarche til Bisp Peder af Roskilde, hvem han skylder 100 Mark Lybsk og 10 Mark Sølv. I Aaret 1399 giver

Peder Svendsen Pantebrev for 12 Mark Sølv paa en Gaard i Toremarck til Peder Lange. Peder Deene giver 1400 Pantebrev „till the spedalsche forstandere j Oderup“ paa en Gaard i Tornemarck for 10 Mark Sølv. Ovennævnte Bisp Peder giver 1403 Anders Jacobsen paa Egede Pantebrev paa en Gaard i Toremark for 30 Mark Sølv – maaske den Gaard, der omtales 1398. I Aaret 1417 oplader Anders Jepsen Lunge Biskop Jens af Roskilde en Gaard i Toremark.

„Danske adelige Brevkister“ (Vallø Brevene) omtaler et Brev fra 1404, hvori Niels Jenzøen i Keelsterop pantsatte hans Svoger „Niels Hvass i Peberringe fierde deell aff en gord i Thoremarch for vj (6) lodig march“, og et andet Brev fra 1466 oplyser, at det er et „skiipte breff effter her Axell Perszøen oc hans bøern oc frw Anne, her Oluf Axelsøens effterleffwerske, saa att frow Anne skulde haffwe paa her Oluffs bøerns weigne først i Menstrop, Jenstrop, Toremarck, Brorup, Skørpinge, Aggerop, Lundforlwnd, Egisløff, Eskilstorp i Flackebiergs herrett....“

Thiset skriver i Registeret, at det er Tornemark i Faxe Herred, men der staar „Flackeberges herrett“ over den Gruppe Breve, som disse to tilhører, og da Keelsterop og Peberringe, som omtales i det første, ikke findes i Fl. Herred, maa det være Tornemark, og Sammenstillingen af Navnene i det andet Brev synes ogsaa at gøre det indlysende, at det er Tornemark i Ø. Fl. Herred, der er Tale om.

I Eline Gøyes Jordebog anføres som hørende til Fru Mette Gøyes Mødrenegods i Tornemark 4 Bøndergaarde, og som Eksempel skal den enes Landgilde anføres. Jep Olsen skal betale 1 Pund Rug, 2 Pund Byg, 1/2 Boelgalt, 1/2 Lam, 1/2 Gaas, 2 Høns, 4 Tdr. „giest haffre“ og et Fodernød. Axel Lagesen tilskiftes ¹⁶/₆ 1458 2 Gaarde i Tornemark, og Anders Lunges Arvinger faar af Rigens Kansler til-dømt det Gods, som Bonde Due havde pantsat ham, deriblandt 2 Gaarde i Tornemark, ²⁸/₇ 1483.

Et Klosterregnskab, for Skovkloster (1467—81) nævner, at Klosteret har Gods i Toremarcke. I et haandskrevet Udkast til nærmere Udførelse af to Punkter i Christian IIs gejstlige Lov eller Loven for Landet findes følgende som Overskrift: „Det er den Skikkelse, som er sat om Kro paa hver 2 Mile paa alfar Vej i Sælland“, og senere hedder det, „Item mellem Nestved oc Skelskør udi Tornemarck“. Et Sted, hvor Tørsten kunde slukkes, har altsaa ogsaa i gamle Dage været at finde i Tornemark og har maaske været den Tids „Harmonien“.

I „S. R. D.“ findes (IV 381) følgende fra Sct. Petri Klosters Gavebog i Næstved: „Closter fik tiil magelag aff Eric Christoffersen i Vindinge en gard i Risløft, giuer 1. pund ru 1. pund byg II skill. grot. Oc han fik igen een Closters gard i Toræmarke, giuer 1. pund byg I fierding Smør $\frac{1}{2}$ swyn V Skæpper ru (1525)“, og S. 392: „Wii fingæ aff Ringestæde Closter tiil skifttæ II garde i Torremarke, then enæ giuer 1. pund rw II pund byg, 1 lødig marc. Then annen giuer 1 pund rw, $1\frac{1}{2}$ pund byg, III skill. gr.“ I Kronens Skøder læses: D. $\frac{25}{4}$ 1562. Kapitlet i Roskilde bl. a. til Sigfride Kapel: i Hyllinge 6 Gaarde, i Thoremарck 2 Gaarde; til de 6 Præbender: i Thoremарck 1 Gaard, i Qvislemарcke 1 Gaard; til Domkirkens Bygning: i Qvislemарcke 5 Gaarde.

I Aaret 1573 faar Peder Bilde til Svanholm 3 Gaarde i Thormарck i Vindinge Sogn, og i 1580 beordres Eiller Grubbe og Christoffer Valckendorff til at besigte det Gods i Sjølland (Thormарcke og andensteds uden for Kongens Fredejagt), som Vilhelm og Anders Dresselberg begærer, fordi Kongen ved paatænkt Mageskifte mellem de to Brødre og deres Søskende var blevet dem nogle Tønder Hartkorn skyldig. Mageskiftet kommer i Stand 1581; thi de to Brødre faar da paa egne og Søskendes Vegne i Vinding Sogn, Tornemarcke By 4 Gaarde, til den ene af hvilke ligger et Gadehus, som ikke er sat for Landgilde, og til

de tre Skov baade i Heslemark og Qvislemark Skove, og Kronens Herlighed af et Kirkebol, der svarer Landgilde til Sandby Kirke.

I Kronens Skøder, hvor dette omtales, er der i Registeret sat et Spørgsmaalstegn efter Navnet Heslemark, hvorved Udgifveren betegner, at det er et ham ubekendt Stednavn. Der kan vist ingen Tvivl være om, at den nævnte Skov har ligget paa „Hesselgaarden“s og Martin Kroghs Jord. Selve Gaardens Navn giver et Fingerpeg i den Retning, og den mere end 80-aarige Væver, Jens Petersen, har meddelt mig, at der endnu i hans Barndom fandtes en ret betydelig Bevoksning paa disse Marker, særlig af Tjørn Hassel o. l., og paa Matr. Nr. 9 b ogsaa af Bøg med store Træer. Et tredie Bevis kan findes i Markbogen fra 1682, hvor det oplyses, at den tredie af Bymarkens Vange er „Heslemarken, ellers kaldet Skovmarken“.

Christoffer Urne gør i Aaret 1623 ^{22/3} Mageskifte med Roskilde Kapitel, saaledes at han faar en lille Gaard i Kvislemark med Skov til 10 Svins Olden og en lille Gaard i Tjørnemark med Skov til 12 Svins Olden samt en Gaard i Bisserup, som aarlig har svaret 8 Sk. til Ærkedegnen i Roskilde og den øvrige Landgilde til Kirken, hvilken fremdeles skal følge Kirken, for en ham tilhørende Gaard i Baldersbrønde.

I Aaret 1632 begærer Hans Uldrik Gyldenløve et Mageskifte med Roskilde Kapitel, saaledes at han faar 5 Gaarde i Kvislemark, som Just Høg har i Forsvar, og noget Kannike- og Vikariegoods, nemlig: 1 Gaard i Taarnemark i Vindinge Sogn, hvormed Salomon Sartor, Bogtrykker i København, er forlenet, endvidere 1 Gaard (her er dog nævnt Navne paa 2 Gaardbeboere) sammesteds, som Melkior Kapelmester (Borchgrevinck) har i Forsvar, 1 Gaard sammesteds, som Reinhold Hansen, Borgemester i København, har i Forsvar, fremdeles Jus patronatus til Vindinge og Kvislemark Kirker og endelig 1 lille Gaard,

som ligger til Vinding Kirke, og som skylder til Kirken og til Christopher Urne for Husbondehold. Roskilde Kapitel skal til Gengæld have en Del andet Gods i Flakkebjerg, Slagelse, Løve og Stevns Herreder (Kanc. Brevb.). Hans Uldrig Gyllendløfve til Vindinge faar $12\frac{1}{6}$ 1634 af Roskilde Kapitel Jus patronatus til Vindinge Kirke og Herligheden af de tilliggende Kirkegaarde og Kirkejorder; i Flackeberg Herred, Qvislemark Sogn og By 5 Gaarde med Skov til 120 Svins Olden og i Vindinge Sogn, Tornemarck 2 Gaarde med Skov til 20 og 16 Svins Olden for andet Gods paa Sjælland (Kr. Sk.).

I Skattemandtallet fra 1566 nævnes 15 Skatteydere i Tornemark, og fra 1613 opgives der at være 11 Gaarde. Efter Matriklen 1688 var der 20 Gaarde med 165,71 Tdr. Hartkorn og 769,6 Tdr. Land dyrket Jord. Danske Atlas opgiver (1774) 22 Gaarde og 24 Huse. Beboernes Antal var efter Folketællingerne 1787, 1801 og 1834 henholdsvis 313, 316 og 436. Hertz opgiver 1857 17 Gaarde, 2 Halvgaarde, 4 Bolssteder, 21 Huse med og 34 Huse uden Jord.

Det vil ses, at Tornemark fra Slutningen af det 17. Aarhundrede med Hensyn til Størrelse har haft den Førerstilling blandt Sognebyerne, som Byen har beholdt siden.

Endskønt det kan siges at ligge lidt uden for Bogens Plan, vil jeg dog indskyde nogle Bemærkninger om det nuværende Holsteinborg og den nu forsvundne By Brode eller Braade. Braade 3: et brudt og ryddet Stykke Land, hvis Trævækst er omhugget eller brændt, en dyrket Strækning mellem Dele af en Skov.

Trap oplyser, at der omtrent paa Slottets nuværende Plads i Valdemarernes Tid laa en Borg til Beskyttelse for Hvirvildshavn. I det 14. Aarh. nævnes Braadegaard som en af Roskilde Bispestols Hovedgaarde, og en Række bispelige Lensmænd sad paa Gaarden, til den blev Kongeeje (1522–60). Fr. II bortbyttede den til Niels Trolle; senere Ejere var Børge Trolle, Niels Trolle, Børge Trolle og Anders Trolle, som solgte den 1707 til U. A. Holstein.

Mens Trolleslægten ejede den, kaldtes den Trolholm, hvilket Navn ombyttedes med det nuværende ved den nye Slægts Tiltræden.

Braade By nævnes flere Gange. Roskildebispens Jordebog fra 1370 (i S. R. D.) opgiver „Byen Braade har to Boel Jord. Hovedgaarden, hvori Niels Hviid bor, giver 10 Pund Korn og har 6 Gaardsæder. Der var fra gammel Tid 1 Brydegaard og 4 Fæstegaarde og 4 Gaardsæder, som Træbogen siger“. („Træbogen“ var en gammel Bog i Træbind fra 1290; den har været i Roskilde, men findes ikke mere). I en Fortegnelse over danske Len (1544–47) i „Danske Mag.“ staar „Brode haffuer Niels Marquordzenn wtj forlening aff stygtthett mett thette epttherschrefne goetz Brode 3 gaarde, huer giiffuer ett pund bygttt, en ørtug rug, 1 skippe smør, 1 lamb, 1 gaas, 2 høns, 11¹/₂ sk. pendinge . . .“. Ved et Mageskifte mellem Niels Trolle og Fr. II. i 1562 faar Niels Trolle: Braade Hovedgaard, i Braade By 4 Gaarde, i Ørsløf 3 G., Olstrupgaard, i Raade 4 G., i Sterfvede 2 G., i Luderup 5 G., i Bisserup 3 G., som laa til Solte Slot og 1 G. smstds., i Bindsløf 1 G., i Nyrop 2 G., den ene udlagt til Kronen af Hr. Herlof Trolle, den anden kommen fra Solte Slot, Herligheden af 2 Kirkegaarde, den ene i Sterfvede, den anden i Raade for: Torupgaard m. m. (Kr. Sk.). I Aaret 1607 vidner Hans Jensen fra Braade i en Retssag, saa endnu ved den Tid maa Byen have været til.

Hvornaar den er nedbrudt, eller hvor den har ligget, kan jeg ikke oplyse, men af Interesse er den Omstændighed, at Navnet endnu er bevaret i „Braadehuset“, der ligger ved Landevejen fra Skelskør til Næstved mellem Skoven og Rude. Det gamle Braadehus laa inde i Skoven, der ligger Nord for Landevejen; det blev nedbrudt omkring ved 1890.

Om Braade By har ligget paa denne Plads er et aabent Spørgsmaal, men Navnets Bevarelse gennem saa mange Aar er i og for sig interessant og kunde tyde paa det mulige i denne Tanke.

Da tre af de nu her omtalte Byer har Endelsen „-torp“ i deres Navn, skal der til sidst gives en kort Forklaring af dette Navneled. Stednavneforskerne synes ikke at være helt enige om -torp-Byerne, hvorfor jeg fremsætter forskellige Forskeres Udtalelser om disse Byer.

Med Hensyn til Navnet er Henrik Larsen og Svend Aakjær enige om, at -torp kan betyde „Flok“, „Skare“ eller „Trop“. Med Hensyn til Byernes Alder mener H. L., at mange af dem maa være unge Byer, idet de ligger i Markfællesskab med en anden By, fra hvilken de maa være Udflytterbyer, og han skriver, at naar nye Bopladser valgtes, blev Jorden fordelt efter Antallet af Trælle, og Ordet er gaaet fra at betyde Trælleskaren til at betegne Jorden og den Gaard eller Landsby, som blev bygget paa den. Henrik Ussing hævder, at adskillige af disse Byer vist gaar langt tilbage i hedensk Tid, men at de som Helhed er knyttet til en Udvidelse af Landets Bebyggelse, som har fundet Sted i Slutningen af Oldtiden og i Begyndelsen af Middelalderen, Byer med nordiske Navne (Skafte, Bise) er langt almindeligere end Byer med kristne Mandsnavne som Forled. Endvidere mener han, at Torpernes Opdyrkning er den jævne Bondes Værk, men herimod hævder Svend Aakjær (Frem 1925), at man vist ikke bør opfatte Torpen som et moderne Hedehusmandsbrug, men at den snarere er en Avlsgaard paa ny Jord, som Stormanden opretter og „bemande“ med sine Trælle og Karle under en Brydes (Forvalters) Forsæde. Til Belysning anføres Eksempler som Brydethorp (Bryrup, Brørup, Brøderup), Kongsthorp (Kongstrup) og Biscopsthorp (Bistrup el. Bøstrup); en Del af vore Herregaarde bærer ogsaa Torp-Navnet (Gerdrup, Kastrup, Vognstrup m. fl.) og der er næppe nogen Tvivl om, at Torperne oprindeligt kun har været enkelte Gaarde, selv om flere af dem nu er store. De fleste Torper er sjældent paa mere end 1—2 Bol Jord, mens de gamle Byer kan have 5—8, ja helt op til 12 og 16 Bol Jord. At Torpen tit er blevet

Kirkeby, skønt der laa ældre og anseligere Byer i Sognet, kunde ogsaa tyde paa, at der har været en stor Gaard ved Torpen, hvis Ejer har haft Indflydelse nok til at drage Kirken til sig og sin Gaard.

Baade Henrik Ussing og Sv. Aakjær anfører, at Hovedbyens Beboere saa med nogen Ringeagt paa disse „Udflyttere“ (Trælle eller Efterkommere af dem) og Ordet „thorpari“ eller „Tørper“, der betegnede et Medlem af en Thorp, er Oprindelsen til Skældsordet „Tølper“.

SAGN OG OVERLEVERING

Med Hensyn til Sagn hører Fuirendal Sogn til de fattige i Landet, selv om den Mulighed er til Stede, at noget ikke er blevet bevaret til Nutiden gennem mundtlig Overlevering. Paa Tryk foreligger det senere omtalte Sagn fra Jens Kamps Folkemindesamling og Sagnet om Skumme So, genfortalt af cand. mag. Gunnar Kuudsen i „Sorø Amtstidende“s „Søndagslæsning“ og i „Sjællænderen“ af Forfatteren til nærværende Bog.

Paa Skumme Banke var der ingen Beboelse og derfor fri Tumleplads for „Aander“ o. l., og her huserede den før omtalte Skumme So med sine 9 Grise. Ikke uden tvingende Nødvendighed vovede Folk sig efter Mørkets Frembrud forbi her, og kunde det ikke undgaas, tog man sig tit en „Hjertestyrkning“ for at sætte Modet op, men det skete ufravigeligt, at de paagældende kom op at ride paa Soens Ryg — som f. Eks. „blinde Niels“ — og havnede et eller andet mærkeligt Sted, hvorfra de med Møje fandt hjem, i hvilken Kalamitet Soen maaske dog ikke havde saa megen Skyld som de indtagne „Draaber“.

Ved Kirkegaarden kunde en trebenet Hare ses Natten igennem, og hvis Folk stod stille for at se paa den, tillod den sig at „grine“ af dem. Da „gamle Daniel“ engang vilde skyde den, tabte han Bøssen af Skræk.

Synske Folk vil ogsaa have set en So med 8 (9) Grise gaa ved Midnatstid omkring Stendyssen paa Matr. Nr. 12 i Skafterup, og det var farligt at komme der efter Solnedgang, da Soen ligesom Kollegaen, Skumme So, kunde gøre Folk vildfarne. En Karl, som tjente paa Gaarden,

spyttede en Morgen Blod, og Ejeren sagde da til ham: „Du har vist været ved Stenen, min Far“. Dette indrømmede Karlen; han havde været i Gumperup, og paa Hjemvejen havde han, da Føret var daarligt, slaaet Jorden af Træskoene paa Stenen. Ejeren selv pløjede en Pinsenat ved Dyssen, men blev saa forslaaet, at han højt og dyrt lovede, at han aldrig vilde prøve det mere.

Samme Ejer, Gmd. Chr. Hansen, var ellers ingen Sinke. Mens han tjente paa Fuirendal, skulde han en Dag køre en Vogn, læsset med 20 Tdr. Hvede, til Bisserup. Da Forpagteren bebrejdede ham, at han ikke havde smurt Hjulene, før der blev læsset, tog han ganske rolig Tjærerkanden, som hængte under Bagakslen, satte Skulderen til Vognfadingen og løftede det ene Baghjul fra Jorden. D derpaa tog han Lundstikken ud og smurte Hjulet, hvorefter han paa samme Maade smurte de tre andre Hjul. Forpagteren, som forbavset havde set til, gik sin Vej uden at sige mere.

I et Hus paa Stærresholm var det galt; thi den Murer, som havde bygget Huset, hængte sig kort efter og fandt sig derefter beføjet til at optræde som „Spørgelse“. Om Natten lød det, som om en Mængde Mennesker gik og rumsterede, og min Hjemmelsmand, som er født i Huset, oplyser, at man altid længe i Forvejen kunde høre, hvis nogen kom gaaende nordfra.

Sømmermose kaldtes forhen ogsaa tit for „Kuldenraa“ paa Grund af det barske Vejrlig ved Stranden. Engang gik en Kone fra Skafterup sammen med sin Søn fra Sømmermose ad Skafterup til. Ved at se sig tilbage opdagede hun et Lys ude over Sømmermose; det forsvandt og kom igen, og hun sagde da: „Der har altid været noget galt i Kuldenraa, og det er, F. ta' mig, ikke forbi endnu“. Det Spøgeri, hun saa, driver endnu sit Spil; thi det var — Vejrø Blinkfyrr.

Det fra saa mange Steder kendte Fænomen, at Hak-kelsemaskinen eller Maltkværnen gik om Natten, fortælles

ogsaa fra flere Steder, og i „Flødehøvshuset“ hørtes tit en mystisk Banken ude fra Køkkenet, og Husets daværende Ejer, Niels Larsen, sagde da: „Det er Margrethe Vogns (Vagns?), der mangler Tøj“ (med Mangelholten). Efter gamle Folks Beretning skal der paa Flødehøv have været Rettersted, og den Uhygge, der har knyttet sig til Stedet, har maaske sat sig Frugt i Fortællingen om „Fløhøvskællingen“, der ved Nattetid forulempede Folk, som havde det Uheld at møde hende.

Sct. Hans Nat kunde man opleve at se „Øvlehøv“ staa paa 4 gloende Pæle, og efter Gravning i en af Højene ved „Syvhøvsgaarden“ saa man i flere Nætter, at det „røg og spruttede op af den, som om der var Ild i den“.

Om Nedmaning og Gengangere fortælles ogsaa. Fuirrendal (og Kvislemark) kan prale med et „Aaskrig“, et paa Sjælland vist ret sjældent Fænomen. Skriget hørtes om Natten langs med Aaen og ind under Skoven. En Præst havde manet en Karl ned i „det sorte Hul“, en „Hulke“ i Aaen ved Præstegaardsmarken nær Skoleloden, hvor Vandet „løb rundt“; men om Natten kom Karlen op af Aaen og løb om med en Kobberkedel paa Hovedet, og saa lød Skriget: „Kom, kom! La' vær', la' vær'!“ Gik man efter Skriget, blev man lokket ned i Aaen. En Person fra Tornemark, som led af Vattersot og derfor vilde bruge Husraadet: kogte Aaleben og Drik af rindende Vand, gik en Aften ned mod Aaen og hørte Aaskriget, men var fornuftig nok til at vende om. I Hertz' „Efterretn. om gejstl. Embeder“ fra 1855 nævnes Sagnet om Aaskriget.

Pastor Tryde skal have haft den Evne at kunne bringe Gengangere til at holde op med deres Færd. Til et Sted, hvor han i en saadan Anledning blev tilkaldt, kom han ridende paa sin hvide Hest, og efter at han i sine Bøger havde „læst“ i Lo og i Lade, i Stald og i Udhus, var der ikke mere i Vejen.

Om Aarsagen til en af Kirkeklokkernes smukke Klang fortælles følgende:

For mange Aar tilbage i Tiden boede paa Fuirendal en adelig Frøken, som var meget haard mod sine undergivne. En Søndag Morgen, da hun skulde pyntes for at gaa i Kirke, kunde hendes Kammerterne ikke gøre det godt nok, og i sin Vrede herover lod hun den stakkels Pige binde til en Kakkellovn, hvori der var fyret stærkt. Derpaa gik hun i Kirke uden at bryde sig om den ulykkelige Piges Skrig, og da hun kom tilbage fra Kirken, var Pigen brændt til Døde. Nu vaagnede hendes Samvittighed; hun gik hvileløs om og kunde ikke finde Ro; thi overalt syntes hun at høre Pigens fortvivlede Skrig. Som en Bod for sin onde Gerning lod hun alle sine Smykker og sit Sølvtoj smelte sammen med Malm til en Kirkeklokke, som blev hængt op i Kirken, og som paa Grund af dette ædle Metal fik en herlig Klang (Dansk Folkemindesamling).

Engang, da Kirken skulde ombygges(!), fandt man i en af de tykke Mure et Bernelig, og det blev fortalt, at det var Kirstine Munk, som, mens hun boede paa Gaarden(!), havde født dette Barn, og for at ingen skulde opdage dette, havde hun gemt det i et Rum inde i den tykke Mur. Af den Aarsag kan hun ikke finde Ro i sin Grav, men færdes hver Nat paa Fuirendal, og mange gamle Mennesker mener at have set hende (Dansk Folkemindesamling).

Et Sagn fra Sognet findes i Jens Kamps Samling af Folkeminder og lyder saaledes:

Paa Fuirendal var en gammel Ladelænge. Den skulde efter Sagnet sammen med Gaarden være bygget af en berømt udenlandsk Mester. Da Bygningen var færdig, sagde Mesteren, at hvis der manglede et Søm eller en Nagle i hele Bygningen, forlangte han intet for sit Arbejde. Ved nøje Eftersyn viste det sig dog, at der ingen Nagle var i Rygningen af de to yderste Spærretræer i den østre Ende af Laden. Nogle mente, at Herremanden selv havde ladet Naglen trække ud for at narre Bygmesteren for

Lønnen. Da Bygmesteren saa det, blev han saa forbitret, at han sprang op for at sønderhugge Tømmeret, men han tog sig i sin Vrede ikke i Agt og faldt ned og slog sig ihjel, saa Laden fik Lov at blive staaende.

Ret naturligt er de fleste Sagn knyttet til Herregaarden, og Overleveringen vil ogsaa vide, at en af Fuirendal fordums Forpagtere var noget „mystisk“. Saaledes fortælles om ham, at Folk paa F. tit hørte hans Vogn køre ind i Gaarden, men naar de kom til, var der ingen. Han saas ogsaa tit sidde bag Vinduet i Kontoret, endskønt man vidste, han var bortrejst. Engang kørte han og en Gaardejer, der var hans Nabo, sammen, men pludselig stod Vognen stille, og de to kraftige Heste kunde ikke trække den lette Vogn af Stedet. Forpagteren sagde da til Gaardejeren, at hvis han vilde staa af og løfte Bagvognen op fra Jorden, skulde de nok komme videre, men hvis ikke, kunde de faa Lov at holde saa længe, det skulde være. Gaardejeren gjorde det, og straks kunde de køre videre. (Meddelelse om denne Køretur af Gaardejeren Sønnedatter til „Dansk F.“).

DAGLIGKAAR OG DAGLIGVIRKE

Livet i Sognet har jo rimeligvis i det væsentlige formet sig baade i Sorg og i Glæde som de fleste andre Steder, men „gammel Sæd og Skik“ er dog vist forsvundet hurtigere end paa saa mange andre Egne. Der er nu intet tilbage, og desværre fik jeg ikke begyndt mine Optegnelser, mens der endnu var en Del gamle Mennesker, der kunde fortælle lidt om Livet i fordums Tid.

„Kulturen“ har ændret alt, og kun glimtvis træder et Fortidsbillede frem i svage Omrids. De fleste rigtig gamle Gaarde og Huse er nedrevet og opført i ny Skikkelse eller „rettet op“, saa at Særpræget er forsvundet. Bindingsværket og det hyggelige Straatag maa efterhaanden vige Pladsen for Grundmur og Tegl, Cementtagsten, Tjærepap eller det værste af alt, Bølgeblik.

Den gammeldags Klædedragt var forlængst forsvundet, da jeg blev født; jeg mindes endnu enkelte Personer i Vadmeldragter, blaa eller graa, og min Farmoder gik med Hovedlin, hvorimod Huerne med Guld- og Sølvnaker og de brede brogede Silke-Hagebaand havde deres Plads i en Dragkiste, hvis de fandtes. Jens Jacobsen, Nyrup, har fortalt mig, at hans Farbroder, Gmd. Peter Christensen i Kvislemark, gik med gule Skindbukser, hvide Strømper med indstrikkede Figurer, tværstribet, sølvknappet Vest, lodden Hue eller rød, strikket Hue med Top, Træsko eller Sko og stor Merskumpibe. Denne Dragt købtes langt senere paa en Auktion i Bisserup af Justitsraad Lützen.

Om den jævne Mands Liv og Virke i Sognet kan ikke fortælles synderligt efter de Kilder, der har staaet til min Raadighed. Han er ikke gaaet over „i Historien“ som Herremænd, Præster og Degne.

De før nævnte Skattemandtaller, der for Korsør Lens Vedkommende strækker sig fra 1566 til 1621, oplyser os om Skatteydernes Navne, om deres Husdyrs Antal eller om Pengebeløbet, de skal yde. Fra 1566 findes et „Register paa then nødeschatt offuer Korsør Læn, som schriuffs effter Martini Aar 1566. Saa huer mand gaff aff huer ox, huer koe, huer hest fire schelling, aff huer øg, aff huer kalff, huer suin, huer føll, huer foer, huer giedt, hand otte, en schelling dansche“, og i „Vindinge Sogn og Bye“ nævnes bl. a. Oluff Mouritzen, der har en Besætning af 4 Øksne, 5 Køer, 4 Ungnød, 3 Kalve, 8 Faar, 2 Svin, 4 Heste, 7 Øg og 1 Føl.

Om Skafterup skrives, at Byen 1652 ingen Bol havde, men „mest en Del Enemærke-Indelukker aarlig“.

Matriklen af 1664 giver Oplysning om Navnene paa Sognets Fæstere og deres Hartkorn samt om, hvem de maa svare deres Landgilde til, f. Eks. „Ærkebispem“ (Hans Svane), Niels Trolle til Trolholm eller Universitetet (3 Bønder i Tornemark). Rasmus Andersen i Tornemark maa til Sandby Kirke svare 8 Tdr. Navnene paa Husmændene og Beboerne af Gadehusene i de forskellige Sognebyer anføres ogsaa.

Gennem de skriftlige Forarbejder til Matriklen af 1688, f. Eks. Markbogen fra 1682 og Modelbogen fra 1686, faas mange interessante Oplysninger. Saaledes faar vi i Markbogen at vide Navnene paa de 3 Vange, hvori de 4 Byers Jord var delt, og Navnene paa de Aase, hvori Vangene igen deltes.

Tornemark Byjord var delt i „Møllemarken“, der omfattede Jorderne Nord for Vejen til Fuirendal og Nord og Øst for Byen, „Heslemarken“ eller Skovmarken, der begyndte med Matr. Nr. 10a og 9b og begrænsedes mod

Sydvest af Matr. Nr. 13 og 18 a og b. „Liungmarken“ omfattede Resten af Byjorden Syd og Vest for Byen.

Over Tørnemark By og Byjord findes et Kort fra 1790, og paa dette er Navnene paa de forskellige Agre angivet, dog tit i en Form, der afviger meget fra Markbogens. I Løbet af de c. 100 Aar er nogle Navne forsvundet, og andre er kommet til, saa efterfølgende Navne fra Markbogen kan ikke alle stedfæstes til de forskellige Matrikelsnumre, som ellers anføres i Parantes.

I Møllevangen træffes Navnene: Wangeleds Agre og Humper (Humper betyder et lille Stykke Jord uden for det egentlige Agerland) — Snauerne (Snave = sid Mark), Kuelds (Kelds el. Kilde) Humper, Kuuls Homper (Kul = Høj), Grancke Agre, Kalle (Kalve) Homperne (2 a) — Mag (magelige, bekvemme) Agre, Aske Agre, Giesling (Gæsling) Homper, Suurepildtz (sure Pils) Agre (5) — Mølle Agre, Barn Agre (6) — Buulhuckerne ved Weiermøllen (maaske et Sted, hvor man har hugget Træ, f. Eks. til en Harvebul), Møllehafuerne (-haverne), Gadelengs Agre og Homper (langs Gaden), Gieeretofft Agre (Gærdetoft?) — Pengs Agre, Presteholmen ved Lønnemose (rimeligvis Fejlskrivning for Bønnemose), Nørre og Lille Brente (Skraaning), Tolsnaus Agre, Skielbecks Bierig (Skelbeksbjerg), Hafre (Havre) Agre (7) — Lønnehøfs (Loddenhøjs) Agre og Homper (3 a) — Pille Agre, Døde Mands Wraa (Vraa = Krog), Bølmosse Homper (rimeligvis Bønnemose — Sognepræst Klyne kalder Mosen for Bønnemose), offuer Broropstigen (over Brorupstien), Kalletorns (Kalvetorns) Agre (4) — Brovangs (Bro over Aa) Agre og Homper, Langehøys Agre, Staalens Vraa, di smaa Hafre Agre ved Schielbecken, Kaalgaar Homper, Bønnemossebær (-bjerg), Brorupgaul (Gavl = Enden af Ageren mod Brorup — 7).

I Heslemarken forekommer: Bye Aasen, Kals (Kalve) Agre (12 a) — Leer Homperne, Stigs (Stis) Homper og Aas (11) — Øylemosse Homper, Øulehøys Aas, Uglehøys og Uglemoseholms Homper, Galbo Aas (maaske bred

Strimmel ved Gærde), Steens Aas (10 a) – Skidenbecks Aas og Lortebecks Aas (dette sidste mindre fine Navn til en Bæk kendes endnu), Ny Leedtz Stente Aas (Led i Gærde, Overgang over Stengærde), Sinkekiers Aas, Die Homperne, Kude Humperne, Guldhøyg Aas, Presteholmen, Undebecks (onde Bæks) Aas – Tockeskoufs (Tokke var uregelmæssige Stykker af Mark, Eng eller Skov uden for den rebdelte Jord) Aas (12 b) – Harrebøls (Harvebuls) Aasen (21 b) – Tiørneds Wraa Aas (Tjørnekrog – 19 a) – Monsevanding Støcker, Diefuels Wraa (Djævlekrog) Aas (20 b) – Lauinds Hesel Aas, Lages Hesle Aas (lange Hassel Agre?), Ugle Wraaen (9 a) – Breemaskou (jævne Engs Skov? – 19 b) – Suen Røds (Rydning) Støcker, Togrød Aas, Perrehøys Støcker, Høye Aas, Gyllings Wraa Homper (Jordgyling, et Fuglenavn), Skouhessemosse (Skovhasselmosse) Homper, Boguede (Boghvede) Rud (Rydning) Homper, Wers Holm Støcker, Askehomperne – 5 Homper ved Kagehøy (Kag = Kar, Tønde), Kagehøys Agre (9 b), nogle Homper ved Heslestente.

Den tredie Vang, Liunge Marken (Lyng, Lung, den fastere Del af en Mose) har Navnene: Ellemose Aas, Guldhøys Aas (13) – Lille Skom Aas, Krog Agers Homper og Aas (15 a) – Ørbjærg (Ør = Grus) Aas, Skom Aas, Skiftekieer Homper (16 a) – Smede Aasen, Sandhomperne, Døderød Aas og Homper, Laurs Schreders Stupe, en Holm ved nye Sø (Nysø-Mosen), nemlig Snerpe Stup, Skiering Wraa, Haurerøds (Rydning til Havre) Holm – Hesthafue Homperne og Aas, en Aas kaldis Ved Skafterup Weyen, Kocke (Kok = Bunke el. Hane) Holmen (17) – Touget koie Aasen, Langehøys Agre og Homper, Tykesnaus Agre, Giermands Tued (Gærdemand, Gildeborders Tved), en Aas kaldis Monsieur Bekager (Beks Ager), Harrings Rud – Sandager Aas, Ellekiers Homper, Ellingekiers Homper ved Hellerne (flade Sten), Dies Agre (18 a) – Harring (muligvis Harre = Fyrste) Høys Aas (18 a?) – Mikels Venge, Byager Aas, Knare Kield (Knare

= Lyden af et Hjul – Kilde) Ager, Søkiers Homper, As-sermose (Askemose) Homper og Holm, en Aas kaldis bag Byes tycke, Sandhomperne ved Torbens tycke, Monse tyke (muligvis Tokke).

For Fuirendal Hovedgaards Vedkommende oplyser Markbogen, at Bygmarken kaldes Liunge Vangen og omfatter: ... ved Bøge Biere udi Skofuen, de smaa Stykker ved Teil Søe, Nyby Marck, Boghued Venge og Koe Hafuen. Rugmarken kaldes Møllemarken, og i denne findes Navnene: Ved Stig Gierdet, en Aas ved Sig Gierdet. Fælleden, som kaldes Skou Marck, har følgende Navne: Hafue gierdet (Havegærdet), Østen for Sorte Kilde, de Stycker i Tiørlandtz Vraa, en Sloge ved Trondte Mossen (Trunte = Stub), ... Enghafport, ... bag Tycken, Vesten for Sorte Kilde, Ved Storcke Redet, Ved Koe Hafue Gierdet, bag Koe Hafuen, Bønder Hafve Aass, Østen for Lunden, Trundte Mosse Humper.

I Skafterup, „som ligger i Trolholms Birk“, kaldes Rugmarken for Sønder Marken og omfatter Matr. Nr. 6, 3, 7 a, 20, 21, 17, 31, 16, 30. Den har Pøudeholms Aas (6), Wengis Agre (3) – Toffte Agre, Bybierig Aas (7 a) – Brimmeholm Aas, Buxehøys Holmen, Breedlands Holms Aas (17) – Kammes (af Jordkamme?) Holmen (16) – Kragekiens Homper, Tyre Homper, Hans Christensens Holm, Egs (Ege) Homper og Aas, Steens Agre Aas, Elløff Aas, Stenkiste Aasen, Skielholmen, Lange Røds Holm og Homper, Hest Hafue Aasen, Lind Agre, Presteholmen, Espe Høys Aas, Borøds Aasen, Stackne (korte) Boreds Agre, Brente Homperne, Stente Agrene.

Bygmarken, som kaldes Høys Marken, omfatter Matr. Nr. 5, 19, 4 b, 18, 8 b, 22, 23, 9, 16, 24, 11 a og 11 b, og i den findes følgende Navne: Flackemands Agre (flade Engs A.?), Lyng Ager Aas (5) – Fransholm Aas, Ørnekoestykerne (maaske Ørnekol = Ørnebakke), Sandager Aas, Giedsteen (Gedesten) Agrene (4 b) – Toufte Homper, Flødhøy Aasen, Eske Ager Aasen, Smede Aasen, Suine-

høys Aas (Svinehøj), Wom Aasen, Hullemands Homper, Draie dys Homper, Nyshøued Ager, Sylene Aas, Stolpes Agre – Toute (Tofte) Agre, Kirseber Agre og Homper (8 b) – Baren (bar = fattig) Agre, Kaalager Aasen – Krukehøye (krukkeformet – 9?), Huedeland Ager, Lyngager Aas, Raunsholt (Ravneskov) Aas, Krogager Homper og Aas, Stackhøyliden, Røgle Aas, Mølle Weis Homper (9) – Hønes Agre, Lynghomperne, Kiels Agre, lille Kiels Agre Aas, Høyemose Ager, Møllebjerg Aas (16) – Gaase Agrene, Halager Aas – Børnebek (Bjørnebæk?) Aasen, Preste Vraes Agre, Graauen (grove) Aas, Aske Homperne (11 a).

Mellemmarken, som er Fællid, omfatter Resten af Byjorden og har Navnene: Byagre, Hullehomperne (Homper med Huller), Ledsagre Aas, Bagneholms (bageste?) Aas, Kersagre Aas – Sandholms Aas, Tiørneholms Aas, Bøsekielde Aas, Kors (ved Korsvej) Agre Aas (15) – Stente Homper, Rings Weds Aas, Stompe (korte) Agre, Fredags høfuid, Stenkiste Agre Aas – Magel Olt (store Skov) Aas, Suerte (sorte) Kiers Homper, Bastholms Homper, Mad Eygen (14) – Storcke Agers . . . , Rendebierges Aas, Smidels (Smideler?) Homper, Efueleholm (Æbleholm), Leeretz (Lærreds?) Agre (12) – Trunemands Aas, Perretres Vraar, Heines Homperne – Øslekiers Aas (paa Kortet fra 1798 kaldt Ørsløvkær), Stesholms (Stærsholms – Stargræs) Aas (13) – Steensholms Banke, Magaards Homper, nogle Styker Wed gamle Bastholms (af Træer, hvis Bast brugtes til Tovværk – maaske Vidje) Led, Herredtzholms Aas, Atholms Aas, Høye Atholm, Lang Ager, Koehomperne, Aulen Aas, Niels Madsens Banke, Veholms Aas, det yderste Stedtzholm – Stiessnaue (28).

I Markbogen har Landmaaleren Wentzel Ausick skrevet: „De to Byer Bisserup og Nyrup har deres Marker tilsammen, og deres Jord med Undtagelse af nogle smaa Vænger aldeles er blandet“.

Paa Grund af dette Fællesskab er det ikke muligt at

foretage en korrekt Deling af Marknavnene mellem de to Byer, men i Hovedsagen lader det sig dog gøre.

Den ene Vang, Bygmarken, kaldes „Biserup Bye och Wenges Marcken“ og synes efter Markkortet fra 1781 at omfatte det meste af Nyrup Jorder. Af Navne forekommer: Bog (Bøg) Agers Aas, Boghumper, de smaa (og store) lang Ager, Stumpe (lille) Kiers Aas, Garkone (Gaardkone) Aas Humperne, Gesten (højtliggende Sted) Aas, Flackemarckens (flade Mark) Humper og Agre, Fløyhøyd (Flødehøv, Flædehøy) Agre, Stendøs (Stendysse) Agre og Humper, Gulkiern (gule Kær?) Agre, Kal (Kalve) Agers Aas, Tyre Humperne, Tote (Tofte) Humper, en Wenge kaldes Houfmand (Hovmand, Hofmand) Wraa, tvende Wenger kaldes Preste Wenge, Sommer Mosen (rimelig Sømer, Sømyr, Mosen ved Stranden), Nybyes Marcken, Nybyes Krog. Efter Hoverireglementet 1769—71 har Peder Hansen og Ole Ibsen hver $\frac{1}{3}$ af „Nyby Wraa“ og gl. Jens Pedersen og Anders Nielsen hver $\frac{1}{6}$.

I Rugmarken, som kaldes Holmevangen, er de fleste Navne fra Bisserup. Der nævnes: Tange (smal Strimmel) March, Tange Bankes Aas, Lille Bredlengt Aas, Lille Langager Aas, Store Lang Agere, Tangmad (-eng) Humber, Storch Reds (Storkerede) Holm Agere Aas, Berrels Madts (Engs) Homper, Lille Leer Biergs Humper, Rouge Røds (Rydning til Rug) Holm Humper, Leer Bierig Ager, Schweinhøfs (Svinehoved) Humper, Schweine Humper, Lange Sand Agers Aas og Humper, Die Humper ude ved Skellet, Hiordt (Hjort) Ager Aas, Elløfs (Ellehøjs?) Ager Aas, Stende Ager Aas, Wonges Leed (Vangeled) Agere, Dammagers Aas (maaske af Dam, Vold), Lange Bred Lenge Aas, Elle Biere (Ellebjerger) Aas, Gaar Ager Aas, Forre Kieldes (Fure el. Faare Kilde?), Agers Aas, Worbber Mose Ager Aas, Frøes Kilde Aasen (Frø = Frejr). Aske Stent Ager, Steenagerne, Gaed (Gade) Agerne, Schiedne (skidne, urene) Agere, Guldhøys Aasen (maaske efter en Høj, hvori der er gjort Guldfund af Danefæ).

Til Nyrup hører Rauven Holdts (Ravneskov) Aas, Paa Staage Brinche ved Staage Bech Agere Aas, Dee Humper ved Staubech (Staage Bech og Staubech er muligvis Navnet paa en Bæk, over hvilken man kom ved Hjælp af en Stage).

Den tredie og sidste Vang, Fælleden, kaldes Kircke Sties Marcken og har omfattet baade Bisserup og Nyrup Marker. I denne forekommer Navnene: Toffte Jorden, Lunds Ager Aas, Wester Toffte Jord, Gongelen (gyngende Bund), Snage Schnaufs Agre (skidne Agre), Quesløhøy Aasen, Swine Kilde Aas, Fule (Fugle) Høys Humper, Bagene (bagud?) Agrene, Harre Reckens (Harefældens) Humper.

Disse Navne kan vist alle henføres til Bisserup, medens der for Nyrups Vedkommende træffes: Brøns (Brønds) Agere, Roede Giieds (Rude Gærde) Humper, Grand (Gran) Agrene — Suends (Svends) Biergs Holmen, Lang Agrene, Flintehøys Aasen, Refve (Ræve) Agere (4a) — Roesletten (raa, slette), Piibere Tycks (Peber Tokke?) Humper — Stubbe Agrene (4c) — Wildgaase Agrene, Slutte Aasen (den sidste Aas), Aas Agrene, Tyere Humperne, Nyrups Tofter.

Blandt ovenstaaende Navne er flere paa Høje, og der er Sandsynlighed for, at flere af disse er Gravhøje, som nu er sløjfet, f. Eks. Guldhøj og Flintehøj.

Paa disse Marker med deres mere eller mindre mærkelige og mange Gange uforstaaelige Navne har Sognets Bønder gaaet og øvet deres Gerning i den knapt tilmaalte Tid, som Hoveriet levnedede dem. Selv om Marknavnene tilsyneladende ikke fortæller saa meget, giver de dog mange Oplysninger af Interesse, saaledes f. Eks. Navnet Frøes Kilde, som — forudsat Forklaringens Rigtighed — gaar helt tilbage til den hedenske Tid, hvor Guden Frej el. Frø fik sit Navn knyttet til Kilder, Lunde og Bakker.

Foruden de egentlige Marknavne skal nævnes nogle Navne paa enkelte Huse og Bebyggelser, Høje o. a.

I Overenskomsten mellem Klyne og Gunde Rosenkrantz fra 1648 nævnes „Klattebro“ (Klattebro i Tornemark) og „Ny Brow“ (Ny Bro), og i 1764 nævnes i Kirkebogen Mads Knudsen fra „Kampehuset“ i Tornemark, „Skyttehuset“ og „Klattehuset“ nævnes 1769. Fra Nyrup nævnes 1742 „Nyebyehus“; det bebos i 1801 af Johan Baltzer Werther, Skytte paa Fuirendal, og kaldes da „Nyboe Huset“. Folketællingslisten fra 1801 anfører „Bøgebjerg Huse“ og „Kohauge Huse“, og i Listen fra 1834 nævnes „Fuglevangshuset“. Det rigtige Navn for „Bønderengen“ ved Tornemark er nok „Bønderengen“ (jf. Bønder Hafue Aass, 1682).

Stednavneudvalgets Optegnelser har følgende Navne fra Tornemark: Galgebakke eller Retterbanke, der paa Generalstabens Kort er afsat paa Matr. Nr. 7. Her har tilsyneladende været Stedet, hvor Sognet har haft sit Rettersted, og hvor Udførelsen af de ubarmhjertige og barbariske Straffe, som Fortidens Jurister idømte, er sket. Om „Kaghøj“ anføres, at den ikke kendtes 1891, Askevænget (1862), Havresmade (Havreeng), Hammershus (det lange Hus tæt ved Kirken; dér var i gamle Dage en Høkerhandel, hvor Folk handlede efter Kirketid), Ravelinen (Forskanse el. Udenværk — kaldes for „Reolinen“) og endelig Nyboder, et Navn af nyere Dato. Under Fuirendal nævnes Kohaven, Erben (Eng), Lungen (Lyngen), Nysø, Grønbro (Grønnebro), Ostekarsleddet og Baadebanken.

Fra Skafterup er optegnet Bjørnebæk og Bjørnebæks Bro, Sømmermosehus og Flødehøyshus; desuden Lynghøj (sløjfet), Longhøj (1862) og Krukkehøj (1862). De sidstnævnte to Høje findes nu heller ikke mere.

Endvidere findes Navnene paa enkelte af Gaardene i Sognet optegnede, f. Eks. Stenkistegaard, Askeholmgaard og Sværtekjærsgaard, alle Navne opgivet 1862.

En rationel Opdyrkning af Jorden fandt ikke Sted i 1682, og mange Stykker af Bymarken nøjedes ikke med at hvile hvert 3. Aar, som Vangene ellers gjorde; thi man

træffer hyppigt efter Marknavnet denne Tilføjelse „saas i 2 Aar, hviler i 6 (10, 15, 16, 20) Aar“. I Modelbogen fra 1686 anføres, at i Skafterup hviler et Stykke Jord i Høys Vang 24 Aar og et i Mellemvang 30 Aar. Den oplyser ogsaa om Skafterup, at „Denne Byes Schou / naar fuld Olden er / kand føde 52 Svin“, og om Nyrup „Denne Bye og Bisserup og til Præstegaarden i Quislemark 16 Læs aarlig Gothø og 25 Høveders Græsning“. Endvidere, at der i Skafterup fandtes 2 øde Husmandssteder og i Tornemark 1 øde Gaard.

Den Tids Markredskaber var faa og ret primitive, og Husdyrholdet paa en Gaard et helt andet end nu. Naar der til Forspand for en Plov krævedes 6 Heste, maatte der holdes mange, og deres Antal oversteg Køernes. Svinenes Antal var heller ikke stort, og Hønsenes minimalt, hvorimod Faar og Gæs dengang fandtes i langt større Antal end nu. Skifteprotokollerne giver mange interessante Oplysninger om disse forskellige Forhold.

Ved et Skifte 1741 efter Grevskabsbonde Niels Pedersen i Skafterup anføres hans „Livsklæder“ til 1 graa Vadmeststrøje (1 Rdl. 1 Mk.), en gl. do. (4 Mk.), 1 do. (1 Mk.), 1 rød Vadmeststrøje (4 Mk.), 1 Skindvest (3 Mk.), 1 Par Skindbukser (1 Mk.), 1 graa Vadmel-Brystdug (12 Sk.), 2 Par Strømper (2 Mk.), 1 Par gamle Støvler (2 Mk.), 1 Par Sko (1 Mk.), 4 Hørgarnsskjorter (1 Rdl. 2 Mk.) og 1 Hat (1 Mk.) — en ikke just imponerende Garderobe.

I denne Forbindelse skal i sin Helhed anføres, hvad der ved ovennævnte Skifte fandtes hos en Bonde, som efter Skifteprotokollen at dømme synes at have været selvforsynet i Forhold til saa mange andre: 1 sort Vognhest, 15 Aar: 4 Rdl., 1 brun do., 10 Aar: 6 Rdl., 1 gl. sort, stjernet Hest, 18 Aar: 1 Rdl., 1 brun Hest, 15 Aar: 1 Rdl., 1 sort Hest, 5 Aar: 6 Rdl., 1 sort Haarseplag, 3 Aar: 6 Rdl. 4 Mk., 1 sort stjernet Hoppe, 7 Aar: 4 Rdl., 1 do., 12 Aar: 2 Rdl. 4 Mk., 1 sort Ko, 6 Aar: 4 Rdl., 1 hjelmet do., 8 Aar: 4 Rdl., 1 grimet, 5 Aar: 4 Rdl. 4

Mk., 1 sort, 6 Aar: 4 Rdl., 1 sort Kvie: 2 Rdl. 4 Mk., 1 sort hjelmet: 2 Rdl. 4 Mk., 2 sortdragede Studlinger i 3. Aar: 5 Rdl. 2 Mk., 3 Fjorkalve: 4 Rdl., 3 Mælkekalve: 1 Rdl. 2 Mk., 14 Stk. Faar med deres Grøde: 14 Rdl., 9 Stk. Svin: 6 Rdl., 6 Pattegrise: 3 Mk., 20 Stk. gamle og unge Gæs: 1 Rdl. 4 Mk., 1 Par Høns: 12 Sk., 1 Høne med Kyllinger: 12 Sk., 1 Hane: 4 Sk., 9 Bistader: 6 Rdl. Desuden de før nævnte Klæder og i en Kiste 2 Par Blaargarnslagen: 1 Rdl., 1 Par Hørgarnslagen: 4 Mk., 1 Pudevaar: 2 Mk., 3 blaa Agedyner: 3 Mk., 1 gul og hvid do.: 1 Mk., 1 Sengeklæde af Drejl: 3 Mk.

I Stuen fandtes 1 Fyrrebord med 2 smaa Skabe: 1 Rdl., 1 gl. Fyrbænk: 4 Sk., 1 liden do.: 2 Sk., 1 gl. Fyr-Gaasebænk med 6 Rum: 1 Mk. 8 Sk., 1 Skraaskab af Eg: 4 Mk., 3 Hyldefjæl: 6 Sk., 1 Ege Sengested: 1 Rdl., hvori 1 Olmerdugsoverdyne: 1 Rdl. 2 Mk., 1 do. gl. Underdyne: 4 Mk., 1 gl. blaadiektens do.: 4 Mk., 1 linned blaadiektens Hoveddyne: 2 Mk., 1 do.: 2 Mk., 1 Olmerdugs Hovedpude med Pudevaar: 2 Mk., 1 do.: 2 Mk., 2 Blaa-garnslagener: 3 Mk., 1 Hørgarnslagen: 2 Mk., 1 linned Lærreds Omhæng: 4 Mk., 1 Fyr Sengested: 1 Rdl., hvori 1 Olmerdugs-Overdyne: 1 Rdl. 4 Mk., 1 linned blaadiektens Underdyne: 1 Rdl. 4 Mk., 1 gl. do.: 1 Rdl., 1 do.: 1 Rdl. 4 Mk., 1 linned, sribet Hoveddyne: 3 Mk., 1 Olmerdugs Hovedpude: 1 Mk. 8 Sk., 1 blaadiektens do. med Pudevaar paa: 1 Mk. 8 Sk., 1 grønt Hvergarns Omhæng: 1 Rdl., 1 Fyrrefodskammel: 4 Sk., 1 Jern Kakkelovn: 4 Rdl., 1 Egekiste: 1 Rdl. 2 Mk., 3 Bøgstole: 12 Sk., 5 gl. Hynder: 1 Mk. 4 Sk., 1 Fyr Skammel: 2 Sk., 1 liden Flint, gl.: 3 Mk., 2 Messing Lystager: 2 Mk., 1 gl. Tinfad: 12 Sk., 8 gl. Tintallerkener: 3 Mk., 2 gl. Kurve: 2 Sk., 2 Sibøtter: 6 Sk., 4 Lurfade: 4 Sk., 1 Jernstang: 1 Mk., 1 Manglefjæl og Stok: 2 Sk., 1 liden Jernvægge: 4 Sk., 1 Flødebøtte: 4 Sk., 1 Lerkrug: 1 Sk.

I Kammeret var 1 Sengested med Dyner og Puder, 1 Egekiste, 2 Fyrrekister, Hynder m. m. og i et andet

lidet Kammer en Del Redskaber. I Stegerset 1 gl. Bryggerkedel og 3 store Fierdinger: 2 Rdl. 4 Mk., 1 Jerngryde: 1 Mk., 1 Kobberkedel: 1 Mk. 2 Sk., 1 do.: 4 Sk., 1 gl. do.: 2 Mk., 1 liden Messing do.: 1 Mk., 1 Malmpande: 4 Mk., 1 gl. Ege Ølkar: 1 Mk., 1 do.: 4 Mk., 1 gl. Tønde, 1 gl. Tønde til Drank, 2 Vandspande, 2 Stripper, 5 Sibøtter, 1 Øl Fierding, 1 gl. Egeskab, 12 Træ-tallerkener: 12 Sk., 4 Smøræsker, 6 Lurfade, 1 Jydekrukke, 2 Lerpotter, 1 Lerkrukke, 8 Sække: 4 Rdl., m. m.

I Gaarden fandtes bl. a.: 1 Færredsvogn, beslagen med ald Behør: 8 Rdl., 1 Plov og 1 Harve med ald Behør: 1 Rdl. 4 Mk., 1 Træhøstevogn med ald sit Behør: 4 Rdl., 1 Trumle: 2 Mk., 1 Slæde: 2 Mk., 1 Hjulbør: 1 Mk., m. m. I Huggehuset var 19 Stk. Redskaber o. l., og i Karlekammeret var 1 Fyrffjæle Sengested, 1 Overdyne af Vadmel, 1 linned Underdyne, 1 gl. linned Pude, 2 Hovedpuder, 2 Blaargarnslagener. Ialt for 176 Rdl. 3 Mk. 5 Skilling.

Dette omhyggelige Skifte er foretaget af Forvalter Otto Lindam, Fuirendal, og Søren Nielsen og Hans Christensen, begge af Skafterup: Værdien af, hvad der fandtes paa Stedet, kaldtes „Boens Middel“, medens „Boens Besværing“ (el. „Afgang“) var: I. Hvad der skulde findes af Besætning, Avlsredskaber, Føde- og Saasæd. II. Restancer af Skatter og Landgilde og Udsættelse paa Bygningerne. III. Løntilgodehavende for Tjenestefolkene. Efter Forordning af 1701 skulde der paa en Fæstegaard være „et Plovbæst“ for hver Td. Hartkorn og 1 Vogn, 1 Plov og 1 Harve for hver 8 Tdr. Hartkorn. Paa 1/2 Gaard forlangtes 4 Plovbæster, 33 Rdl., Plov og Vogne for 8 Rdl., Vintersæd 20 Skp. à 1 Mk. 4 Sk. Til Vaarsæd: 5 Tdr. Byg à 7 Mk., 3 Tdr. Havre à 4 Mk., og til en Harve at bekoste 3 Mk.

Ved et Skifte 1701 efter Mette Hansdatter i Torne-mark bliver Resultatet opgjort saaledes: Foruden den gamle Rest skyldig til Husbonden Anno 1700: Landgilde

3 Tdr. Byg à 7 Mk. = 5 Rdl. 1 Mk., 4 Skp. Laanekorn: 3 Mk. 12 Sk., 2 Skp. Ærter: 1 Mk. 8 Sk., Gaardens Brøstfældighed i det mindste 11 Rdl. 1 Mk., Kongl. Skatter for April Kvartal, Matricul. Skat indeværende Aar 4 Mk., Juli Kvartal 1 Rdl. 4 Mk., Børnegods 29 Rdl. 3 Mk. 2 Skill. Forskellige Gældsposter, Hustruens Begravelse har kostet 13 Rdl., som Manden skal have af Boet, Tjenesteløn 10 Rdl., Skiftebekostning med Stempel og Vurderingsmænd 4 Rdl. Ialt 85 Rdl. 10 Sk. „Boens Afgang“ foruden den gl. Rest bliver da i Penge 162 Speciedalere 2 Mk. 14 Sk.

Skatter og Afgifter i 18. Aarh. var tyngende, og Udbyttet af Jorden af forskellige Grunde saa ringe, at Livsvilkaarene, trods al Nøjsomhed, var meget trykkende. I Aaret 1749 dømtes en Bonde i Tornemark fra Gaarden, fordi han i 3 Aar intet havde betalt. Hans Besætning og Bo vurderedes til 29 Rdl. 1 Mk. 12 Sk. Han vilde ikke have med Gaarden at bestille, skønt Herskabet lovede at hjælpe ham. Det kneb tit for Herskabet at faa nogen til at overtage en ledig Gaard. Saaledes fik Lars Nielsen i Nyrup ikke mindre end 3 at vælge imellem, og han valgte den i „Dalen“, hvor han klarede sig nogenlunde, fordi han byggede en Smedie ved Gaarden. Fællesskabet og Hoveriet hæmmede i Sognet som andre Steder Bonden i at faa det rette Udbytte af Jorden. Det før nævnte General Hoveri-Reglement giver for de forskellige Bønder Oplysning om Udsæd af Rug, Byg og Havre, om aarlige Læs Hø, om Overdrevsgræsning, om Humle og Frugttræer, om Hartkornet efter „Nye Matricul“ og efter Ligning, om den foresatte Landgilde i Penge, Rugmel, Rug, Byg, Havre, Lam, Gæs, Høns, Æg og „Københavnsrejser“. Denne sidste Form for „Afgift“ synes dog ingen i Sognet at have været belemret med. Den sidste Rubrik, „Particuleurobservationer“, giver enkelte knappe Oplysninger af Interesse. Der staar saaledes om Tornemark: „Jorderne er Ler og Sand af maadelig Bonitet, giver ellers jævnt gode Afgrøder, naar Jorden kunde blive forsvarlig

gødet, som formedelst Kvægsygen ej kand ske“. Om Skafterup skrives: „Jorderne er i slet Tilstand af Mangel paa Gødning, siden Kvæget stedse har død i denne By“. Om Bisserup siges 1769, at Jorderne er mest Skovjorder og Sand og derfor „ikkun slette“.

Om Kvægpestens Hærgen i Landet kan faas Oplysning i de fra Amtmændene indsendte Beretninger, der nu findes i Rigsarkivet, og for Antvorskov og Korsør Amter giver Amtmand Villum Berregaard følgende Indberetninger: „... at hidtil ... er i Antvorskov og Corsør Amter, Gud ske Lov, ikke fornummen noget til dend her udi Landet paa andre Steder grasserende Sygdom iblant Horn-Qvæget. Men ifald sligt, hvad Gud i Naade forbyde, skulde ytre sig ...“ skal han give Indberetning (11/7 1745). Den 22/8 1745 indberetter han, at han i begge Amter har forbudt „at opgive Ævret“ og paabudt, at Folk skal holde Indhegningerne vedlige og Hyrden Ledene, hvorved forebygges, at besmittet og ubesmittet Kvæg faar „Communication med hinanden“.

Inspektør Lindam meddeler (2/2 1749), at der hos Bønderne paa Grevskabet „henfalder en Del Bæster af en almindelig Sygdom, som der paa Egnen grasserer“. Paa Holsteinborg Grevskab er død 45 Høveder (20/11 1749), og senere (8/1 1750) meldes, at der paa Holsteinborgs Gaarde og Godser døde 343 Stkr. af „den desto værre endnu temmelig grasserende Qvæg-Syge ... en samlet Spec. paa de Qvægs Høveder, der ialt, siden Qvæg-Sygen paa nye begyndte og indtil Aarets Udgang af samme Svagheder bortdød“.

Den 25/10 1750 indsendes en Specialfortegnelse over Bøndergodsets Hartkorn „paa de Gaarde, hvor Qvæg-Sygen fra 12. Maj 1749 til 20/7 1750 har grasseret, til derefter at nyde den ved Forordningen af 20/7 allernaadigst forundte Skattefrihed“.

Paa Fuirendal Gods døde 184 Høveder, og paa Holsteinborg og Sninge 375 Stkr., i Antvorskov og Korsør Amter ialt 4741 Stkr.

Om Hoveriet oplyses, at 19 Bønder i Tornemark By gør Hoveri til Fuirendal; fra Bisserup nævnes en Gaard, som er fri for Hoveri, og 3 Husmænd, som undertiden „een eller anden“ er fri for Hoveripenge imod at forrette Ugedage. For de fleste af Tornemark Husmænd er den fastsatte Landgilde 4 Rdl. 1 Mk. og 8 Sk., „men de iblandt, som gør Ugedage, fri for Huspenge at betale“. Om Bisserup Gaardmænd staar anført: „Disse 12 Gaardmænd har fra gammel Tid af forrettet Hoveri for 7 Bønder, som ordentlig imellem dem er inddelt. De have 3 Marker og nogle af dem Vænger, som delvis hviler og skal besaas er næppe 1/4 Miil liggende fra Holsteinborg, hvortil de gør Hoveri“. Senere staar om dem „Har lidet Frugttræer i deres Hauger, dog ikke til at sælge“.

Fra Skafterup maa 18 Bønder gøre Hoveri til Holsteinborg, og „de har 3 Marker og 1 Enghauge“ og „Skov til denne By“ af Skovskyld 2 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Tre Bønder i Nyrup, som hører til Fuirendal, gør Hoveri til Holsteinborg, „hvorfor Hr. Greven betaler aarlig til sin Fru Moder 6 Rdl. 3 Mk.“ Gaardejer Lars Nielsen i Nyrup er imod Hoveripengenes Betaling fri for Hoveri til Fuirendal.

Da Stavnsbaandet var løst, og Hoveriet skulde fastsættes, blev der i Aaret 1792 mellem Grev Heinrich Holstein og Fæstebønderne oprettet en Kontrakt, som ret udførligt er omtalt i „Sorø Amtstidende“ for 27/5 1930, og hvorfra skal anføres: Pløjningen for en Bonde regnes højst til 8 Dage om Aaret, 1 Dag om Sommeren, 2 Dage om Efteraaret og 5 Dage om Foraaret og aldrig mere end 3 Dage i en Uge. Høsletten regnes til 4 Uger, men kan den forrettes paa mindre Tid, skal intet andet Arbejde kræves i Stedet. Kornhøsten er ogsaa sat til 4 Uger, og her fordres af hver Bonde 4 Dage ugentlig og hver Dag een Høstvogn samt 6 Vognbud eller i Stedet 4 voksne Bud, Karle, Drengene eller Piger, som kan udrette Arbejdet forsvarligt. Er Bønderne mødt til Høstarbejde, og det

bliver Regn, saa Arbejdet maa ophøre, godtgøres en saadan Dag ikke den hovpligtige, hvorfor han selv maa give Agt paa Vejret, inden han møder. Tærsketiden regnes fra midt i September til 8. Maj. Hver Bonde skal fremsende et forsvarligt Tærskbud om Ugen, saa længe Forpagtning af Hoveristedet vedvarer, men, hvis denne ophører, tillige de sædvanlige Omgangstærskere. I saa Tilfælde bliver det for en Bonde 60 Dage, men behøves ikke saa mange, skal han ikke udføre andet Arbejde i Stedet. Efter Tilsigelse skal han aarlig fremsende 12 forsvarlige Bud til Kornets Rensning. Gødskning skal ske ved Midsommertide eller 14 Dage efter Tilsaaning, og Udkørsel, Spredning og Nedpløjning være sket inden 24. Juni.

Hver Bonde skal til Tørveskær aarlig yde 5 Dage med 2 Arbejdere og skære og hjemkøre 8 Læs Tørv à 400 Stk., naar en Tørv er 9 Tm. lang, 6 Tm. bred og 3 Tm. tyk. Til Tørvenes Pasning, Røjling og Hjemkørsel forlanges af hver Bonde aarlig 4 Spanddage og 8 Gangdage. Fra Holsteinborg Skove skal hver Bonde aarlig til Holsteinborg eller andre Steder paa Godset hjemkøre, naar det forlanges, 1 Favn Brænde (4 Bønderlæs = 1 Favn) af 4 à 5 Kvarters Længde, men hvis Herskabet ligger ved Gaarden og skal bruge Brændet til „Hofholdning“, kan det forlanges, at hver skal hjemkøre 6 Favne. Bonden skal selv fælde og kløve Træet og opslaa 2¹/₂ Favn Brænde aarlig, hvortil udfordres 16 Gangdage.

Om Vejanlæg, Oprensning af Grøfter og Opsætning af Stengærder har Kontrakten mange særlige Bestemmelser for at forebygge Uenighed.

Enhver af Godsets hoveripligtige Fæstebønder skal aarlig forrette 10 kørende Rejser paa 1–4 Mil, f. Eks. til Skelskør, Korsør, Slagelse og Næstved, enten for at bringe eller hente Varer. Til et Læs regnes 3 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg eller 5 Tdr. Havre. Et fuldkomment Læs regnes til 600 Pund. I godt Føre tages halvt Læs med hjem, hvis det begæres. Foruden disse Rejser kan komme Kørsel

efter Bygningsmateriale og Kørsler ved Gaardes Udflytning el. l. Alle Redskaber til Hoveribrug skal Bonden selv anskaffe og vedligeholde.

I Kontrakten specificeres Arbejdsydelsen saaledes: Een Dags Arbejde regnes, naar en Karl mejer 14000 □ Alen eller slaar Høet af 11000 □ Alen, tærsker rent 1 Trave Rug eller lige saa meget Byg, naar det kjøernes, eller 2 Traver Havre. Naar Langhalm skal laves af Rugfoderet, beregnes dette Arbejde aparte. Hver Karl skal skære 4 Læs Tørv eller 1600 Stk., opkøre og sætte dem paa Plads. En Pige skal i een Dag opbinde, hvad en Karl afmejer. Med en Vogn skal pr. Dag hjemkøres 5 à 6 Læs Hø eller Korn, gødes indtil 6 Skp. Land og pløjes een Lod i Marken.

Denne Kontrakt blev underskrevet af de 44 hoveriplichtige Fæstebønder og fik senere en Paategning, hvori staar, at de var fornøjede med den, men forventer, at hvis Kongen ganske ophæver Hoveriet, det da ogsaa maa ske for dem.

Denne Forventning gaar i Opfyldelse i Aarene 1807 (8)–11 og Præsten Seyer Mahling Beyer skriver 1820:

„Til denne (Holsteinborgs) saavelsom Grevskabets underliggende Hovedgaarde er intet Hoveri, som er afskaffet med faa Kørsel, som enhver kan fritages for mod 2 Tdr. Byg aarlig. Afgiften for Hoveri er aarlig 12 à 15 Tdr. Byg efter Bondegaardens Størrelse“.

Ækvivalenten for Naturalpræstationen blev i Almindelighed sat til 45 Rdl. for en Gaard paa 7–8 Tdr. Hartkorn.

Fra Hoveritiden skal jeg berette en lille Tildragelse: Før Udskiftningen laa der i Skafterup, hvor det gamle Brugsforeningsudsalg laa, en Gaard, hvori der boede et Ægtepar med fire Døtre og en Søn, der som Faderen bar Navnet Per. En Eftermiddag i det sildige Efteraar kom der ridende Bud fra Holsteinborg om at møde med 3 Bud til Hoveri næste Dag. Pigerne, som var 15 og 13 Aar,

skulde rense Kærne, og Drengen, som var 17 Aar, skulde tærskke. Næste Morgen ganske tidligt gik de tre Søskende efter endt Davremaaltid af Sted, men da der om Natten var faldet et godt Lag Sne, som nu var ved at tømme, „klampede“ det saa meget under deres Træsko, at de tit faldt og kun kom langsomt af Sted. De kom derfor for sent til Gaarden, og Ridefogeden, som ved Eftersyn i Laden havde set, at der manglede en Tærsker, stod i Porten, da de kom. De standsede paa Borgbroen for at stampe Sneen af, men da den første af Pigerne vilde gaa forbi Ridefogeden, slog han hende med Hundepisken. Da han løftede Pisken for at slaa den anden, sprang Drengen til og slog ham til Jorden, hvorefter de alle tre gik til deres Arbejde.

Efter nogen Tids Forløb kom to Mænd ind paa Loen, tog Drengen og satte ham op paa Træhesten, hvor han maatte sidde i to Timer. Saa blev han taget ned og fik et Brev, som han skulde bringe til København. Han gik hjem, fik lidt Mad med i en Pose og begav sig paa den lange Vandring. Da han kom til København, tog de ham og gjorde ham til Soldat, til stor Sorg for Forældre og Søstre. Da han ikke kunde skrive, og de heller ikke, hørte de kun fra ham, naar en eller anden Stakkel, der hjemsendtes fra Soldatertjenesten, lagde Hjemvejen over Skafterup for at bringe en Hilsen og det Bud fra Per, at han havde det godt.

Han var Soldat i 16 Aar, og da han som 33-aarig vendte hjem, var han en nedbrudt Stakkel, ødelagt af Gigt og Drik, saa var der Sorg, da han rejste, var der nærmest Fortvivlelse, da han vendte tilbage. Han levede i flere Aar, men blev aldrig til noget. Hans fire Søstre lovede hverandre, at hvis de fik en Søn, skulde han hedde Per, og det fik de allesammen. Min Hjemmelsmand i Skafterup siger, at Navnet i sin mere moderne Form „Peter“ bæres af mange i Familien endnu.

Udskiftningen af Sognets Jorder fandt Sted omkring

1800, Kortet over Skafterup By er fra 1798, over Tornemark fra 1790 og over Nyrup og Bisserup fra 1781.

Efter Udskiftningen begynder Gaardenes Udflytning at finde Sted, og i Folketællingslisten for 1801 nævnes Søren Pedersen, Christian Nielsen, Hans Pedersen, Jacob Nielsen, Hans Didrichsen, Niels Jensen, Jens Nielsen og Christian Jensen som Udflyttere fra Tornemark. Fra Skafterup er Udflytterne Hans Jensen, Anders Hansen, Christen Sørensen, Ole Nielsen, Niels Rasmussen, Rasmus Hansen, Hans Hansen, Peder Nielsen og Hans Jensen Feüler. I Nyrup: Peder Hansen, Hans Simonsen, Lars Pedersen, Niels Larsen, Hans Hansen, Kirsten Sørensdatter og Jens Hansen.

Et Eftersyn af de gamle Bykort, som f. Eks. Kortet over Tornemark, er interessant. Modviljen mod og Udgiften ved at flytte Gaardene ud fra Byen er Skyld i, at Markerne til de forskellige Gaarde straalere i Vifteform ud fra Byen. Paa Kortet ses ogsaa de gamle Marknavne, som Regel meget let læselige, men – som tidligere nævnt – ikke altid i Overensstemmelse med Navnene i Markbogen fra 1682.

Landbruget i Sognet har inden Fællesskabets Ophevelse vel staaet paa samme Trin som i andre Sogne, og kun lidt er at fortælle fra før 1800. Alle Minder fra den Tid er desværre borte. I ingen af Byerne findes det gamle Bystævne, og ingen kan oplyse om, hvor det har været. I Skafterup har det sandsynligvis været ved Gadekæret og ligeledes i Tornemark, eller maaske her paa „Halmtorvet“. Hvor Byhornet er blevet af, ved ingen, og Byvedtægten, som f. Eks. findes for Fodbys Vedkommende, er heller ikke til mere. Bykortet gik efter Sigende tabt ved en Ildebrand i nuværende Sognefoged Henrik Olsens Gaard.

Først omkring fra den Tid, Grev F. A. Holstein blev Ejer af Fuirendal, haves der nogen Kundskab om Landbrugets Standpunkt i Sognet. Greven tog sig ivrigt af at ophjælpe Bondestanden, særlig gennem det 1809 stif-

tede Industriselskab, der havde et saa alsidigt Program som: Spaders og Leers Forfærdigelse af Grevskabets Smede, Hør- og Hampeavl efter de af Selskabet givne trykte Anvisninger, Haveanlæg, Humleavl, Frugttræers Plantning, Biavl, Hegns Oprejsning, Skovopelskning, Tøiers Forfærdigelse, Brug af mindre og mere bekvemme Plove, færre, men bedre Heste, og Kartoffelavl.

I de forskellige Skoler holdtes Søndag Eftermiddag Forelæsninger for de ældre om vigtige Punkter i Landhusholdningen, og i Aaret 1811 udsendte Greven en Anvisning til Husmandslodders hensigtsmæssige Dyrkning. Desuden arbejdede han for Markfred ved Opsætning af Hegn, særlig Stengærder, og som Eksempel paa, hvad der her kunde naas, skal anføres, at fhv. Sognefoged i Venslev, Gmd. Lars Johansen, i Løbet af faa Aar opsatte 1000 Favne Stengærde.

Præmier fra Greven i Form af Bægere, Skeer, Hovedvedvandsæg o. l. af Sølv animerede Folk til at strenge sig an, og jeg har f. Eks. set en Sølvske med Indskrift „For fuldstændig Vexeldrift og Tøjers Forfærdigelse — Lars Nielsen og Maren Mortensdatter“ og et Hovedvandsæg med Indskrift „For Biers Anschafelse 1814“. I Torne-mark Skole findes et større Sølvbæger med følgende Inskription: 1812. Givet Taarnmark Bye for Vands Afledning af Tørvemosen C. N. S. — N. N. S. — N. U. S. — A. M. S. — A. H. S. — P. J. S. — H. M. S. — H. P. S. — J. H. S. — F. B. S. — L. N. S. — P. N. S. — J. E. S. — R. H. S. — N. L. S. — H. P. S. — A. K. S. — H. D. S. — S. N. S. Ved Hjælp af Bykortet findes Navnene paa de fleste af disse Mænd („S“ betyder „-sen“; altsaa H. D. S. = Hans Didrichsen).

En Bondes Besætning kunde ikke opvise Racedyr med lang Stamtavle og var i det hele taget tarvelig. Fortidens Svin havde andre Livsvilkaar og andet Udseende end Nutidens. Toaarssvin var Ungsvin, og først som treaarige regnedes de for udvoksne. De var højbenede med

langt Hoved og stærk rød Haarvækst. Huldet var ikke godt, da de stod i Tøjr paa Græs, til de om Efteraaret ved 3 Aars Alderen kørtes til Skoven for at fedes med Olden; man gav som Regel hvert 10. Svin for at have dem paa Olden.

Udbyttet af Køerne var ringe baade med Kød og Smør. Det regnedes, at en slagtet Ko gav c. 100 Pund Kød, og en Ko af denne Størrelse gav 200—250 Potter Mælk; store Herregaardskøer gav 600—700 Potter Mælk og gennemsnitlig 1 Pund Smør om Ugen, eller endda kun 40 Pund aarlig. Det kneb tit med Foderet. En Meddeler har fortalt mig, at Gmd. Ole Sørensen, Tornemark Mark, en Vinter maatte brække Halmen af Taget til Føde for Kreaturerne — en tør Kost. Da Grev F. A. Holstein oprettede en Heste- og Kvægassurance, assuredes Dyrene de første Aar til fuld Værdi, 250 à 300 Rdl. for en god Arbejdshest og 60—70 Rdl. for en Ko. I dens sidste Aar maatte en Hest ikke takseres højere end til 50 Rdl. og en Ko til 20 Rdl. Faar holdtes der paa de fleste Gaarde i min Barndom, saa at der blev Uld til det graa Vadmél, som dengang godt kunde være „Stadstøj“.

Slagtning af Kalve og Faar var Kvindernes Arbejde. Faarets ene Øre blev lagt henad dets Hals, og der, hvor Øret endte, gav man Dyret Dødsstikket. Der lavedes Faarepølser af Blodet, og Vommen, som rengjordes med Kalk, blev brugt som „Pølsetarm“. Ved Uldklipningen, som ogsaa var Kvindearbejde, lod man en Tot Uld blive siddende i Faarets Nakke eller et andet Sted, saa at de forskellige Gaardes Faar kunde kendes i Tilfælde af, at de løb sammen med andre.

Fra Aaret 1830 foreligger ret fyldige Oplysninger om Landboforhold i Sognet fra J. V. Neergaards Bog „Statistisk, økonomisk Beskrivelse over Øster Flakkebjerg Herred“, og i Aaret 1840 udgav Pastor P. Duus „Bidrag til Kundskab om de danske Provinsers nuværende Tilstand“, og det er væsentlig fra disse to Bøger, at efterfølgende Oplysninger er hentet.

Klimaet i Sognet betegnes som lunt og fugtigt paa Grund af, at der er Læ af Skove mod Nord og Vest, men taaget i den sydlige Del ved Stranden. Jordbunden er Moræneler paa Underlag af nyere Kridt, og Sognets Jorder er „lerartede med godt Muldrag“; Udflytter Henrik Christensens Lod i Tornemark for Størstedelen „let sandmuldet Rugjord“. N. udtaler, at Fuirendal Jord ved tilstrækkelig Gødning og hensigtsmæssig Behandling kan frembringe en ret god Hvedeavl med Undtagelse af nogle og tyve Tdr. Land, der grænser til Skoven. Om ovennævnte Henr. Chr., nuværende Ejer af „Ørebjerg“, Carl Henriksens Bedstefader, fortæller den bekendte Lærer Rasmus Sørensen fra Venslev i sin „Levnedsbog“ følgende:

Pastor Holm i Hyllested havde for Vane, naar Fattigfolk kom for at bede om et Beløb af Fattigkassen, eller naar han selv skulde betale sine Regninger, at bede dem komme igen en anden Dag, og, naar dette var sket flere Gange, da til sidst at tage en af sine mange Hundredalersedler frem og spørge, om de kunde veksle den. Det fortælles, at den velhavende Bonde, Henrik Christensen paa Ørebjerg, engang var ude for dette; men da han kunde veksle Sedlen, stak Holm den til sig igen og havde nu baade 1 Dalersedler og 5 Dalersedler nok til at betale Henr. Chr. med. Fattigfolk sagde, naar de skulde til Holm for at hente Penge: „Gud give, at vi havde en saadan Henrik Christensen med os!“

Neergaard klager over den slette Udskiftning, hvad ogsaa synes at gælde F. Sogn, medens Udskiftningen i Kvislemark Sogn roses. Udstykning er sjælden; fra Fuirendal er udstykket „Ludvigsløst“ med 16 Tdr. 1 Skp. 1 Alb. Hartkorn. Pastor Tryde skriver 1837, at ingen af Sognets Jorder henligger til Fællesskab. Opdyrkning af Moser og Enge finder Sted hist og her; saaledes har Forpagter Hansen paa F. opdyrket 20 Tdr. Land Eng og enkelte Tdr. Mosejord. Duus skriver, at Parcelleringen i Ø. Fl.

Herred er den mindste, idet mange mener, at den er skadelig. „Fattigdom er for det meste Parcellistens Skæbne“.

Jordens Dyrkning er ikke god; kun faa driver Vekseldrift; blandt disse er Peter Jørgensen Tornemark (Matr. Nr. 19a), som aarlig anvender 7 Tdr. Land gødet Brakjord i anden Halm efter Gødning til Kartoffelavl. „Ludvigsløst“ lægger Kartoffler i Brakmark, men uden Vekseldrift. I 1840 var der lidt mere Vekseldrift. Mergling af Jorden er ikke alm. (mere 1840), og Dynds Værdi som Gødning ikke tilstrækkelig paaagtet; dog har Forpagter Hansen igennem nogle Aar ladet udkøre 7500 Læs Dynd fra forskellige Vandingssteder paa Markerne, hvorved disse har vundet betydeligt. Fuirendal Avling og Hollænderie blev for Resten i 1830 udbudt i Forpagtning for 10 Aar i „Vest Siællands Avis“, og de trykte Forpagtningskontrakter „findes fremlagte paa de mest besøgte Gæstgivergaarde i Købstæderne paa Sjælland“.

Redskaberne er daarlige, og kun faa benytter Svingplov. „Gaardmand Vincens Petersen i Nyrup ejer en Bayleysk Svingplov, givet ham af Landhusholdningsselskabet, men den er ikke synderlig brugt. Ejeren synes at være ubekendt med dens Anvendelse; thi han har boret to Huller i Aasen, omtrent 1 Alen fra dens yderste Ende for der at anbringe Trækbøjlen. Den Skolelærer Petersen i Skafterup af Landhusholdningsselskabet skænkede nordamerikanske Svingplov, hvortil han skulde anvende sine Køer som Trækkraft, er heller ikke anvendt efter Bestemmelserne. Den nordam. Plov er formedelst dens Lethed saare fordelagtig for Husmanden, da han med sin Kø spændt for selv kan forrette sit Plovarbejde og saaledes spare adskillige Dages Pligtarbejde til Gaardmanden, hvem han har at svare en Høstdag for hver Skæppe Lands Pløjning, hin yder ham.

Paa Fuirendal og Ludvigsløst bruges den af den kundskabsrige, ædle og i Ordets sande Betydning patriotisk sindede Hædersmand, Grev Holstein til Holsteinborg, ud-

førte saakaldte Holsteinborgske Svingplov med lige Aas, som især udmærker sig ved Lethed i Henseende til Plovens Vægt“. Fra et Værksted i Fuglebjerg leveredes en Bayleisk Plov til 14 Rbd. med ekstra 2 løse Slidsaaler af Jern, en til Landsiden og en til Muldfjælen. Disse vejer tilsammen 12—13 Pd. og koster altsaa over 1 Rbd. (Den danske Bondeven 1837). Samme Blad meddeler, at der den 25/9 1837 afholdtes en Præmiepløjning ved Fuglebjerg. Der anvendtes Svingplove uden Hjul, trukne af 2 Heste, der kørtes af Pløjerer selv. Tjenestekarl Peder Olsen i Torne-mark fik 4. Præmie 12 Rbd., og Gmd. Hans Hansen i Tmk. fik 5. Præmie paa 10 Rbd.

Med Hensyn til Sædskeftet anføres Fuirendals Drift: 1. Helbrak, gødet, hvoraf Halvparten anvendtes andet Aar til Kartoffelavl, Høravl og Staldfodring, førend Hveden blev saæt, og Resten af Marken til Rapsæd. 3. Efter Hveden Byg, og efter Rapsæden Rug, som udlagdes med Kløver. 4. 5. Kløver. 6. Havre, som saas blot efter een eneste Efteraarspløjning. 7. Ærter og 1—2 Tdr. Land med Kartoffler. Ærterne saaedes i vinterlagt Jord, efter at Ageren havde faaet et Par Tænder af Jernharven, og nedpløjedes og harvedes derefter. 8. Rug, halvgødet, udlagt med Kløver og Rapsgræs. Ifl. Duus var i 1840 det almindeligste Sædskefte i Sognet saaledes: 1. Gødet Helbrak. 2. Vintersæd. 3. Byg. 4. Ærter og Kartoffler. 5. Byg. 6. Havre og Rug, som udlægges med Kløver og Rajgræs. 7. Høslet. 8 og 9. Græsning.

Grev Holstein gav sine Fæstere et Kort over Lodden, hvor Sædskefterne var afsatte med Nr. og Angivelse af, hvad der skulde saas i dem. Stemte Driften ikke med Planen, kunde der idømmes Fæsteren en Bøde fra 3—5 Tdr. Byg.

Baade Neerg. og Duus fremhæver, at Bønderne bruger mere ren Saasæd, men N. siger, at de glemmer at tage Hensyn til dens „Givtighed“. Der dyrkedes den brune, danske Rug og hos enkelte den hvide Provsti Rug

fra Kiels Omegn, Hvede hos en Del Bønder, fortrinsvis seksradet Byg (i „Den Vest-Siællandske Avis“ fra 1830 averteres med „Himmelbyg“ til 27 Mk. pr. Td., og fra Gjerdrup falbydes Ærter af „Engelsk Art“), alm. hvid Havre, undertiden blandet med den graa, Ærter, dog ikke meget hos Bønderne, Rødkløver og Rajgræs, Kartoffler i Haver, Vænger og Marker, men ikke tilfredsstillende, Hør til Husbehov og Kommen hos enkelte. „Den driftige Udflytter, Peter Jørgensen fra Tornemark, avlede i Aaret 1825 paa 18 Skpr. Land 22 Tdr. Kommen, hvoraf han solgte 8½ Td. i Roskilde for 13 Rbd., de øvrige i Slagelse for 12½ til 12 og 10 Rbd. pr. Td.“.

Sygdomme i Sæden var dengang en Plage. N. skriver, at Sæden ved Fuirendal stundom ødelægges meget af Insekter. Saaledes voldte 1823 en lille, hvid Orm med rødt Hoved stor Skade paa Bygget. Den lille graa Snegl var ogsaa en Plage, og Rapsæden hjemsøgte af en lille hvid Orm, som tog Bolig i Frøhusene og fortærede Kærnerne. Sæden blev hos Bønderne tit høstet for tidligt, Kærnen var blød, og Rensningen af Afgrøden var tit meget daarlig.

Raphøsten paa Fuirendal var noget af en „Begivenhed“. Den begyndte i Juni og var til Ende før Sædhøsten. Gaardens Folk og mange andre, baade Mænd og Kvinder, skar Rapsen af med store segldannede Rapsknive. Over en Slags Slæde med Træmeder var udspændt et Sejl, hvorpaa Rapsen blev lagt, hvorefter c. en halv Snes Drengene red de forspændte Heste hen til Tærskeladsen, hvor der paa Jorden var udbredt et stort Sejl, hvorpaa Rapsen blev bredt ud. En Snes Mand tærskede den saa med Plejler („paa Sejl“), og for at opmuntre dem stod der Hornblæsere og blæste Dagen lang (en anden Meddeler erindrer kun, at en Violinspiller, „Hans Tornemark“, leverede Musikken). En Gang imellem vankede der en Snaps. Rapsfrøet kom i Sække og blev kørt hjem, medens den stive Halm samledes i Bunker og blev brændt.

Duus opgiver Udsæd og Fold i jævnt gode Aar saaledes: Udsæd af Hvede 94 Tdr., Fold $5\frac{1}{2}$, Rug 251 Tdr., Fold 5, Byg 468 Tdr., Fold 5, Havre 272 Tdr., Fold 5, Bælgsæd 206 Tdr., Fold 4—5, Kartoffler 347 Tdr., Fold 6, Kløverfrø saæt 164 Lpd., Vinterraps i 10 Tdr. Land, avlet 45 Tdr. Frø, Hør i 14 Tdr. Land, avlet 24 Tdr. Frø og 125 Lpd. uheglet Hør. Kommen avlet 3 Tdr. og Humle avlet 14 Lpd. 8 Pund. I „Liber daticus“ opgiver Pastor Tryde 1838 det samme, men med mere nøjagtige Angivelser, bl. a. $4\frac{1}{4}$ Skp. Boghvede, c. 6 Fold, og $\frac{1}{4}$ Skp. med Hamp, der har givet 1 Skp. Frø og 6 Pd. uheglet Hamp. Han klager over, at Folk ikke vil opgive det virkelige Foldudbytte (af Frygt for Skatten), og nævner, at en Mand opgav 1 Fold; trods mange Formaninger om sand Opgivelse fik han fra Sognets Beboere Opgivelser som: Hvede 2—10 Fold, Rug og Byg 2—9, Havre 3—7, Boghvede 2—16, Ærter 2—8, Kartoffler 2—8. Det er særlig Husmændene, der opgiver Foldudbyttet for ringe. I 1847 opgiver han i en Skrivelse til Næstved Toldkammer, at Aarets Høst, som med Hensyn til Kærnen maa siges at være en Middelhøst, kan antages at give et Udbytte af 9—10 Fold for Rug og Hvede, 7—8 Fold for Byg og Havre, mens Ærter kun vil give 3—4 Fold.

Den gamle Skik at „opgive Ævred“ \therefore efter Indhøstningen at lade Kreaturerne gaa frit over alle Byens Stubmarker, var endnu i 1830 almindelig; mange holdt paa det fælles Ævre, og kun ganske enkelte paa Markfred, Fred ikke alene for andres, men ogsaa for egne Kreaturer, og her var Peter Jørgensen en af de faa. I 1840 har Forholdet bedret sig, saa at der om Sognet kan siges, „at Hegnet vedligeholdes, og der holdes over Markfred“.

Med Hensyn til Husdyrene, har N. ingen Ros tilovers, hverken for Køer eller Faar, men skriver, at der holdes daarlige Racer. I Aaret 1827 holdtes paa Ludvigsløst 50 Kvæghøveder og 80 Faar paa 31 Tdr. Hartkorn. Pastor Tryde skriver 1838, at der i Sognet findes 201 Heste,

Hingste og Hopper, deraf ingen Fuldblods, ingen forædlede ved engelsk Blod, 40 Plage og Føl (1 halvblods Føl), 465 Køer, 25 Stude og Tyre over 3 Aar, 150 Stk. Ungkvæg til Opdræt, 155 Svin og Grise, 500 Faar, Lam, Væddere og Beder, 69 Bistader. Til Sammenligning var der 1919 af Heste 331, 1324 Stk. Hornkvæg, 37 Geder, 57 Faar og 523 Svin (1787 i 1914).

I Aaret 1830 var en ordentlig Have ved en Bondegaard en stor Sjældenhed, men N. nævner dog Peter Jørgensens, Tmk. og Morten Sørensens, Skafterup, samt Skolelærerens Have i Tornemark som udmærkede, (Gmd. Niels Nielsen, Skafterup, fik et Sølvbæger og et Hovedvandsæg i Præmie for Havedyrkning). Grev H. betalte selv to Gartnere for at rejse omkring og give Bønderne Undervisning i Havedyrkning og siden have Tilsyn med det anlagte, og de skulde føre en Dagbog over Arbejdet.

Duus roser 1840 Sognets Havedyrkning og anfører, at flere Gaardmænd har smaa Skovanlæg ved deres Gaarde. Grev H. tilskyndede Folk til Plantning ved at give den Præmie, som indfredede et vist Stykke af sin Jord til Skovopelskning (han lagde selv 44 Tdr. Land af Fuirendal Hovmark og 157 Tdr. Land af Skafterup Bys fælles Jorder ind til Fredskov) og gav dem det fornødne Frø el. Træplanter og betryggede dem Nyttens og Brugen, saa længe der ikke huggedes mere end $\frac{1}{20}$ aarlig. Pastor Holm, Hyllested, skriver 1844 i sin Bog om F. A. Holstein, at „med Undtagelse af 3 hos trende Gaardmænd i Fuirendal Sogn er næppe nogen af disse Plantager tilbage.

Her paa denne Plads vil jeg, selvom det maaske ikke kan have Interesse for ret mange, riste „Ellet“, mit Barnheds-„Paradis“ en lille Minderune. Hvis nogle af mine Legekammerater læser disse Linier, tænker jeg, de vil ikke bifaldende til min Lovprisning af denne nu forsvundne Idyl.

„Ellet“ (Matr. Nr. 4 a) var uden Tvivl en Rest fra den Plantningsperiode, som er omtalt i det foregaaende, og som Navnet siger, var der baade Ellebuske og Elletrær,

men desuden groede der Kornel, Kvalkved og Vidje. Arealet var vel 1—2 Skp. Land. En Bæk, der førte Vandet fra „Nysømosen“ til Skafterup Gadekær, snoede sig igennem det, og et lille Mosehul midt i var „Søen“, et Opholdssted for Frøer, Igler og Smaagedder, som med Bækken kom fra „Nysømosen“, og det var vor stadige og interessante Sport at prøve at fange nogle af disse sidste — min Far fangede dog engang en paa 9¹/₂ Pund, men det var ogsaa en „Sensation“, som gav Samtalestof mange Gange. Det, der prægede „Ellet“, var dog dets prægtige Blomsterflor. Om Foraaret var Engens dejlige bløde Græs dækket af utallige Kodrivere („Hanekam“), spættet med Gøgeurt („Gøjsgrød“); langs med Bækken groede de store prægtige Kabbelejer, og inde mellem Buske og Træer stod den hvide og den gule Skovanemone i Mængde. I Mosens sortebrune Vand stod de fineste af dem alle, Bukkeblads hvide, frynsede Blomster paa deres tykke, ranke Stængler, men Erhvervelsen af en Buket af dem kostede tit en „Sok“. Fryttele og Star og flere andre Græsser fandtes i Mængde og rimeligvis flere Planter, som jeg nu har glemt.

Hvor mange herlige Timer har jeg ikke, ene eller i Selskab med Kammerater fra „Nyboder“ eller de nærmest liggende Huse, tilbragt der. Og ikke alene Børnene, men ogsaa deres Forældre søgte tit derned. Forslag om „en Tur i Ellet“ vakte altid Bifald, og mange Søndagstimer har de ældre slaaet ihjel paa denne Plet.

Selvom jeg kan se, at Jorden nu „giver mere“, er det mig et Savn, naar jeg kommer til „Nyboder“ ikke at kunne genopfriske saa mange glade Barndomsminder paa det Sted, hvor Naturen havde ødslet med sine Gaver og skabt en herlig Plet.

Den tit omtalte Peter Jørgensen havde allerede 1816 paa Grevens Opfordring indhegnet og beplantet 1¹/₂ Tdr. Land af sin Lod med Birk, Hassel, Poppel, Elm, vild Kastanie, Ask Lærk og Gran, og i Aaret 1830 kunde der

fældes Gavntræ deraf, og N. skriver, at „den hele Opvækst er meget frodig og holdt i saa ypperlig Stand, at en lignende Plantage vilde være en Prydelse for ethvert Herresæde“.

Husfliden betegnes i 1840 som meget virksom i F. Sogn for Kvindernes Vedkommende, hvilket nok ogsaa maa skyldes Grev Holsteins Interesse for dette Arbejde, der viste sig ved Uddeling af Præmier bl. a. for Spinding paa totenede Rokke. Mændene synes at have sakket agter ud.

I de af Industriselskabet oprettede Haandgernings-Aftenskoler var der Undervisning to Aftener om Ugen for Karle og Drengene og to for Piger. Der undervistes i Strikning, Syning og Spinding for Pigerne Vedkommende, medens Karlene og Drengene lærte at binde Kurve af Halm og Vidier, flette Dørmaatter, sno Hamp og Blaar til Reb, lave Træsko, Skovle, Grebe, Hampeseler, Grimer, Væverskeer, Svingplove og Muldfjæle. Der udsattes 3 Præmier for hvert Sogn til de flinkeste.

Under Afsnittet „Udmærkede Agerdyrkere“ nævner Neergaard Vincens Petersen i Nyrup, som to Gange er hædret af Landhusholdningsselskabet, først med et Sølvbæger og siden med den før omtalte Plov, men da N. i 1829 besøgte ham for at se hans Avlsbrug, tilfredsstillede dette ham langtfra. Paa nogle og fyrrer Tdr. Land kraftig, lerblandet Muld holdtes kun 8 maadelige Køer, Kartoffelstykket (omtr. 1 Td. Land) var ikke velbehandlet, Forpløjningen laa i August Maaned aldeles ubenyttet, bevokset med en uhyre Mængde Ukrudt; i Marken fandtes mange store Sten til Hinder for Pløjningen. Staldfodring brugtes slet ikke, og den skænkede Svingplov saa ikke ud til at være brugt „med Lyst og Fornuft“.

Derimod nævnes Peter Jørgensen som „en udmærket driftig og forstandig Bonde“. Han anvendte Vekselbrug paa sin for det meste lermuldede Jord — c. 87 Tdr. Land, iberegnet 1½ Td. Land Tørvejord, der ved Modtagelsen

var sur og i en meget slet Drift. Hans Sædskitte var: 1 Grønjordshavre. 2. Helbrak. 3. Rug og Hvede. 4. Kartoffler. 5. Byg med Kløver og Rajgræs, som udlægges i 6. og 7. Aar og derefter optages. 8. Halvbrak til Rug. 9. Ærter. 10. Byg med Kløver og Rajgræs. Han mergede 3 Tdr. Land med 200 Læs Mergel pr. Td. Land og var stor Kartoffeldyrker. Aar 1824 avlede han 500 Tdr., 1825 600 Tdr., men i 1826 kun 200 Tdr., fordi Avlen paa Grund af vedvarende Tørke mislykkedes. I Aaret 1827 havde han 7 Tdr. 6 Skp. Land med Kartoffler, som var „særdeles vel hyppede, renholdte og i det hele rosværdigt behandlede“. Kartofflerne opfodrede han paa faa Tdr. Læggekartofler nær paa Gaardens Malkekøer, Fedekreaturer og Svin.

I 1825—26 fedede han ved Hjælp af Valle og Mælk 20 Svin. Kartofflerne kogtes med Vanddamp i en stor jernbaandet Tønde, gennemboret med Huller, og den anbragtes paa Bryggerkedlen, som var fyldt med Vand. Som tidligere nævnt anlagde han en Plantage af forskellige Slags Træer, indhegnet med et Tjørnegærde og enkelt Voldgrøft, beplantet med Pil. I 1837 plantede han paa den søndre Side af Gaarden til Læ for denne 115 unge Træer: Poppel, Birk, Gran og Pil i 4 Rækker, som alle trivedes paa 3 nær. I Haven og Plantagen havde han selv „ympet“ (okuleret) 50 Æble-, Blomme- og Kirsebærtræer. I Aaret 1825 opførte han af Pisé (stampet Jord el. Ler, der bearbejdedes i Form af enkelte Sten i en lille Kasse eller saaledes, at Leret stampedes mellem Forskallinger) en Kartoffelkælder til c. 500 Tdr. Kartoffler og et Tørvehus til 50 Læs Tørv. Gaardens Bygninger opførte han ved Bistand af Godsejeren og indhegnede hele sin Lod med en enkelt Voldgrøft, beplantet med Pil.

Neergaard udtaler: „Alt, hvad jeg ikke i Henseende til ovenanførte Avlsbrug selv har kunnet erfare, tilbyder P. J. med Vidnesbyrd fra Pastor Tryde i Kvislemark, Skolelærerne Jensen i Spjellerup og Petersen

i Skafterup og Gartner Pagh paa Holsteinborg at bevise“.

Peter Jørgensen maa være død omkring ved denne Tid; thi den 1. Novbr. 1831 afstaar hans Enke, som har haft Gaarden i Fæste, den til Morten Christoffersen, af hvis Fæstebrev (efter Fæsteprotokollen) skal gives nogle Uddrag for at vise, hvilke Forpligtelser Grev Holstein paa lagde sine Fæstere.

Morten Chr. fæster Gaarden („Stubbegaard“), hvis Bygninger er forsikret for 1600 Rbdl. Sølv for Livstid, og Fæstebrevet indeholder 22 Paragraffer.

Fæsteren skal udrede alle ordentlige og overordentlige kongelige Skatter, baade nuværende og kommende, præstere Leverancer, forrette Rejser og alt offentligt Arbejde samt betale Brandassurancen. I Landgilde og Hove-riafgift skal han fra $\frac{1}{5}$ 1831 erlægge 24 Rbdl. Sølv, med en Halvpart 1. April og Mikkelsdag, samt 2 Tdr. Hvede, 5 Tdr. Rug, 8 Tdr. toradet Byg og 5 Tdr. Havre. Halvdelen af Sæden leveres inden hvert Aars 11. Novbr. og anden Halvdel inden Udgangen af Januar paa hvad Sted, 4 Mil fra Fæsterens Gaard, det forlanges, med gode, sunde og velrensedede Kornvarer. Dog kan han — efter foregaaende Anmeldelse i August — betale Bygafgiften med Penge efter Kapitelstakst, den halve Del beregnet efter forrige Aars, inden Oktober Md.s Udgang og 8 Dage efter, at Kapitelstakst for Aarets Afgrøde er sat, det mere, som den muligvis er større.

Med Hensyn til Tienderne skal han søge i det første Aar, han bruger Gaarden, i Mindelighed at afslutte Tiendeforeninger for bestandigt med alle Tiendetagere, saavel for Korn som for Kvæg og Smaaredselstiender, og saafremt ingen mindelig Ordning kan fastsættes i det første Aar, er han pligtig at underkaste sig Tiendekommissionens Dom.

Angaaende Leverancen er han pligtig til i Fredstider, og saa længe Leverancen er ubetydelig, at levere sin egen

og desuden for 1 Husmand imod den fastsatte Godtgørelse. Er Leverancen saa betydelig, at den repareres paa Husmændene, skal han transportere en Husmands Leverance tilligemed sin egen eller i Omgang med alle Byens Gaardmænd samtlige Husmænds Leverancer uden Erstatning. Han skal drage Omsorg for Bygningernes Vedligeholdelse og ved Fratrædelse erstatte mulige Mangler. Kørerne skal være forsikret i Grevskabets Kasse.

Hvis en Gaardejer i Byen faar Udloed ved Udskiftning, faar han Overtømmer, Sparrer og Lægter samt Værdien af 1 Td. Byg pr. Fag Stuehus og 6 Skp. Byg pr. Fag Udhus, som udflyttes, betalt.

Fæsteren maa ikke indlade sig paa Krohold eller Brændevinsbrænding, ikke indtage Inderster uden Tilladelse og skal vise Herskabet og dets Fuldmægtig anordnet Hørighed og Lydighed, I Særdeleshed møder han paa Hovedgaarden efter Tilsigelse under en Mulkt af 2 Skp. Byg for hver Udeblivelse. Ligeledes er Fæsteren underkastet de for hans By fastsatte Byvedtægter og i Særdeleshed de Bestemmelser, som i trykt Udtog er vedføjjet Fæstebrevet.

Han maa ikke bortlaane eller udleje Jorden, for hvis gode Vandafledning han maa sørge. Der maa ikke udgraves Vandhuller i Tørvemosen under en Mulkt af 1—4 Skp. Byg efter Kapitelstakt. Hvis Tørv sælges uden Tilladelse, skal der betales Erstatning. Gjærdsel, Selvvækster, Brænde eller Gavntræ maa ikke sælges, og de gamle Bøge, Ege, Asketræer og Poppeltræer, der muligvis fandtes ved hans Tiltrædelse, maa ikke hugges (vi sporer her Grevens varme Interesse for Plantningssagen, og ved „Stubbegaard“ var der en særlig god Plantning at værne).

For hver Tønde Hartkorn, som Gaarden staar i, skal der indhegnes, enten med 8 Favne dobbelt Jordvoldgrøft eller 4 Favne enkelt Stengærde. Oprensning og Vedligeholdelse af Vandløb maa iagttages, og nødvendig Gødning af Jorden finde Sted.

Hvis der ingen Have findes ved Gaarden, skal der inden 2 Aars Forløb anlægges en saadan paa mindst 5000 □ Alen. Naar Sognets Kirkegaard bliver beplantet, skal han med de øvrige Gaardmænd yde de dertil fornødne Spand- og Gangdage og yde 1 Skp. Rug til Ringeren.

Han skal opmuntre sine Børn og Tjenestetyende til at søge Aftenskolen og „afholde dem fra at stjæle af Skovene“. Denne sidste Bestemmelse var forhaabentlig en Forsigtighedsregel i al Almindelighed og ikke dikteret af de stedlige Forhold i Sognet.

Alle Mulkter beregnes efter Kapitelstaksten, og Fæsterne maa rette sig efter gældende og kommende Anordninger.

Efter Ildebrand er han pligtig til — om det forlanges — at forrette en Rejse efter Tømmer o. l. Han skal tiltræde den med Grevskabets Læge oprettede Kontrakt og give Lægen 1 Td. Byg, hvorfor han og hans Familie ydes Lægehjælp uden Betaling. Ved Barsel betales 2 Rdl.

I Indfæste er akkorderet om 180 Rbdl. Sølv, hvoraf de 60 er betalt. Peder Jørgensens Enke maa udtage af Boet: 1 Seng med Sengeklæder, 1 Madskab, 1 Bord, 2 Stole, 1 Gryde, 1 Kedel, 1 gl. Rulle, 1 Morter, 2 Kobberfade samt 1 Tekedel og tillige tvende Køer, 2 Faar og 1 Gris paa 3 Aar (!). I Aarene 1832—36 skal hun paa sin Bopæl have leveret 1 Td. Rug og 1 Td. Byg. Kornrestancen til 11. Maj 1831 udredes af Fæsteren. I Lighed med Peder Jørgensens Kontrakt skal der ved Klappjagt ydes 2 Klappedage.

Den sidste Paragraf omtaler det Syn af Gaarden, der skal holdes ved Overtagelsen af den.

Som Bibeskæftigelse i Sognet, særlig for Husmændene, nævner N. Arbejde med at slaa Favnebrænde i Skoven, ved Teglværket i Fuirendal (Tryde opgiver 1838, at Teglværket aarlig producerer 320 Tdr. Stenkalk, 230.000 Mursten, 30.000 Tagsten, 2500 Fliser og 8000 andre Sten som Brøndsten etc.) og ved Kakkellovnsfabrikken og Olie-

møllen i Bisserup. Pastor Tryde opgiver 1838, at 15 Væve holdes i stadig Gang af dem, som drager deres Hovedernæring af Væveri, nemlig til Linned, Uldent og Hørgarn (Chr. Brodthagen havde 1834 3 Væversvende i Arbejde; de vævede ogsaa Duge), og desuden nævnes en Stubmølle til Mel og Grynmalning; i Gennemsnit formales aarlig c. 1500 Tdr. Sæd (Møller Hans Jørgensen havde 1834 2 Møllersvende og 1 Møllerdreng).

I 1845 var der i Sognet 76 Jordbrugere, 5 Skomagere og Skoflikkere, 7 Skræddere, 1 Slagter, 2 Snedkere, 1 Bødker, 1 Træskomager, 2 Murerestre, 1 Møller, 6 Tømmere, 8 Vævere, 35 Daglejere, 3 Grovsmede, 3 Hjulmænd, 1 Kurvemager og Maattebinder, 31 „Pensionister, Capitalister og de, som lever af deres Midler“, og endelig 13 Almisselemmer. Væveren paa Landet er nu gaaet over i Historien, „for“, som den gamle Væver Jens Petersen sagde til mig, „da Krigen kom 1914, og en Pakke Tvist tilsidst kom til at koste 30 Kr., maatte vi holde op“.

Folketællingslisten fra 1787 viser, at Enkemandstanden vist ikke var i Kurs dengang. Mange angives at være gift 2. Gang, flere 3. og en Indsiddende endda for 4. Gang, og trods dette er han den ældste Mand i Tornemark, 83 Aar.

Sognet synes ikke at have været god Jordbund for Sekter, men Folketællingslisten fra 1845 nævner dog „1 Baptist“.

I 1837 opgiver Pastor Tryde, at der i Sognet er 42 Personer — deraf er dog de 30 Børn — som har nydt stadig Forsørgelse, og der er i Fattighjælp uddelt 436 Rdl. 4 Mk. 9 Sk. (i 1834 var der „et Omgangsbarn“ i Sognet). Nogle faa tjenstledige og arbejdsføre Mandfolk har gaaet paa Omgang mellem Sognets gaardbrugende Beboere og faaet Kost og Logi, hvad deres Arbejde var Vederlag for. I samme Beretning opgiver Tryde, at Kongekornstienden af Aarets Afgrøde kan ansættes til Værdi efter Kapitelstaksten 415 Rdl. 5 Mk. 1 Skill., Kirkekorns-

tienden til 552 Rdl. 1 Mk. 2 Skill., Præstekornstienden til 551 Rdl. 2 Mk. 14 Skill. og Kvægtiende, Smaaredsel, Midsommerrente og andre deslige Smaaudgifter til Præsten beregnet saaledes: $\frac{3}{16}$ Skp. Byg, 16 Rdl. 4 Mk. 4 Skill., Kvægtiende 35 Rdl., Ost 10 Rdl. 5 Mk. og Æg 6 Rdl. 3 Mk.

De Oplysninger, jeg ved Hjælp af mundtlige Meddelelser kan give om Livet i Sognet fra den Tid, der ligger omkring ved 1850, er desværre kun magre. Det, som bragte Afveksling i Dagliglivet, de store „Gildeser“, kan kun de meget gamle endnu fortælle blege Erindringer om.

Der var særlig tre Anledninger til at holde stort Gilde: Barnedaab, Bryllup og Begravelse. Barselgildet strakte sig kun over en Dag, men der var Musik til Festen. Den gl. Kirkebog viser, at „Grevinden“ tit blev indskrevet som Gudmoder, selv om hun mødte ved „Stedfortræder“. Som saadan nævnes tit „Anne Nielsen paa Fyrendal“, bl. a. $\frac{22}{6}$ 1766, da Niels Rasmussens Søn, Henrik, fra Skafterup døbes. Mange Børn fik ifl. Kirkebogen Navne, der viser, at det er Greven eller Grevinden, som er blevet „opnævnt“.

Naar der skulde være Bryllup, gik Brudens Fader som „Bedemand“ om nogle Dage før for at indbyde Gæsterne. Der bragtes „Foræring“ til Gildehuset i Form af Smør, Brød, Æg, Fløde og en Høne. Pyntede Piger havde dette Hverv, hvoraf de var stolte, og de be- værtedes med Kaffe og Kage, naar de kom. En Med- deler kan huske et saadant stort Bryllup i Tornemark. Gæsterne kom lige over Middag (fra alle Gaarde i Brud- gommens Hjemby), og der var et Vogntog til Kirken paa 30—40 Vogne. Det kørte afsted under Musik og blev ogsaa ved Hjemkomsten modtaget med Hornmusik af 4—5 Musikanter. Under Spisningen, hvor der serveredes Suppe og Steg, blev der ogsaa spillet („Musikanter-Anders“ haandterede Klarinetten). Der dansedes senere i Stor- stuen eller i Laden. Først dansede Bruden og hendes

Fader, derefter Brud og Brudgom, og saa var der „frit Slag“. Af de mere materielle Nydelser serveredes til Stadhed Kaffe og „Knægte“ og Mad midt paa Natten — desuden Punch til at bringe Stemningen paa Højdepunktet. Brudegaverne var som Regel kontante Penge, hvorved man undgik den i vore Dage almindelige Skik: at skulle have Gaverne „byttet“. Gildet varede i 3 Dage. Den første Dag var for „de gamle“; anden Dag kom Ungdommen, og tredie Dag igen de ældre til „Eftersluk“.

Ogsaa til Begravelser bragtes der „Foræring“, men jeg har ikke hørt om Kortspil og Dans ved en saadan Lejlighed, hvad der fortælles om fra andre Egne. Skikken med at have „Ligskjorten“ liggende parat i en eller anden Skuffe var i Sognet som andre Steder almindelig. Gravning og Tilkastning af en Grav paa Kirkegaarden samt Klokkeringningen blev i min Barndom i mange Tilfælde udført af den afdødes Familie af økonomiske Grunde. En folkelig Vending fra gammel Tid siger, at den, som laa paa Hønsfjer, fik ikke en rolig Død, hvad dog nok maa tages som et Udslag af Humor og ikke af dyb Overbevisning.

Foruden disse Familiegilder var der de traditions-mæssige: Fastelavns-gilde, Ornegilde, Humlegilde og Høst-gilde. Fastelavns-gilder holdtes i Sognet først kun af Gaard-mændene, men senere holdt Husmændene ogsaa deres Gilde. Karlens Fastelavnsridt rundt i Sognet med „Narren“, som stjal Mad fra Spisekammeret, fik vist tidligt sin meget svage Afglans i de udmajede Børn, der „løb Fastelavnsnar“ for at tjene et Par Skilling.

Ornegildet, der gik paa Omgang hos Bønderne, holdtes ved Fastelavnstid. Gæsterne mødte om Eftermiddagen og fik Kaffe. Saa gik Tiden med Snak til Aftenen, hvor der serveredes Mad og Drikke, og saa gik Dansen lystigt hele Natten — afbrudt ved Punchebollens skattede Ankomst.

Humlegilde holdtes efter Sigende sidste Gang hos Gdr. Ole Olsen i Tornemark.

Det Gilde, der holdt sig længst gennem Tiden, var Høstgildet, eller, som det tit blev kaldt, „Mikkelsgildet“, fordi det ofte holdtes omkring ved Mikkelsdag. Hver Bonde holdt sit Gilde med Musik og Dans. Fra min Barn-dom erindrer jeg de mere „spagfærdige“ Høstgilder, hvor man mødte om Eftermiddagen og fik Kaffe, hvorefter man tit i Høstvogne med Halmknipper som Sæde kørte til Bisserup for at faa et tiltrængt Bad, for Vovehalsene ved „det sorte Badehus“ og for mindre modige paa et mindre farligt Sted.

Efter Hjemkomsten serveredes Steg, og naar Maaltidet var forbi, gik de mandlige Gæster udenfor og slog Tiden ihjel med at kaste „til Knivs“, „til Vægs“ eller „i Spand“ med Mønter, eller de „trillede Skilling“ ned ad et Bræt, der stod i skraa Stilling op mod en Mur. Ofte dreves Keglespil med hjemmelavede Kegler, der skulde slaas om med et rundt, afsavet Stykke Træ, „Lottet“ (Loddet). De unge Karle „sprang Buk“, „tog Tag“ eller legede „Bejler“ med Pigerne. Om Aftenen blev der tit danset til Tonerne af Harmonika eller Violin eller spillet Kort, der for de ældres Vedkommende bestod i Spil som „Scherwinzel“, „66“, „Napoleon“, „Tre Kort og 15 Streger“, „4 Kort og 16 Streger“ eller „5 Kort og sidste Stik“. Børn og Ungdom spillede „Bøv“, „Sorteper“, „Gris“, „Bedstemor med Slag i“, „Skidtmads“, „Hanerede“ (Hanrej), „Brus“ eller „Kongen rider ud, ta'r sin Rideknægt med; Madammen gaar i Køkkenet, ta'r sin Kokkepige med, og bagefter spiller Sladder“.

Paa Fuirendal begyndte Gildet ved Middagstid, og Gæsterne, Høstarbejderne med deres Koner, fik først Suppe med Kød og Peberrodssovs og derefter Flækesteg. En Meddeler har fortalt mig, at han ved et saadant Høstgilde til sin store Forbavselse saa en hel stegt Gris med Hoved og Hale og fyldt med Æbler og Svedsker blive sat ind paa Bordet. Hver Gæst maatte selv medbringe Ske, Kniv og Gaffel. Ud paa Eftermiddagen van-

kede der Kaffe med „Søsterkage“ og til Aften skaaret Smørrebrød med Øl og Snaps. Kl. 10 serveredes der Risgrød med stort Smørhul, Rosiner ovenpaa og sødt Øl til. Omkring ved Midnat stod den paa Æbleskiver og Punch oppe paa „Magasinloftet“, hvor der var pyntet med Gran og Blomster. Der blev sunget Skaaler for Forpagteren og hans Frue, for Husjomfruen og maaske flere. Der dansedes ogsaa paa Loftet til Musik af Violin, Fløjte og Kontrabas. „Herskabet“ dansede tit selv med, og „Svenske Niels“ saa den Aften ikke til sine daglige Omgangsfæller, men svingede fortrinsvis „de fine Damer“, som særlig var indbudt til at overvære Gildet.

Samme Niels var en af Sognets „Originaler“, som tit gik om i Sognet, dansede og sang „Mads Madsens Kiste“ mod en Snaps eller to. Hans Kone „Mysse-Boel“ gik omkring og stak Svin for Folk.

Dansen var dengang ikke „Vrikken“ eller „Gliden“, men energisk Arbejde, der drev Sveden ud. En stor Pibe i Mundvigen kunde ikke hindre „Kræfternes frie Spil“ i „en aved om“, og Tramp i Gulvet med de tunge Støvler eller høje Klask i barkedede Hænder var Kendetegn paa det gode Humør.

Af Danse, som dengang almindelig brugtes, skal nævnes: Bøhmerdans, Fangedans, den lille jyske, den halve Kæde, Pelsen, Dorthe Jørgens, Gryderup Tro, Feder Mikkell, Skomagerstykket, Klap-Finale, det lille f, Pigernes Fornøjelse, Kongens Have, Morten Jensen, Jødeturen, Ungkarlevals, Fingerpolka, Silderumpen, Lottes Død, Kontra otte, Kontrasejre, Halvfemtetur, Kvadrillen, To-, Tre- og Fireture, Zweitritt og Rheinlænder, Tyrolervals og -hopsa, Pirrevals, Sekstur og desuden Vals, Polka og Hopsa.

Foreningsballer og offentlig Dans kendtes der dengang ikke meget til; men kunde Danselysten ikke tilfredsstilles ved Gilderne alene, arrangerede man et „Parbal“. Man tingede med en eller anden Gaardmand om et saa-

dant Bal, der holdtes i hans „Øverstestue“. Han betalte for Musik og beværtede flere Gange med Mad og Drikke i Løbet af Natten. Ballet varede som Regel til henad Morgenstunden, og Betalingen var 2—3 Daler for et Par.

Under Gilderne kunde Gæsterne finde paa at løbe ud allesammen, hvorefter de dannede Kæde og raabte og skreg. De „rendte a' Lavet“ (Laget); men det maa jo siges at være et forholdsvis uskyldigt Udslag af Livsmodet, som Dans og Drikkevarer bragte op over dets daglige Højde.

I „Danske Studier“ 1930 3. H. findes en Artikel af J. S. Møller om „Sommer i By“, og et vedføjet Kort over denne gamle Skiks Udbredelse synes at vise, at man ogsaa i Fuirendal Sogn har haft Skikken med „Majgreve“ og „Majgrevinde“, men selv de ældste af mine Meddelere har intet vidst at fortælle fra egne eller andres Erindringer om denne Form for Landsbyungdommens udendørs Morskab.

Ved Paaske var det før Skik i Sognet, at hver af Tjenestefolkene fik 6 Æg, og at Børn og enkelte gamle gik omkring og bad om Paaskeæg, idet de afsang følgende Vers paa den stærkt tillempede Melodi til „Dengang jeg drog af Sted“.

Jeg kommer for jer Dør,
I har vel set mig før.
Se ikke til jer Vrede,
men til jer Hønserede
og giv mig et Par Æg.

En anden Gengivelse lyder saaledes efter 4. Linie:

Vi smør os om vort Skæg,
saa faar vi vel et Par Æg.

Traktementet Juleaften bestod mange Steder af Grisesylte, Grisetæer og Medisterpølse, som havde ligget i Lage, og derefter Risengrød med Rosiner i. Kvinderne maatte 1. Juledag (ligesom 1. Paaske- og 1. Pinsedag) ikke bruge en Naal for ikke at faa buldne Fingre. Julen maatte

under ingen Omstændigheder „bæres ud“, hvorfor enhver Gæst maatte nyde noget, inden han gik.

Nytaarsaften blev tit præget af en lidt vel løssluppen Trang til at lave noget „ekstra“, idet de unge Karle foruden Skyderiet kunde finde paa at slæbe Plove eller Harver op paa Taget, ja, endog Vogne, som skiltes ad og – efter at være baaret op paa Taget – igen samlede.

Børnene indskrænkede sig til at løbe til de nærmeste Naboer for med de i Aarets Løb havarerede Krukker, Fade o. l. at „slaa Potter paa Dørene“. Der anvendtes ogsaa til Tider en „Gubbe“, en Krukke el. l., overbundet med en tørret Svineblære. Midt over Krukkens Aabning var i Svineblæren fastgjort en Pennepose, og naar man med fugtige Fingre gned op og ned ad denne, frembragtes en hul Lyd, der havde givet Instrumentet Navn.

Høsten var vel nok det Arbejde, hvorover det festligste Skær hvilede, indtil Mejemaskiner og Selvbindere ødelagde det til Dels for til Gengæld at fremme Arbejdet betydeligt. Maskinernes Klappen kan ikke opveje den festlige syngende Klang, som hørtes, naar 3, 4 el. 5 Mejere gav sig til at stryge deres Leer. At svinge Mejeredet en lang Sommerdag i bagende Varme kunde være strengt, og jeg har hørt fortælle, at en Flok Mejere engang arbejdede kun iført Skjorte – de kvindelige „Opnejere“ var ikke med, naar Sæden blev lagt „paa Skaar“. Arbejdstiden var tit fra tidlig Morgen til Solnedgang, særlig hvis det saa ud til Regn, og der skulde „stilles op“.

En Meddeler har fortalt mig, at afdøde Vejmænd, Søren Christiansen, Nyrup, en Sommer ved Kones og Børns Hjælp mejede, bandt og opstillede Sæden fra 32 Tdr. Land af Fuirendal Hovmark, men saa mødte han ogsaa Kl. 4 om Morgenen og blev ved, til det blev mørkt.

Hvor mange Gange har jeg ikke staaet – uden synderligt Haab, men dog i Spænding – for at se, naar Mejerne skulde „hugge Ræven ud“ af det sidste Stykke Sæd, men aldrig kom der en Mikkell. Det sidst bundne

Neg blev henholdsvis kaldt for Rug-, Hvede-, Byg- eller Havrekælling. Den, der maatte binde det, fik samme Titel, og de forskellige „Kællinger“ havde ved Høstgildet deres bestemte Plads — en skulde sidde i Høsehuset.

Fortidens lange Arbejdsdag krævede ogsaa rigelig Kost, og G. Begtrup skriver i sin Bog om Agerdyrknin-gen paa Sjælland og Møen (1803) at „Den danske Bonde forlanger megen og god Føde, og den sædvanlige Spise er Grød, Vælling, Ærter, Kaal og Kødsuppe. Eftermaden er Kød og Flæsk, og han spiser til Maden meget Brød, men intet Grønt, naar undtages Kartofler, som i den senere Tid er kommet noget i Brug. De mange Maaltider og den megen Brændevin (en Karl paa Landet beregnes at faa for 10 Rdl. Brændevin om Aaret) gør Hushold-ningen kostbar, hvorover der tit klages“.

Denne Skildring har vel i det væsentligste ogsaa kunnet passe paa Fuirendal Sogn dengang. En Meddeler har fortalt mig, at Spisesedlen paa Fuirendal omkring Firserne for Tyendets Vedkommende saa saaledes ud: Om Sommeren fik Folkene hver Morgen Kl. 5 $\frac{1}{2}$ eller 6 Mælk og Grød og $\frac{1}{2}$ Stk. Smørrebrød, medens de om Vinteren fik 1 $\frac{1}{2}$ „Rundtenom“ med Fedt og Ost. Middags-maden serveredes Kl. 12 og var om Mandagen Grød med Mælk, Tirsdag Bollemælk, et Stk. Kalvekød eller Flæsk var Eftermad disse Dage, somme Tider med opvar-medede Kartofler til, Onsdag vankede der Ærter med Flæsk og Kalvekød, Torsdag Grønkaal, kogt paa Kalve-kød og Flæsk, Fredag Grød og Pandekager uden Sukker, hvis man ikke selv havde noget — en elskværdig „Jom-fru“ kunde til Tider spendere en Klat Sirup midt paa Pandekagen, Lørdag Øllebrød og Plukke-kød, braset op i Fedt med Kartofler. Om Søndagen fik de Risvælling med forskellig Slags Eftermad, f. Eks. Stegeflæsk. Øl blev brygget hver Maaned og stod til fælles Brug i en Træ-kande paa Borgestuebordet, men ellers havde hver sin Træbimpel til Øl.

Om Lønforhold giver Begtrups Bog ogsaa udførlige Oplysninger, som for fleres Vedkommende stemmer med, hvad gamle Folk har meddelt mig. En Karl fik 30—40 Dl. om Aaret, og en Daglejer om Sommeren 2 Mk. 4 Sk. foruden tvende Gange Brændevin, og Begtrup skriver: „Betalingen kan just ikke siges at være saa stærkt, naar der kun blev gjort noget klækkeligt Arbejde derfor, men det gaar med Dagarbejderne som med Tjenestekarlene; Husbonden maa med Ærgrelse se paa, at en stor Tid af Dagen døses bort, og at Arbejdet sker med Lunkenhed og Jævnfærdighed; thi taler han et Ord, saa gaar Daglejeren bort og raaber ham ud for Strengthed, saa at han skal have ondt ved at faa nogen igen“.

Yngre Karle og Drengene fik tit Hovedparten af Lønnen i Tøj, Vadmel, som Væveren i Sognet havde vævet, og Lærred til Linned. En Røgter fik paa et Sted med c. 20 Køer Kosten og 10—12 Rdl. om Aaret; paa en Herregaard 24—30 Rdl. En Ladefoged kunde opnaa 36—40 Rdl., fri Bolig og et Par Tønder Brødrug; en Ladekarl 28—32 Rdl., en Kalvekusk som Ladekarlen og Penge til et Par Støvler. En Mejerske fik 16—20 Rdl. og en Malkepige 12 Rdl.

Paa Fuirendal fik de i Forpagter Baches Tid 1 Kr. 15 Øre om Dagen paa egen Kost, men i Høstens Tid op mod et Par Kroner i Dagløn. Ellers arbejdede de gamle Husmænd for 1 Rigsort (c. 50 Øre) om Dageu; men „lille Anders“ maatte dog nøjes med 20 Sk. En Plejltærsker fik ogsaa en Rigsort om Dagen, eller — hvis han tærskede „til Punds“ — hver 20. Skp.

Inden Sognets Gaarde som Helhed kom ind under Holsteinborg Grevskab, blev der — som allerede fortalt — drevet livlig Handel og Mageskifte med mange af dem, saa Fæsterne tit fik en ny Herre, en eller anden Adelsmand, Universitetsprofessor eller anden „stor Herre“ (jf. Afsnittet om Tornemark). Først omkring ved Midten af det 19. Aarhundrede begynder Bønderne at købe deres

Gaarde til Ejendom. Den første Selvejer i Tornemark skal efter Sigende have været Christoffer Jensen, som købte sin Gaard for 5000 Rdl. og byggede en ny Stuelænge, hvor man i Stedet for den dyre Kalk for en Del benyttede Ler som Bindemiddel. Gdr. Jens Peter Sørensens Gaard købtes 1857 for 5100 Rdl.

D. 1/7 1851 udstedes en Bevilling til Grevskabet Holsteinborg, hvorefter den mindste Sum, for hvilken et Sted maa afhændes uden særlig Approbation af Justitsministeriet er: for Gaarde eller Steder med et Tillæg af 1 Td. Hartkorn eller derover til 600 Rbd. pr. Td. Hartkorn – for Huse til 200 Rbd. for Bygningerne og desuden 600 Rbd. pr. Td. Hartkorn for det til Husene hørende Jordtilliggende („Den danske Bondeven“ 1851).

Overgangen fra Fæste til Selveje tog en lang Række af Aar; Gaarde, hvis Marker havde Betydning for Grevskabets Jagt, solgtes ikke gerne, og naar det skete, fulgte Jagtretten ikke med i Købet.

Omkring ved Aar 1880 blev Landevejen mellem Skelshør og Næstved anlagt, og Fuirendal Sogn, hvorigennem den løber, fik bedre og kortere Forbindelsesvej til de to Købstæder. Umiddelbart derefter sattes Postdiligencen i Gang fra Rude til Næstved, og „den kørende Post“, der i sin røde Kappe tronede paa Bukken af den gule Vogn, hører, sammen med de lyseblaa Gendarmer, ved hvis Tilsynkomst vi Børn som Regel søgte Skjul, til mine tidligste Barndoms minder.

En anden Begivenhed af stor Betydning for Sognet var Oprettelsen af Mejeriet, „det store Mejeri“, 1884. Før den Tid havde Bønderne solgt deres Smør til „Hønsekammeren“ for en Pris af 24 Sk. pr. Pd. Lammene blev solgt til Prangere og kørt til Dalmose Kro. De sidste Aar før Mejeriet kom, kørte Bønderne dog selv deres Smør til Fuglebjerg og sendte det til København. Gdr. Peter Andersen, Kvislemark, var særlig virksom for at faa Mejeriet bygget, men der var hos mange i den første Tid

Uvilje mod at gaa ind som Andelshavere, vel mange Gange af Frygt for det økonomiske Ansvar. „Kan de bare blive fri for at betale til Mejeriet, for Penge kan de ikke faa“, er en Udtalelse fra den Tid, som udtrykker Betæneligheden ved det nye Foretagende. Senere blev „det lille Mejeri“ eller „Skumtofte“ bygget ved Tornemark, men det er for flere Aar siden nedlagt.

Med Hensyn til Bebyggelse og Indbyggerantal har Sognet været i jævn Udvikling. Efter „Liber daticus“ var der i 1850 902 Indbyggere fordelt paa 178 Familier, i 1860 var der 1015 Indb. og 197 Familier. Efter Udgaven af Trap fra 1872 var der i Sognet 50 Gaarde, 51 Huse med og 54 Huse uden Jord, og Folketallet var 1066 (1108 i Aaret 1901). I Aaret 1905 var det samlede Hartkorn 351 Tdr., 57 Gaarde med 328 Tdr. og 132 Huse med 23 Tdr., desuden 8 jordløse Huse. Indbyggerantallet var i 1916 dalet til 1018, boende i 252 Gaarde og Huse, men i 1931 steget til 1184, og i Aaret 1933 var der i Sognet c. 1400 Indbyggere.

Hermed er vi naaet frem til den Tid, hvis Historie — om den skal skrives — maa være forbeholdt Fremtidens Forfattere af Sognehistorie.

ET MØRKT TIDSBILLEDE

D. 23/7 1754 blev en bevæget Dag for Tornemark Bys Beboere, der fik Stof til lange Tidens Samtale om Dagens Begivenhed, som var intet mindre end et Dobbeltmord. Sagens nærmere Omstændigheder fremgaar dels af Sognepræst Mentzers Brev til Biskoppen (1/8 1754) og dels af Holsteinborg Birks Justitsprotokol.

I et af Byens Huse boede to Søstre, Susanna Pedersdatter, Enke efter Just Olesen Buchhorst, fhv. Degn i Ulsøe og Freerslev Sogne, og Karen Pedersdatter, Enke efter Sognepræst til Marvede og Hyllinge Jens Horsenius, som for sit skikkelige Levnedes Skyld blev kaldt „Hellige Hr. Jens“. De døde begge nævnte Dags Morgen under heftige Smerter efter at have drukket Te. Da de ikke havde været syge, og alt tydede paa en Forgiftning, tilkaldtes Provincial-Doctor Tobias Wirth fra Næstved og Mr Liunge, Chirurgus fra Førslev, som aabnede og undersøgte det ene Lig, men begge erklærede og gav Attest for, at de ikke fandt Tegn paa nogen „violent“ Død; denne maatte skyldes et Slagtilfælde.

Efter Begravelsen talte Mentzer i fleres Overværelse med de afdødes Tjenestepige, Anne Sophie Larsdatter, som tilstod, at hun havde kommet Gift (Mercur. Subl.) i Enkernes Te for at hævne sig paa dem. Mad. Horsenius havde nemlig til Pastor M. beklaget sig over hendes slette Opførsel, Drukkenskab, Letfærdighed og Opsætsighed. Hun blev sat i Arrest, og det første Forhør holdtes 7/8 1754. Aktor i Sagen var Inspektør Chr. Lindam fra Fuirendal, og Defensor var Sr Calsen, Herredsfoged i Flakke-

bjerg Herred. Der var indkaldt en Del Vidner, deriblandt Amdi Kampmand og hans Hustru, Vilhelm Skrædders Hustru og Espen Skoleholders Hustru, alle fra Torne-mark, samt Skoleholder M_r Heininge fra Skafterup.

Disse Vidner havde kun hørt de to afdøde klage over Pigen for Opsætsighed, men ikke for de andre Synder; nogle af dem havde hørt de to Enker udtale, efter at de havde drukket Teen, at Pigen nok havde kommet Gift i den. Dette havde Vidnerne ikke set, men derimod, at Pigen kastede det tiloversblevne Vand i Amdi Kampmands „Drankstønde“, og de havde ogsaa set, Mad. Buchhorsts Tunge stikke „en halv Finger lang ud af Munden“, da hun laa Lig, hvilket nok kunde tyde paa Forgiftning. De udtalte til sidst, at Pigen var meget fattig og ikke havde andet end sine Gangklæder. To Mænd, som holdt Vagt over hende om Natten d. 30. Juli, havde set, at hun gik ned i Kælderen og tog nogen Rottegift under Vinduet. Giften havde hun overleveret til Mentzer, som forseglede den i en Pakke, der var fremlagt i Retten. Den forsynedes ogsaa med Rettens Segl og sendtes til Næstved Apotek til Undersøgelse. De to Mænd erklærede endelig, at Pigen havde tilstaaet at have kommet Giften i Teen, hvilket med Ed bekræftedes af M_r Heininge og Amdi Kampmand.

Vidnernes Udsagn oplæstes for Delinquenten, som „løs og ledig uden Baand og Fængsel var til Stede“, og hun godkendte dem. Paa Spørgsmaalet, om hun havde været i Ledtog med nogen, svarede hun nej. Det oplystes, at hun havde tjent i Byen i 16 Aar, deraf 10¹/₂ hos de to Enker, som hun havde dræbt, fordi de var saa onde mod hende. Hun fik kun 4 Sletdaler (à 4 Mk.) i aarlig Løn og kunde ikke slippe fra Pladsen, da hun ikke kunde skaffe en anden i sit Sted. Der fremlagdes Attester fra Præsterne Daniel Høfding i Marvede og Mentzer om hendes „Forhold og Christendom“.

Paa Defensors Spørgsmaal om, hvorledes hun havde

kunnet gøre denne onde Gerning, svarede hun igen, at de havde været saa onde mod hende, forfulgt hende daglig og uden Aarsag, skyldt hende for Omgængelse med en Møllersvend og endelig klaget over hende til Sognepræsten, som derfor havde forment hende Adgang til Skriftemaalet med de Ord: „Jeg tager eder ikke frem, før jeg faar talt med eders Madmoder“. Pigen havde tre Gange bedt Mad. Horsenius om Forladelse, men hver Gang faaet det Svar, at hun fik den ikke, før Præsten havde sagt, hvad han vilde gøre ved hende. Da hun saaledes var udelukket fra Guds Bord, fattede hun sin Beslutning og udførte Gerningen, der dog ikke havde haft til Hensigt at dræbe Enkerne, men kun at paaføre dem en Sygdom.

Dødsattesterne var fremlagt, men Retten fandt, at de ikke sagde noget værdifuldt om Dødsarsagen, hvorfor de to Læger var anmodet om at komme og give nærmere Oplysninger, men de havde svaret, at de kun vilde give disse for deres „Forum Competens“. Da Defensor ogsaa fandt Attesterne uden Værdi, blev Sagen udsat i 8 Dage, for at der kunde blive fremskaffet nye Attester.

I næste Retsmøde forelaa Udtalelse fra Apoteker Gercken, Næstved, om den benyttede Gift, men Actor havde fundet Erklæringen ufyldstgørende og forlangt en ny, som ogsaa forelaa i Retten; men Aktor udtalte, at Apotekeren ved den nye Erklæring søgte at drage i Tvivl, om den tilsendte Prøve var Gift eller ikke. Actor havde erfaret, at det var en Skomager Hans Pedersen i Næstved, der havde købt Giften paa Næstved Apotek og sendt den ud til Mad. Horsenius til „Rotter at døde og forgive“. En Attest fra Apotekeren og en fra Skomageren, der var syg, forelaa, og Aktor hævdede, at det nu maatte være bevist, at Rottegiften havde været i Huset paa et Sted, hvor Pigen kunde tage og „skammelig misbruge den“. En ny Attest fra Lægerne forelaa og blev indført i Akterne.

D. 23. August fremlagde Lindam et skriftligt Indlæg, og d. 30. August begærede han Sagen optaget til Doms.

Blandt de 8 Meddomsmænd var Peder Andersen, Bisserup, Mogens Pedersen, Nyrup, og Lorentz Pedersen, Tornemark.

Fredag den 30. September 1754 falder Dommen, der udtaler i sine Præmisser, at det fremgaar af Sagens Akter, at Pigen havde „taget Forgiften mellem tvende Fingre og lagt i en stor Tekande Aftenen før som om Morgenen derefter, da det var kogt, saaledes at de to Enker efter at have bekommet to store Kopper Te døde ungefær 10 à 11 Timer derefter“. Mentzers Forhør over Pigen og hendes Tilstaaelse nævnes og ligeledes Apoteker Gerckens Erklæring om, at Giften var „Mercurium Sublimatum“, den stærkeste, han havde. Lægernes Attester var „ikke noget at reflektere paa, da Acten ganske anderledes udsagde, hvoraf de tvende Enker var døde“. Actor forlanger Pigen dømt til at miste sit Liv, medens Defensor indstiller hende til Arbejde i Spindehuset paa Livstid, idet han til hendes Forsvar anfører, at hun havde været udelukket fra Skriftemaalet paa Grund af de to Enkers Klage, og at hun havde faaet 4 Sletdaler i Løn om Aaret (!). „Thi kendes for Ret: Anne Sophie Larsdatter bør af Bøddelen miste sit Hoved med en Økse og sættes paa en Stage, og Kroppen henlægges paa Stejle. Og som Delinqventinden ingen Formue eller Midler har til at henrettes for, bliver det repareret paa Amterne. Saa haver og Actor og Defensor udageret deres Sag, det snarest ske kunde“.

Onsdag d. 4. Decbr. 1754 indstævner Birkedommer Johan Bergen Dommen til „Confirmation og Skærpelse“ af Højesteret. Højesteretsadvokat Klevenfeldt giver ogsaa de to Læger en Snert, idet han udtaler, at enten har de ikke forstaaet deres Embede eller løselig tracteret samme, og Advokat Stampe siger, at Attesterne kun viser, at Attestanterne ikke har forstaaet deres Embede. Alle Advokaterne, paa en nær, paastaar Dommen stadfæstet og udført efter Forordningen af 16/10 1697, hvorefter Pigen bør „sig til Straf og ligesindede til Afsky knibes med

gloende Tænger først paa Stedet, hvor Mordet er begaaet, siden 3 Gange mellem Gerningsstedet og Retterstedet etc. alt efter Forordningen af 16. Oktober 1697, saa bør hun og have Hovedlod og Jord forbrudt“.

Højesterets Domsprotokol for dette Aar er brændt, og ovenstaaende er hentet fra Voteringsprotokollen, men vi kan vist nok gaa ud fra, at Dommen er blevet udført. I Spindehusets Journaler har jeg ikke fundet den stakkels Piges Navn.

Denne triste Historie belyser den Tids strenge Retsvæsen med dets barbariske Domme og Sammenholdet mellem Embedsmænd og ligestillede, idet Apotekerens Krumspring med Hensyn til Attester jo nok har været dikteret af Ønsket om at redde de to Læger ud af den Forlegenhed, de var kommet i ved Udstedelse af Dødsattesterne. Endvidere maa vi lægge Mærke til, at det mest er Udelukkelsen fra Skriftemaal og Nadver, der driver Pigen til Ugerningen, medens Defensors Undskyldning for hende i den ringe Løn nærmest virker lidt komisk ligesom Dommens Ord om, at hun ikke har Midler til at blive henrettet for. Den „Skærpelse“, som Højesteret efter Birkedommer Bergens Indstilling giver den af ham idømte Straf, var maaske nok for den Tids Mennesker mindre rædselsvækkende end den er for os, der lever i en Tid, hvis Doms- og Straffep praksis er saa uhyre forskellig fra den Tids.

MIT BARNDOMSHJEM

*Mit Barndomshjem med Tag af Straa
og lavt til Loft i Stuer smaa
og Roser op ad Væg,
med Graaspurv'flok, som Rede lun
sig byggede af Straa og Dun
op under Tagets Skæg.*

*Og ud mod Marken Hækken stor
af Hvidtjørn med sit Blomsterflor
af hvide Klynger tæt.
Naar Vinter kom med Sne og Frost,
var Hækkens „Haassekyd“ den Kost,
som gjorde Solsort mat.*

*Og Haven, hvor der Træer stod,
som tit gav Frugt i Overflod,
saa der til Salg blev nok,
og Staderne med Biers Hær,
som stak, naar jeg dem kom for nær,
Ged, Hund og Hønseskæg.*

*Og Snittebænk og Skruestik
i Værkstedet, hvor Far han fik
med Niels tit Snak saa lang
om Vind og Vejr og Harejagt,
om det, som var i Haven lagt,
mens Spaan for Baandkniv sprang.*

*For Verden skjult laa Huset ej,
men tæt ved alfar Landevej
med Færdsel Dagen lang.
En Haandværkssvend saa træt og arm
af Mor fik tit den Kaffe varm,
som mildned' Vandring trang.*

*Saa klart endnu i Mindet staar
de lyse, glade Barndomsaar,
som uden Sorger gled,
hvor Verden min „Nyboder“ var,
og hvor en kærlig Mor og Far
for mig saa trofast sled.*

*Mit Barndomshjem! Du var mig kært,
og derfor det kan falde svært,
at jeg forbi maa gaa,
fordi nu andre dér har Bo
i Stedet for de kære to,
som Graven dække maa.*

RETTELSER

- Side 37, 7. L. f. o. Thiel læs Thiele.
- 51, 6. L. f. o. „tiltræder Embedet 1582“.
 - 59, 11. L. f. n. Claonne læs Clame.
 - 61, 5. L. f. o. Schønning læs Schonning.
 - 66, 7. L. f. o. Frederiksberg læs Frederiksborg.
 - 66, 2. L. f. n. første læs først.
 - 70, 2. L. f. o. leverde læs levede.
-

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledning	S. 7
Fortidsminder	- 8— 11
Vindinge Sogn	- 12— 13
Vindingegaard-Fuirendal	- 15— 38
Fuirendal Kirke	- 39— 48
Præsterne ved Fuirendal Kirke	- 49— 64
Degnene	- 65— 68
Skoleholdere og Lærere	- 69— 80
Sognebyerne	- 81— 99
Sagn og Overlevering	- 100—104
Dagligkaar og Dagligvirke	- 105—148
Et mørkt Fortidsbillede	- 149—153
Mit Barndomshjem	- 154—155

